

TVAR

11
1999

Spisovatel je vůbec despota, napíše jeden lineární příběh a vám nezbyvá než ho číst jak ovce od začátku do konce. Nuda.
Markéta Baňková

LITERÁRNÍ OBŤÝDENÍK

27. května

20 Kč

Praha a Pražané Z papírů živého mrtvého

Přeložil Jaromír Loužil

Následující ukázky byly vybrány z knihy *Prag und die Prager*, která vyšla v Lipsku roku 1845 anonymně - s podtitulem *Aus den Papieren eines Lebendig-Todten*. Do češtiny ji přeložil Jaromír Loužil, k českému vydání zatím bohužel nedošlo. Je to pojednání o Praze čtyřicátých let minulého století, které nabízí poněkud jiný pohled, než na jaký jsme zvyklí z per českých literátů a novinářů té doby: je to pohled velmi pronikavý, kritický - a nelichotivý. Z ukázek je patrné i to, že hledáme-li počátky některých nepěkných vlastností či českých specialit typu tunelování, musíme se vypravit někam mnohem dál a hlouběji, než je oněch pověstných čtyřicet let totality.

bsbb

Praha

(...) Čím je Paříž pro evropskou civilizaci a Birmingham pro průmysl Spojeného království, tím je Praha pro řádění pomluvy.

Tak jako dodává první město své zboží do všech zemí světa a nechává si své výlohy často dost drazé zaplatit a jako naplňuje pracovní ruch Birmingham od podnikoví komůrky až po nejtemnější sklepení, tak je v Praze - kde jen se namane nějaký kout a v něm lidská duše - doma pomluva ve všech svých podobách, zlobě a lehkomyšlnosti, drzosti a lehkověrnosti, rafinované zjemnělosti i vulgární sprostotě.

Pomluva je spjata se srdcem a duší Pražanů všemi póry a nervy tak niterně jako Don Quijote se svým věrným služebníkem Sancho Panzou. (...) Stejně snadno, jako může jinde člověk ztratit peněženku, ano kabát a klobouk, lze v Praze přijít

o dobrou pověst, o úvěr, o čest! Kdo nevěří, tomu předepíšeme dva utahané poštovní valachy, českého postilióna, pohodlný dostavník a osm dní pobytu v Praze.

První den bude zbožňovat polohu a pohled na Prahu, druhý den obdivovat kostely a jiné pozoruhodnosti, třetí den prokleje dláždění, čtvrtého dne se bude „pro boha a vlast“ užírat nudou, pátého bude hledat společnost, šestého pošle všechny lidi včetně jejich společnosti k čertu, sedmého dne si objedná poštovské koně, a nestane-li se to již osmého dne, že se vrátí tam, odkud přijel, pak to bude určitě devátého dne, že nechá postilióna jet, kam koneckonců sám chce, jen daleko, daleko pryč z Prahy a z pražského ovzduší.

(...) neexistuje město, které by se vyrovnalo Praze ve velkoměstském vzhladu a niterné maloměstskosti.

Ať přijíždíme do Prahy z kterékoliv strany, téměř vždy je její poloha neobyčejně krásná. Moře tmavých a světle barevných mas domů, z nichž se vynořují stářím šedivé chrámy a paláce se svými masivními i štíhlými věžemi. A co teprve, když máme za sebou městské brány a rachotíme po hrboletém dláždění, jehož nesčetné nárazy se mění na měkkých polštářích pohodlného poštovního vozu v příjemně ukolébávající houpání, zdá se nám při pohledu na dlouhé, široké a téměř donedohledna se táhnoucí ulice, na více i méně velkolepé budovy, na množství vkusných výkladů, na elegantně oblečené, vážně a spořádaně kráčející lidi, že jsme se ocitli v ráji, a naše srdce nás vyzývá s radostným tlukotem: „Zde rozbijme svůj stan!“

Jistě, pohled na Prahu je právě tak velkolepý jako velkoměstský a krásný.

Kdo dává přede všemi ostatními požitky přednost pozorování pestrého hemžení velkého města, životu a shonu rušného obchodního střediska, anebo vůbec vnější

elegance spojené s komfortem a vkusem, ten nechť projde nejživějšími místy Starého i Nového Města a určitě bude okouzlen tamějším ruchem a tlačenicí, oslnivým zevnějškem mnohého elegantního obchodu a výlohy, krásou a výstavností starých i novějších budov.

Kdo chová naopak v prsou lásku k přírodě a jejím bohatým darům, ten ať vystoupí na Hradčany, až tam, kde se dotýká staroslavný Lobkovický palác svými zdmi Ústavu šlechticů. Komu se na terase před tímto prastarým pomníkem knížecí vznešenosti nerozproudí krev rychleji v žilách, komu se sladce neorosí zrak, když jeho oči kloužou od hustých shluků domů až v ony končiny, kde se Vltava vine v lehkých obloucích mezi stinnými ostrovy a světle zelenými plochami luk, až se nakonec ztrácí v nedohledné dále? Kdo při tom všem nezvolá z celé své duše: „Praha je krásná!“, ten nepoznal lásku, ani lásku k ženě, ani lásku k přírodě, ano, lásku vůbec; je to hulvát, neotesanec, jehož srdce se nikdy nedotkla prométeovská jiskra poznání.

Avšak i růže mají trny, pod kvetoucím keřem syčí hadi. Každé město má své nedostatky, své ctnosti a nečesti, své slabé stránky. Čím menší město, tím přístupnější je dennímu tlachu, protože život a zájmy společnosti se tam omezují obyčejně na okruh domácích novinek. Čím větší je takové město, tím méně to platí ve své všeobecnosti, neboť objektivita událostí dne zatahuje individualitu jednotlivce z kolbiště každodenních sporů. Jen Praha je v tom výjimkou. Není to předmět, událost, která se během dne stala na veřejné ulici, ne! Hydra pomluvy proniká v Praze do chatrčí i paláců, do salonů i podkrovních komor. Ani postavení, ani hodnost, ani čest, ani bohatství před ní nechrání. Kdo na sebe jednou v životě upoutá pozornost pražské veřejnosti nápadným oděvem, účesem nebo něčím jiným, propadl Medúzině hlavě pomluvy. Kdo se jednou stal obětí veřejného mínění, toho nezachrání ani bůh, ani čas - jen smrt nebo bezhlavý útěk.

Pro obyvatele Prahy je v těchto slovech obsažena hořká zkušenost; avšak i cizinec má dost často příležitost zakusit na sobě jejich pravdivost. Tak se stává toto město dříve nebo později každému peklem, toto město, které by se mohlo stát pro svou nádhernou polohu a přečetné umělecké požitky rájem každému, kdo hledá v širém světě klidné útočiště a kdo se při pohledu na Prahu domnívá, že je našel.

Lze tomu nějak odpomoci, nebo ne? Možná - kdyby byl nejdříve stržen Isidín (Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Rozhovor
s P. Čichoněm

Úloha pohádek
dříve a nyní

Návrat francouzské
kinematografie

O výstavě
Cesta na jih

Vzhledem k pokračující kampani proti Tvaru tak, jak se projevila v Lidových novinách (např. 13. 5. v článku Adama Drdy *Diskusi o dotacích zaměřil Tvar pomluvami*), jsem nucen učinit toto - věřím, že všem zcela srozumitelné - prohlášení:

1) Jsem rád, že Tvar vychází a že je jednou z publikačních alternativ. Jsem přesvědčen, že má - stejně jako jiné časopisy - své nezanedbatelné místo v našem literárním životě.

2) Náklad Tvaru se v poslední době pohybuje kolem 3000 výtisků, remitenda činí cca 16 %. Část neprodaných výtisků redakce rozdává svým autorům a spolupracovníkům (např. až 50 výtisků dostává místo honoráře autor přílohy *edice Tvary*) a zbytek slouží pro literární konference či jiné akce. Kolem padesáti procent z ceny prodaných výtisků jde do kapsy těch firem, které distribuují rozhodující část nákladu, a také poště. (V minulém roce bylo procento ještě vyšší.)

3) Při své periodicitě a rozsahu je Tvar úsporný časopis. Kvůli dlouhodobé finanční tísní jsme byli nuceni minimalizovat jak náklady na jeho výrobu, tak vlastní režii redakce. Honoráře až na vzácné výjimky bohužel platit nemůžeme, radost z toho v žádném případě nemáme.

4) Literární časopis typu Tvaru by byl schopen sebefinancování pouze v těchto případech:

a) kdyby se podařilo zmnohásobit náklad,
b) kdyby o literární časopisy měly zájem inzertní agentury,
c) kdyby se redakci dařilo pravidelně nacházet sponzory.

Za současné ekonomické a kulturní situace v České republice není ani jedna z těchto možností pravděpodobná.

5) Vzhledem k výše řečenému mne těší, že Literární rada Ministerstva kultury ČR přidělila Tvaru finanční částku, která pokryla 50 % existenčního minima, což Tvaru spolu s dalšími zdroji dalo na začátku roku téměř jistotu, kterou neměl od roku 1993, totiž že do konce roku vydrží.

6) Literární radu nesestavoval Tvar, nýbrž Ministerstvo kultury ČR podle kritérií, která mi nejsou známa a které jsme ani já, ani žádný z redaktorů neměli možnost ovlivnit. Rada má čtrnáct členů, tři z nich jsou spjati s Tvarem (což lze snadno zjistit z tiráže, v níž jsou všichni nejbližší spolupracovníci Tvaru důsledně uváděni). Rada rozhoduje nadpolovičním počtem hlasů; v případě rovnosti hlasem předsedy. Rada si předsedu volí ze svých řad.

7) Tvar byl vždy k rozhodnutím rady loajální, a to i v letech, kdy jiné literární časopisy dostávaly podporu o stovky tisíc vyšší.

8) Finanční spory nespojují se spory literárními, estetickými či společenskými, neboť názory na hodnotu jednotlivých časopisů mohou být a jsou různé. Normální literární život potřebuje celou škálu časopisů, názorů a postojů.

9) Letošním rozhodnutím rady se patrně některé časopisy dostaly do potíží, v nichž byl Tvar dlouhá léta. Přesto doufám, že stejně jako v minulosti Tvar i tato dnes „postížená“ periodika svou situací zvládnou, aniž by musela snížit periodicitu či grafickou úroveň, a nezaniknou.

10) Toto je moje poslední vyjádření k tématu.

PAVEL JANOUŠEK
předseda Klubu přátel Tvaru

Mateřinka v Nymburce

Ve dnech 14. a 15. 5., jak jsme již ohlásili, se v Nymburce konal festival Mateřinka. Splyly se do finále umělecké soubory třiceti mateřských škol - byly vybrány z dvou set dvaceti uchazečů - aby publiku rodičů, učitelů, a hlavně vrstevníků předvedly svá vystoupení. Byla to především nesmírná zásluha množství obětavých učitelek, které věnovaly hodiny nejen nácvičce, ale i přípravě mnohdy velmi náročného obléčení, a zásluha rodičů, kteří často k vlastní zájmové divadelní činnosti dokázali přibrat děti. V neposlední řadě se pak zasloužila společnost EUnet, která tento rozsáhlý podnik sponzorovala.

Ze je dnes někdo schopen vést děti k aktivní tvůrčí činnosti a neponchat je pouze televizí, je klad tak nesporný, že na něm ani příliš nemění ne vždy stejná úroveň těchto souborů. Nejzdařilejší byly ty, které vycházely z dětského světa pohádek či pohybových aktivit, na něž mohly děti tvořivě reagovat (Zvířátka a Petrovští, masopustní tance...). Škoda že někde se zhlédli v televizní revui dospělých, kterou měly děti kopírovat, v přesvědčení, že malé „opičky“ vždycky zaberou a budou roztomilé - samozřejmě byly, kdo by nezaleskal třeba malým mažoretkám - byt i jen napodobovaly maminky. Děti byly všechny dobře připraveny pěvecky i pohybově. Zkrátka, festival se zdařil!

Tím trapněji působil moderátor tohoto podniku Libor Bazilides, populární spíkr ze Snídaně s Novou. Svou omezenou slovní zásobu - v každé druhé větě se vyskytovalo slovo „krásný“ - vynahradil suverenitou protřelého žvanivého rutinéra. „Ahoj, holky, jak se máte? Dobře. Tak to je dobře, já se mám taky dobře.“ Vůbec mu nepřišlo trapné hodnotit na pódiu paní učitelky jako ženy, v přesvědčení, že je tím poctil a toto publikum pobavil. Se svojí kulturou flirtu, která, jak se zdálo, je jeho kulturou jedinou, neměl samozřejmě dětem co nabídnout, a tak nejtřípnějšími zůstávaly jejich jednoslabičné odpovědi, bezprostředně naznačující, že se s ním nemají o čem bavit. Vrcholu pak tato konverzace dosáhla po tanečním vystoupení, kdy rozhovor s chlapčkem začal slovy: „Tys tancoval se dvěma holkama najednou, to je přece prima, ne? A která se ti líbila víc?“ Chlapček, zprvu rozpačitý, po třetím naléhání ukázal na tu, co stála blíž, načez se ho dotýrný konferenciér jal přemlouvati, aby jí dal pusku, „jen se nestyd, já se otočím, nikdo to nevidí“, žertoval, když se hošik k němu neměl... Copak by některá z těch šikovných učitelek, které tu prokázaly tolik smyslu pro veřejné vystoupení, neuměla promluvit k publiku dětí a jejich rodičů? Příštím rokem by se neměly tolik podceňovat.

JANA ČERVENKOVÁ

Jedenáct zbývajících

Desátého výročí masakru na náměstí Nebeského klidu v Pekingu vzpomene letos 4. června. Ze spousty tehdy zatčených studentů a intelektuálů, demonstrujících za demokratické změny, zůstává dosud ve vězení mnoho těch, jejichž tresty přesáhly desetileté období. Za všechny se bere dnes již mnoho organizací pro lidská práva, především Amnesty International. Jedenáct ze jmen na jejich seznamu patří spisovatelům, publicistům a vydavatelům: Čen Jan bin, Čen Žaj šang, Čen C' min, Jü Tung jüe, Čang Džan šeng, Džang Já fei a Tibetané Džempel Čeng čap, Džempel Čan žor, Ngawang Ozer, Ngawang Fal čang.

Výbor pro vězněné spisovatele při Mezinárodním PEN klubu a všechny výbory při národních centrech připomínají k tomuto dni čínské vlády, že loni podepsala Mezinárodní dohodu o občanských a politických právech a již o něco dříve vymazala z čínského trestního kodexu zákon o „kontrarevoluční činnosti“, na jehož základě byli všichni títo vězni odsouzeni. Žádá proto, aby jim byla udělena k výročímu dní amnestie.

Se zvláštním znepokojením bere výbor na vědomí další pronásledování spisovatelů a novinářů, jako Lju Zjao bo, Za Wen li a Zue De jun, kteří jsou odsuzováni do vězení a „převýchovných táborů“ za své psaní v posledních letech.

K 10. výročí demonstrace na Thienanmenu vznikla i **Globální petice na internetu**, kterou podepisují lidé na celém světě. Jejím iniciátorem je Wang Dan, tehdejší prominentní vůdce thienanmenké demonstrace, odsouzený k 15 letům žaláře, odkud byl propuštěn ze zdravotních důvodů a na zásah mezinárodních organizací za lidská práva. Dnes v USA studuje na Harwardské univerzitě. Petici najdete na adrese: www.june4.org

OBJEDNÁVKA
na předplatné literárního časopisu
pro Českou republiku

Závazně objednávám roční předplatné Tvaru počínaje číslem..... v počtu výtisků:

1999

TVAR

individuální předplatitel:

složenkou (fakturou) 18,- Kč
za kus (krámská cena snižena
o 2 Kč předplatitelské slevy)

knihkupec / prodejce:

fakturou 14,- Kč za kus (krámská cena snižena
o 30% rabat) při odběru 5 a více výtisků čísla.

Objednávka znamená bezplatné zařazení firmy do přehledu knihkupectví v pravidelné tabulce Kde dostanete TVAR.

Jméno: (Firma, IČO):

Adresa: PSČ:

Datum: Podpis (razítko):

Odešlete na adresu TVAR, Na Florenci 3, Praha 1, 112 86, obratem získáte složenku (fakturu) a budete zařazení do naší databáze. Lze objednat i telefonicky na čísle (02) 282 34 35.

Kresba z pozvánky na Čaj UB z roku 1932: členové UB - Jan Zrzavý, Václav Rabas, František Langer, Josef Čapek, Vlastimil Rada, V. V. Novák.

Umělecká Beseda

Co spolku dás/ co spolku dás / to spolek tvůrčí vrátí/ Umělecká/ hezky česká/ beseda/ to je naše máti... *Těmito slovy vlastní hymny na notu jejího dávného člena Jaroslava Ježka a slova Jana Vodňanského zahájila na den sv. Medarda Umělecká beseda (tradiční, již více než stoletý „spolek umělců českých“)* svůj Večer bedvých mužů v kavárně Křesťanského domova mládeže u sv. Ludmily.

Tentokrát měl vše v rukách Společenský výbor pod vedením Václava Daňka, jehož skvělé „ramínko po farářsku“ servírovala členům i s veršovaným receptem autorovým místní kuchyně. Emeritní předseda Ilja Hurník (novým předsedou je Olbram Zoubek) získal čestné právo i nadále zahajovat všechny spolkové podniky. Hrál Trio Víta Fialy, Bedřich Zelenka vyprávěl anekdoty jako zamlada, zpívali Milan Jíra a Rudolf Pellar, členové sdružení Sanson - věc veřejná a Marta Balejová, moderoval a štědrou tombolu z děl členů UB uváděl Jan Vodňanský.

Řeklo by se, ti umělci mají ale starosti, kde oni vlastně žijí a v které době? Žijí dnes a tady, jak svědčily hovory v kuloárech. Ale tradice je tradice a měla by se cítit. Tímto jí učiněno zadost. -RV-

Napsali do TVARU

Vážená redakce!

Mám nezbytnou potřebu sledovat každý dobrý literární časopis, ať již Literární noviny či Tvar nebo Revolver Revui. Ani Host mi po třech dnech nezasmradne. Ani v Labyrintu se neztrámím. Za všechny „závisláky“ na literatuře či poezii se přimlouvám za množství mnohem větší než malé.

Jen se mi zdá, že si v poslední době časopisy jdou jaksi po krku. Pozornost, kterou například věnovala Kritická příloha RR Hostu, mne nalezla v rozpacích. U básníků přece slo vždycky spíš o to, kdo to víno nakonec zaplatí, ne?

Těším se, až si Vás zase „slehnu“.

Váš KAREL NEČAS, Vídeň

...

Zemřel básník, tak nadepsal Jiří Staněk svou vzpomínku (Tvar č. 9/1999) s nádhernou jazykovou instrumentací v každé větě. „(...) myslí si v duchu, že to snad byla smrt symbolická, jako básník je nositel symbolů, že byla rychlá (...)“. Podivuhodně podmanivý kruh nepodplatného času byl opsán. Staněk mi oživil dojmy z několika mých setkání s výjimečnou a magicky působivou osobností Ivana Diviše.

Nezapomenutelná prezentace bibliofilie *Modlitba* v pražském knihkupectví Academia mne přesvědčovala, jako by čas nedotkl se básníka...

Vzpomínám si na (rozumem snad nepostižitelné) fluidum Divišova vystoupení, vzpomínám, s jakou ironií sobě vlastní bral do lehce se chvějících rukou několik „amatérských fotografií“ z dávného setkání s vysokoškolskými studenty. Z nejzdařilejších vytvořil graficko-portrét kresbu, jejíž fotokopie básník podepsal - několika francouzským studentům, zájemcům o bohemistiku, připojil verš ze sbírky *Verše starého muže* francouzsky, německy studentům německy, Angličanům anglicky...

S dojmou něhou naslouchal mým dojmům z vídeňského symposia k nedávnému osmdesátému výročí úmrtí rakouského básníka G. Trakla... Nenapodobitelnou obměnou dynamiky svého hlasu udivoval informovanost o krásném zjevu Traklovy sestry Gretl, která hrála tak velkou a tragickou úlohu v básnickové životě, o posledních Traklových dnech na haličském bojišti, o krásách Traklova rodného města Salcburku, o oblíbeném místě Traklových vycházek...

„Neboj se ani lidí ani démonů / neboj se vlastní smrti - / co už je to // muset zemřít...“ (Zalmy, 1991). Díla básnického génia Ivana Diviše mají trvalé místo v mém vzpomínkovém srdci...

Doc. PhDr. JIŘÍ BEDNÁŘ, CSc., Jihlava

Oznámili TVARU

• **Katedra filosofie a občanské výchovy Pedagogické fakulty MU v Brně** pořádá 3. - 4. 6. v posluchárně č. 50 interdisciplinární konferenci *Totalitarismus ve 20. stol. - československé zkušenosti*, která se věnuje těmto okruhům: Kulturní, ideový a politický vývoj od 29. 9. 1938 do 15. 3. 1939. Období nacistické okupace. Léta 1945 - 1948 - reakce na zkušenosti války, otázka kolektivní viny ve vztahu k odsunu sudetských Němců. Období po nastolení nové totality a její proměny v letech 1948 - 1968, reformní rok 1968. Nástup normalizace a vývoj režimu až po jeho pád v r. 1989, rok 1989 počátek nového období. (Kontaktní adresa: PdF MU, Poříčí 31, 603 00 Brno, PhDr. Radovan Rybář, tel. 43 12 93 39. PhDr. Milan Valach, e-mail: valach@ped.muni.cz)

• V **Opavě** se 28. 4. uskutečnilo Setkání s autory zlínského časopisu *Psí víno* za účasti šéfredaktora J. Kovandy a pražského básníka Jana Nováka. Pořad uváděl bohemista Libor Martinek - v prostorách univerzitního klubu.

• **Ústav pro českou literaturu AV ČR** vypisuje konkurz na odborné místo pro obor dějiny a teorie české literatury se zaměřením na staro-českou literaturu. Přihlášky se životopisem a osobní bibliografií zašlete na adresu ÚČL AV ČR, box 14, pošta 015, 110 15. Informace na tel. čísle 2315128.

• **PEN klub** zve na literární čtení - naposledy v prostorách podkroví Valdštejnské jízdárny: 27. 5. *Míroslav Hule: Namlouvání*. 28. 5. Film *Bernarda Šafaříka Honička aneb Psí dostihy* na motivy *Jaroslava Vejvody*, hrají P. Landovský a J. Charvát. 10. 6. *Mladé víno - Jaroslav Vejvoda* uvádí mladé autory, studenti UK. Vždy v 17.00.

• **České centrum Budapešť** pořádá do 1. 6. výstavu dětských kreseb jako projekt Nadačního fondu Josefa a Petry Vavrouškových spolu s organizací Amnesty International na Slovensku. Výkresy budou vydraženy ve prospěch školy pro romské děti.

• **Časopis Místní kultura** s povděkem kvituje, že snad prvně v dějinách vydalo MK výroční zprávu o své činnosti.

• **Tvrdohlaví**, kteří vystavují ve Valdštejnské jízdárně, pokřtili nový katalog.

• **Ústav románských studií FFUK** pořádá studentské *Symposium o díle J. L. Borgese*.

• **Nakladatelství Filosofia** uvedlo na trh svou 100. publikaci: *Petr Kolář: Argumenty filosofické logiky*.

• **Bulharské kulturní a informační středisko v Praze** prezentovalo faksimile knihy *Paisije Chilendarského Dějiny slovanskobulharské* z r. 1762.

• **Rakouský kulturní institut** pořádá přednášku *Dr. Jiřího Kořalky Palacký a Vídeň* s následnou prezentací autorovy knihy *Fr. Palacký - životopis*.

• **Památník národního písemnictví** má výstavu k 200. výročí F. L. Čelakovského *Růže stolistá* - do 15. 9.

• **Nadace Roberta Bosche Stuttgart a Institut Ludvíka Kundery (Wilhelmshorst u Postupimí)** vyzývají k soutěži o *Cenu pro české překladatele německé literatury*, která bude udělena v tomto roce poprvé. Je dotována 20 tis. DM, oceněn bude chystaný překlad, o nějž jeví zájem některé nakladatelství. Účastnit se mohou čeští překladatelé krásné a esejistické literatury v německém jazyce, kteří již nějaký text z němčiny přeložili. Leták s bližšími informacemi necht' si vyzvednou na adrese: Goethe-Institut Praha, Masarykovo nábř. 32, 110 00 Praha 1. Tel. 02/21962111, Fax: 02/299421

Blahopřání TVARu

V mezinárodní básnické soutěži „Hledáme talenty mimo centrum“ ve městě Waglany získali Libor Martinek spolu s Lechem Przewczkem zvláštní cenu a Lucyna Waszková 2. hlavní cenu; všichni v kategorii „Nejdražší rodinné hnízdo“. Blahopřejeme.

Soirée ve Vídni

K příležitosti desátého výročí úmrtí velkého slovenského spisovatele Dominika Tatarky uspořádal slovenský velvyslanec ve Vídni Lubor Bystrický ve spolupráci s českým velvyslancem Jiřím Grušou a Slovenským institutem ve Vídni 10. května vzpomínkovou Literární soirée, které se soustředilo na Tatarův „evropský kontext“. Autorův duch na rakouské půdě spojil nejen Čechy (Milan Jungmann, Jan Trefulka) a Slováky (Hana Ponická, Michel Jurovská), ale i Poláky (Halina Janaszek - Ivanczková) a Rakušany (Stephan Teichgräber), kteří se jeho dílem zabývají.

Tatarkovým „českým přátelům“ je určena útlá, sotva čtyřicetistránková knížička *V ne čase*. Jsou to zápisky z pozůstalosti, které vydává jeho rodina pod nakladatelskou značkou AE.

Kde dostanete TVAR

PRAHA	FRÝDEK-MÍSTEK
• Tvar už ve čtvrté ! • Academia, Národní 7 Academia, Václavské nám. 34 Fišer, Kaprova 10 Fortuna, Ostrovní Jan Kanzelsberger, Národní 11 Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2 Knihkupectví na Mústku, Na Příkopě 390/3 Prospektrum Na Poříčí 7 Mafa - Aurora, Opletalova 8 Paseka, Ibsenova 3 Samsa, Pasáz u Nováků V Jámě 3 Seidl, Štěpánská 26 Svoboda, Na Florenci 3 Tabák (Česrea), Kaprova (u FF UK) U knihomola, Mánesova 79 Volvox globator, Opatovická 26 Zvon, Jindřišská 23 Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (6. patro)BRNO Český spisovatel, Kapucínské nám. 11 Barvič-Novotný, Česká 13 Knihkupectví P a Š, Palackého 66 Ženišek, Květinářská 1 ČESKÉ BUDĚJOVICE Omikron, nám. Přemysla Otokara II. č. 25 FRANT. LÁZNĚ s. f. »od Františka«, Národní 13	Wembley tabák, Růžový pahorek 508 HODONÍN Knihkupectví, Národní tř. 21 JIHLAVA Knihkupectví Otava, Komenského 33 LITOMYŠL Paseka, Smetanovo nám. NÁCHOD Knihkupectví Milena Hašová, Palackého 26 OLOMOUC Studentcentrum, Křížkovského 14 OSTRAVA Fiducia, Mlýnská ul. Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8 PLZEŇ Knihkupectví Fraus, Goethova 8 PRACHATICE Knihkupectví Nahore, Křišťanova 11 SEDEC - PRČICE, VOTICE, SEDLČANY Knihkupectví A. Podzimek TŘEBŇ Carpio, nám. T. G. M. 93 VSETÍN Malina, Dolní nám. 347 ZDAR NAD SÁZAVOU Buček, vlakové nádraží
...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa, RAM, PNS a redakce, Objednávky do zahraničí přijímá redakce.	

Pět odpovědí ----- Vladimíra Křivánka „Křehkost a jedinečnost lidského bytí“

1. V těchto dnech Vám vychází básnická sbírka Testamenty. Co ten název znamená? Je to opravdová závěť, kterou se loučíte se životem?

Knížka Testamenty, vycházející v edici Poesis nakladatelství H+H počátkem května, obsahuje rovnou stovku čtyřverší, je doprovázena ilustracemi Kristiny Vackové a rodila se plných deset let. První básničky do ní vřazené vznikaly počátkem roku 1988 a poslední ještě v roce minulém, kdy došlo i k výrazné redukci rozsáhlého textu na definitivní počet sta čtyřverší. Sám název, který jsem si vybral již od začátku práce na knížce, není nijak originální, vždyť je možno si vzpomenout na Villonovy knihy Malý a Velký testament, na První testament Vladimíra Holana a nejnovejší výbor z jeho poezie Testamenty, slyšel jsem o zatím nepublikované knížce Jaromíra Hořce stejného názvu. Slovo samo původně označuje závěť, poslední vůli, má tedy co činit se smrtí, ale obsahuje i významy jiné - užívá se i ve věroučném a náboženském smyslu jako označení pro bibli či zákon, ale lze je použít i ve smyslu krédo, osobní vyznání atd. Všechno možností názvu jsem si byl vědom a všechny v nějakém významovém aspektu sbírka obsahuje, ale obecně jsem názvem chtěl zvýraznit především jakousi existenciální a sumarizující osudovost básnického sdělení. V tomto smyslu je kniha mým lidským a básnickým krédem. Nechystám se umřít a vcelku nemám nijaký podstatný majetek, kvůli kterému by bylo třeba pořizovat notářskou závěť. Ovšem sbírka vznikala v době, která se neobyčejně proměňovala, provázely mne i vážné nemoci, ztráty, odcházeli přátelé z mé generace a já sám jsem si o to více uvědomoval křehkost, nesamozřejmost, ale i jedinečnost lidského bytí, nutnost toto vše sdělit. Vsadil jsem na čtyřveršovou miniaturu a chtěl jsem, aby to nebyly nějaké za studena a aforisticky sdělované obecné věčné zelené pravdy, ale skutečné podmanivé básně, kterým je navíc možno věřit. Fascinovaly mne již dlouho žánr čtyřverší - Li Po, Omar Chajjám či Jan Skácel jsou básníci mého srdce, já pouze doufám, že do žánru, který všichni tři tak mistrovsky ovládali, jsem přidal i nějaký svůj tón.

2. Koncem osmdesátých let jste odešel z Ústavu pro českou literaturu a stal jste se vysokoškolským učitelem. Nelitoval jste toho?

Po více než třináctiletém působení v Ústavu pro literaturu jsem odešel v září 1989 do novinářské a pedagogické „praxe“. Ústav mne hodně poznamenal a ze začátku, zvláště tehdy, kdy se mi leccos nezdařilo podle mých představ, jsem často litoval možnosti klidného pracovního soustředění i tolerantních a vzdělaných přátel v Ústavu. Na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy už učím desátý rok, prošel jsem všemi peripetemi katedry i fakulty od doby porevoluční euforie až po problémy a deprese současné. Za tu dobu jsem propadl profesi vysokoškolského učitele literatury, kontakt se studenty a společnou práci bych dnes už nechtěl postrádat. Na druhé straně jsem moc rád, že v posledních dvou letech jsem měl možnost se vrátit do Ústavu pro českou literaturu a můžu se věnovat mnohem soustavněji vědecké práci. Jsem přesvědčen, že vysokoškolský pedagog bez vědecké práce zplání a nemůže na odpovídající úrovni svou učitelskou profesi vykonávat, na druhé straně důraz na pedagogickou praxi a možnost si vyzkoušet na studentech výsledky vědecké práce obohacují i vlastní vědeckou činnost. Symbiózu vědy a učitelství, kterou dnes praktikují, pokládám za šťastnou, i když také za značně náročnou.

3. Jací jsou dnešní vysokoškolští studenti češtiny, jaké jsou jejich představy o budoucnosti a jaké mají vyhlídky?

Každý rok přichází studovat český jazyk a literaturu v kombinaci s dalšími obory více než sto nových studentů a v tomto množství se pravidelně objeví asi deset výjimečně nadaných studentů, které učít je radost. Jiní studenti jsou snaživí, řada je průměrných, někteří se studiem skončí. Výhoda výuky češtiny na pedagogické fakultě spočívá jednak v tom množství, z něhož se pravidelně vyberou velké talenty, jednak v tom, že v rámci pozdější praxe studenti dostanou komplexní představu o problematice vývoje české literatury (včetně základních poznatků o literární teorii a kritice) bez předčasné specializace. Vždyt vychováváme především budoucí učitele literatury a českého jazyka, teprve občas a v druhém plánu budoucí literární vědce, kritiky a publicisty. Sám jsem absolventem pedagogické fakulty a nikdy jsem to nepokládá za nějaký handicap, třebaže mi mnozí tuto předsta-

vu vnucovali. Moji bývalí studenti z devadesátých let se prosazují skutečně v mnoha oborech: jsou novináři, pracují v reklamních a informačních agenturách, v nakladatelstvích atd. Zdá se mi, možná až trochu paradoxně, že jsou na mimopedagogickou profesní praxi připraveni mnohem lépe než na praxi pedagogickou. Pochopitelně největší procento absolventů by mělo směřovat na školy základní a střední. Bohužel vzhledem ke špatným platovým podmínkám i otřesené společenské prestiži učitelství toto velmi důležité, psychicky i odborně náročné a společensky záslužné povolání mnozí absolventi opouštějí.

4. Vedle svých obvyklých povinností vedete i seminář tvůrčího psaní na Institutu základů vzdělanosti Karlovy univerzity v Praze. Lze vůbec tvůrčímu psaní někoho naučit?

Již pomalu dvacet let soustavně sleduji mladou poezii, zajímá mne, co mladí lidé píšou a jaký mají životní pocit. I na Pedagogické fakultě UK jsem zaváděl semináře tvůrčího psaní, protože jsem přesvědčen, že kreativita a tvůrčí ovládání jazyka jsou elementární atributy dobrého učitele češtiny. Pracoval jsem jako zakládající šéfredaktor časopisu Inicialy, určeného právě mladé literatuře, zasedal jsem v porotách literárních soutěží, recenzoval mladou poezii. Proto jsem neodmítl nabídku vést na IZV UK seminář. Scházíme se vždy v pátek odpoledne, kdy už pro mnohé začíná období víkendu, čteme si verše a vzájemně si je oponujeme, hovoříme o nových sbírkách, připravujeme společné klubové pořady, přibližujeme si historii, poetiku i etiku poezie. Není to učení v běžném slova smyslu, navíc naučit někoho psát poezii opravdu nejde. Lze však talentovanému člověku poradit a méně talentovanému objevit svět poezie.

5. Pracoval jste nějaký čas i v oblasti reklamy. Proč jste u toho povolání nezůstal?

Tři měsíce jsem pracoval jako odborný redaktor časopisu Strategie, věnovaného problematice marketingu a reklamy. Měl jsem na starosti oblast reklamy v médiích. Byla to zajímavá zkušenost, zjistil jsem však, že je to pro mne velice odlehlý svět, poplatný pravidlům, která nemohu přijmout. Trpěl jsem natolik profesní schizofrenií, že jsem se pokorně a velmi rád vrátil ke svému původnímu oboru i za cenu, že v něm nezbohatnu.

Otázky -rv-

Výzva ředitele Správy českých center

Správa českých center, příspěvková organizace ministerstva zahraničních věcí propagující Českou republiku, by ráda v příštím významném roce 2000 představila prostřednictvím českých center v zahraničí co nejrůznější spektrum české kultury. Za tímto účelem hledá SČC hotové zajímavé projekty, které by prezentovaly Českou kulturu a upoutaly na ní pozornost. Máte-li připravený projekt takového charakteru a máte-li zájem o jeho uvedení v zahraničí, obraťte se na vedoucí programového oddělení SČC - K. Novotnou, tel.: 02-21610264, fax: 02-21610282, e-mail: novotna@czech.cz.

Polnice a loutna

Nakladatelství H & H a České centrum PEN klubu spojily v jedné knižnici a na jednom autor-ském večeru dva básníky a dvě jejich sbírky. I když jsou Hlasy Jany Štroblové a Testamenty Vladimíra Křivánka odlišného charakteru stejně jako naturely jejich autorů i společný jmenovatel jejich výpovědí ukázal, že poezie má mnoho tváří. Oba autoři si četli své ukázky sami, jen s doprovodem sólové kytary. Křivánek tím navíc využil možnosti seznámit čtenáře i s verši, „které se už do knížky nevešly“.

I kdybychom je neslyšeli nebo se nám ztratily titulní stránky obou sbírek, jejich nezaměnitelný rukopis by nám je po prvních verších prozradil. Zatímco Štroblová se vyzná ze své lásky ke všemu živému a nijak se netají kritickým postojem k projevům lidské nadřazenosti vůči ostatním tvorům, Křivánkovy verše vyjadřují postoj moudrého stoika, poučeného východními filozofiemi. Stojí však jen zdánlivě nad věcmi, jak by se mohlo třeba i při prvním poslechu zdát, ve skutečnosti je do nich ve svých výpovědích ponořen často až na samé dno.

Kde dosahuje Štroblová žádoucího účinku mistrovským zvládnutím parafráze modlitby, báje a snu sytým slovem, nabitým přímo netušenými metaforami a neortodoxními podobnostmi, míří Křivánek svými rytmickými básněmi o čtyřech verších, přerývaných céсурou a spojovacích rýmem nebo asonancí, přímo na čtenářův intelekt.

Tvrdit, že Hlasy Štroblové prozrazují už na první poslech či čtení autorčinu křehkou ženskost a že Křivánkovy Testamenty jsou vysloveně mužské, by bylo ošidné. I Štroblová dovede zahřívát, byť i po žensku, proti nelidskosti, stejně jako Křivánkova čtyřverší vypovídají i o chvilích plných lidského zachvění a hlubokého citu.

A tak svým způsobem náhodným setkáním dvou výrazných básnických individualit byli účastníci autorského čtení obohaceni o spojení, kde si žena-autorka a muž-autor vzájemně vyměňují polnici a loutnu.

ZDENĚK JANÍK

Klub a Studio

Renata Bulvová a Bernie Higgins vycítili už v roce 1997 potřebu malého literárního klubu, který by vyhledával mladé, dosud nezavedené autory, co zatím píšou do šuplíku. A tedy v restauraci Na Slavníku (Wolkerova 12, Praha 6), kde má své pódium Klub „8“, nemohou být uvedeni autoři již známí, vydávající. Každý večer tu má své téma a obvykle tři protagnisty, kteří se prezentují během dvaceti minut - může to být i hudba, tanec, drama. Vystupovat mohou i mimo-pražští a zahraniční autoři, a to každou neděli od 19 hodin. Máte-li zájem, ohlaste se Renatě Bulvové, 0603 540 654, nebo Bernie Higgins 781 38 00.

Od letošního března je otevřeno i Studio autorské tvorby - každý čtvrtek od 18 hodin ve Studiu Paměť, Truhlářská 3, Praha 1. Informace rovněž u Renaty Bulvové.

DAMU je otevřena diskuzím

Ve čtvrtek 6. 5. se ve Studiu Řetězová na DAMU uskutečnila diskuze na téma „problémy českého vysokého školství jako jednoho ze základů české duchovní kultury a tvorby“. Akce, kterou pořádal Spolek posluchačů, absolventů a přátel DAMU, se zúčastnili především studenti a pedagogové DAMU - doc. PhDr. Vladimír Mikeš, děkan DAMU, prof. PhDr. Ivan Vyskočil, PhDr. Jana Pilátová a další. Navazovala na loňskou diskuzi, ve které se probíraly otázky smyslu této školy a plány na její zkvalitnění. Letos bylo cílem zhodnotit změny, které nastaly v průběhu uplynulého roku, a probrat spornou otázku týkající se nově otevřeného školního divadla Disk. Ze strany studentů se projevovala nespokojenost, že se nic z minule projednaných bodů neuskutečnilo, na což pedagogové odpovídali, že změny jsou možné pouze pomocí iniciativy studentů. Studenti argumentovali, že nemohou zasahovat do ekonomických záležitostí, a také si stěžovali na stále rostoucí byrokracii ve škole, na což děkan reagoval tím, že nutné jsou tvůrčí změny a ty nejsou podmíněny ekonomickou situací. Stále otevřený je problém Disku, jehož vznikem se značně omezily potřebné prostory školy. Studentům nevyhovují provozní a technické podmínky divadla a také krátkodobé uvádění divadelních her, ve kterých se nestačí adaptovat.

Diskuze nebyla dostatečně konkrétní, nebyly projednány dílčí body, ale spíše se mluvilo o tom, že by se mělo něco změnit. Když byla položena nějaká sporná otázka, všichni se shodli, že to je problematické, ale řešení se nekonalo.

Navzdory tomu jsou pedagogové ochotní diskutovat se studenty a umožnit jim tak - alespoň nepatrně - zasahovat do vnitřního vedení školy. Spolek posluchačů, absolventů a přátel DAMU, jehož předsedou je Jan Nepomuk Piskač, vydává časopis Veřeje, který probírá další sporné otázky týkající se této vysoké školy.

maro

Chvilé nad poezií Ludvíka Středy

Loni o prázdninách dovršil básník Ludvík Středa, úpický rodák, žijící od roku 1952 v Liberci, sedmdesátku. Do literatury vstoupil v roce 1962 sbírkami Na zemi žijí lidé a Už to v nás zůstane. První housle v české poezii jimi zdaleka ovšem nehrál. Větší popularitu pak získal verši i prózami pro děti, proslavily ho zejména večerníkovské příběhy Kosích bratrů.

Nakladatelství Erika mu nyní vydalo s finančním příspěvím Magistrátu města Liberce sbírku čtyř desítek básní Hodiny v úplňku. Je to v posledních letech třetí Středova sbírka. Po Nahé lásce, kterou vydalo v r. 1993 nakladatelství King v Liberci jako 1. svazek bibliofilské edice Argó, vyšla v roce 1994 v nakladatelství Protis jeho báseň Otvírání srdce (dopisy synovi mého syna).

Ve všech třech sličných, útlých knížkách najdeme poezii zralého muže, zamýšlejícího se nad uplývajícím životem i dneškem.

První sbírky Středovy byly hledáním vlastní identity i poetiky, mají i punc dobové poplatnosti, bez níž by tehdy sotva vyšly. Dnes Středa ví, že „křídla ve zlatých klecích / jsou jenom na obtíž“. Došel i ke smutnému poznání že naše mužské sebevědomí trvá „jen do chvíle / kdy místo klínu / nabídne ti dívka místo / v poloprázdné tramvaji“. A že „čím starší / tím více se bojíme pravdy“.

Václav Bělohorský tvrdil v rozhovoru v Lidových novinách (22. 8. 98), že poezie se „uzavřela někdy koncem 60. let: „Od této doby je poezie jaksi u konce.“ Ta Středova, a zdaleka nejen ta, se v našem desetiletí naplnila. Prof. Bělohorský ovšem o pár řádků dále připustil, že „poezie je jeden ze žánrů, který zmnožuje naši schopnost vidět svět z různých pohledů. Klade především odpor té vědecké i ekonomické interpretaci světa“. Aniž bychom chtěli Středovy verše přeceňovat, cosi z onoho odporu v nich najdeme: „Pěšiny, na protest / proti asfaltovému teroru / rozběhly se po trávníku /... Tráva nemá dost sil / aby uhájila / své domovské právo // K přežití si vybrala báseň / a ta se zelená“. Středa ví, že i Na konci století (název básně) „Pár dětí před spaním / prosí ještě o pohádku / ve které dobro / vítězí nad zlem“. Došel k poznání, že se člověk nesmí nechat „zastavit řekou / u níž převozník spálil svá vesla // Po vlnách / jako to dělávají andělé / přejdi na druhý břeh /... / Do srdce naber si slunce / a jdi!“

Středova poezie nemá ambice formálního experimentování, nejsou v ní postmoderní nápodoby a schválnosti. Zato oslovuje čtenáře, vyjadřuje jeho pocity, radosti i obavy či smutky. Je součástí i sdělením situace člověka z konce tohoto tisíciletí.

ALEŠ FETTERS

Napsali o TVARU

Bůh se projevuje formou, TVAR em.
František Křelina: Hlas na poušti. Praha, Jan Otto 1935, s. 26.

Fotografická soutěž

Klub rodáků a přátel Kutné Hory vypisuje u příležitosti festivalu **Ortenova Kutná Hora** Fotografickou soutěž pro profesionály i amatéry na téma **Mé město**. Tematicky se neomezují pouze na motivy Kutné Hory, námětem může být cokoli, co ilustruje Ortenovu báseň s tímto názvem. **Podmínky soutěže:** Černobílé či barevné fotografie od velikosti 13 × 18 do 30 × 40 cm, na zadní straně jméno a popisek. Seriál pěti snímků může mít velikost 13 × 18 a počítá se jako jedna fotografie. Zúčastnit se mohou i kolektivní. Zásílíte do 20. 8. v kartonových obalech na adresu: Monika Trdličková, Purkyňova 189, 248 01 Kutná Hora (tel.: 0327/514 551). Ceny čekají tři, od 5 - 1 tis. Kč, součástí soutěže bude výstava.

Praha a Pražané

Z papírů živého mrtvého

Přeložil Jaromír Loužil

(Pokračování ze strany 1)

závoj zakrývající pravdu, kdyby Praha spatřila sama sebe nahou a holou v zrcadle svých zlořádů, zastaralých institucí, slabosti a směšnosti. Kdyby se uviděla se všemi svými nedostatky, které tak tvrdě vytýká jiným, které dává tak mnohému a tak bolestně pocítit, sama sebe považující za čistou a prostou sebemenší poskvrny. (...)

Podle mého názoru by se měla Praha dělit na následující čtvrti: **Čtvrť Hradu a Malé Strany (Hradčany)**. Zahrnuje neobydlený Hrad a spoustu kapitulárů, kteří obývají s příslušným mužským a ženským služebnictvem většinu domů této čtvrti. - Veselé hnízdo na vysokém kopci; (...) Když mně bylo dole ve městě těsně a dusno, šel jsem na horu a měl jsem jistotu, že si překrásnou vyhlídkou nezkažím žaludek, jako bych si byl zkazil vkus mělkostí pražské společnosti.

Čtvrť aristokracie a obchodu (Staré Město) obývaná zčásti předními příslušníky Hauta volée, většinou však elegantním stavem obchodníků. V elegantních krámcích jsou ještě elegantnější sklady a za leštěnými pulty z třešňového dřeva zdvořilí, obratní a ochotní příručí. Zvláště tyto poslední bychom mohli neprávem nazývat svými nejdražšími přáteli.

Židovská čtvrť. Kdo ještě nikdy nebyl v těchto končinách, pozná je ihned nejen podle houfů živě gestikulujících synů Abrahámových, Izákových a Jakobových, nýbrž i podle špíny a svinstva, které zde začínají, táhnou se celým Židovským Městem a teprve s ním také končí. Komu se v Praze něco ztratilo, ten si může být jist, že to zde opět nenajde, ačkoliv to pouze sem přišlo.

Za Židovským Městem začíná **tovární neboli dělnická čtvrť**, vlastní bydliště nejnížších tříd. Zde se usadila největší hrouba a nevědomost. Jen povinnost této třídy obyvatel činí ji poněkud snesitelnou. Zde se vypije nejvíce piva a sem plyne většina výher ze sběren loterie na Zelném a Masném trhu.

U Pražné brány začíná **čtvrť peněžní aristokracie**; ta se skládá zčásti ze zbankrotovaných, a přitom zbohatnuvších obchodníků, zčásti z takových, kteří jsou na nejlepší cestě udělat štěstí za pomoci velkého úpadku. Závěr tvoří ti, kteří stojí příliš vysoko, než by mohli kdy padnout, a konečně takoví soukromníci, kterým napomohly k domům peníze získané odjinud, díky současnému systému ztrátového hospodaření šlechty. V této čtvrti nejsou peníze prázdnou chimérou, i když je jejich vlastníci raději přijímají než vydávají.

Celá horní část Nového Města včetně Karlova dvora by se měla správně nazývat **Dobytčí čtvrtí**, neboť v těchto končinách potkáme více dobytka určeného na porážku a ostatního zvířectva než lidí. Hlavní část obyvatelstva zde tvoří na účet lidstva vypasené lidstvo pekařů, mlynářů, pivovarníků a obchodníků dřevem.

Tito lidé přivážejí po celý týden maso, pivo, mouku a dříví; v neděli pak vyvážejí na procházku sebe, aby tak opatřili nedělní krmení pro své koně.

Pod Dobytčím trhem končí město **čtvrť dřevoskladů a flamendrů**. Kdo se chce seznámit s pražskou surovostí a sprostotou v celé její přirozené kráse, tomu doporučujeme návštěvu této čtvrti v doprovodu pádné hole.

Pokud jde o pražská předměstí, žijí v nich převážně lichváři, spekulanti, pře-

chováči kradených věcí a podobní lidé; potom ale také ti poctiví lidé, kteří byli pražskými cechy odmítnuti a kteří mohou jako takzvaní dekretovaní provozovat své řemeslo s povolením vlády pouze zde.

Podobně slouží nejbližší osady při silnici do Vídně, stejně jako při silnici do Teplic, Liberce a Plzně, k pobytu množství nádeníků a jiného lidu, před nímž by bylo jisté vše, co lze zamknout, kdyby se umění kapsářů, které hledá v Praze obživu jako všude jinde, nezabývalo také otvíráním nejpevnějších zámků.

Jistě, Praha je krásná, když se na ni díváme z ptačí perspektivy, nebo jí proletíme po způsobu moderních německých turistů. Kdo ale v Praze prolezl všech 52 náměstí, 265 ulic a uliček a 3183 domů od sklepa až po půdu, toho se zmocní taková satyrská mefistofelská nálada, že se bude s mnohými pražskými zahrádky - dívat na svět jako na rajskou zahradu a na Prahu jako na vosí hnízdo, které je sice půvabné na pohled, ale k němuž se nesmíme přiblížit, abychom nebyli poštipáni.

Jak jsi byla krásná, Praho, když jsem tě poprvé spatřil od Chaber, a jak hluboko jsi teď klesla, kdy mohu říci s Raimundem: „Byl jsem v Praze dva roky.“

Pražané

K obvyklým otázkám, které si klade turista při delším pobytu v cizím hlavním městě, patří otázka po charakteru jeho obyvatel. Tak jsem se i já jednoho dne zeptal: Jaký charakter mají Pražané? A se zděšením jsem si musel po přisném zkoumání jejich různých vlastností říci: **Žádný!**

Charakter Pražanů je hrou náhody, podobá se neustále se měnící poloze větrné korouhvičky, pokaždé jinému zbarvení chameleona. Každý okamžik zastihuje Pražana jiného, žádný ale v jeho pravé podobě, neboť pravda je doma všude jinde, jen ne v Praze.

Na ulici je Pražan tichý a v sobě uzavřený, jeho obličej je vážný, jeho čelo zkrabaceno. Je-li to vzdor nebo pokora, zarytost nebo odevzdání, to nevím. Přítel mívá přitele s chladným pozdravem, sotva se tu a tam zastaví a prohodí s mimojdoucím pár slov. Podřízený smeká klobouk před svým představeným, chudý před boháčem, až k zemi. Ti, co jsou si rovni, říkají si navzájem „Servus!“, jestliže studovali a někam to přivedli; „Služebník!“, patří-li k plebejům, kteří neprovozují nic víc a nic méně než nějaké řemeslo.

Mezi svými čtyřmi stěnami, a zvláště když stojí na stole plný džbán piva a pořádná husí pečeně nebo plná mísa českých koláčů, buchet či knedlíků, je Pražan **despotou**; pak je odehnán ode dveří nejen žebřák, ale i obchodník, neboť doba jídla a pití je dobou spásy, kdy Pražan sice nepěčuje o svou duši, zato o své tělo, a to mu leží na srdci víc než cokoli jiného.

A jak příkrý a podrážděný je Pražan v takových okamžicích materiálního požitku, tak podlézavý a ponižený je ve všech ostatních hodinách dne, pokud pánbůh nepožehnal jeho práci a nezměnil jeho chudobu v blahobyt nebo bohatství. Bůh buď ale milostiv každému, kdo má potom co činit s takovým **povýšením**. Pražan se bude válet v prachu a brodit po kotnách v blátě, aby získal **jeden groš**. Je-li na tom lépe, bude usilovat o **stovky**. A když zís-

kal ty, otevře se mu široké pole lichvy, spekulace a bankrotu, na němž si pomůže k **tisícům**. Má-li je, podařilo-li se mu pronajmout byt o pěti šesti pokojích nebo mít vlastní dům nebo dokonce vlastní kočár, pak se mu na této zemi nemůže nikdo rovnat!

I ten nejobyčejnější měšťan položí pak na podlahu svého bytu nejelegantnější parkety nebo nejcennější koberce. Velká zrcadla ve zlatých rámech sahající od země ke stropu znásobují pak vkusný nábytek z předních skladů rozestavený kolem dokola.

Zatímco šlechta si obstarává uspokojení svých vyšších požadavků na eleganci a luxus v Paříži, Londýně nebo v nejhroším případě ve Vídni, projevuje se jediný patriotismus, který zná pražský měšťan, v tom, že luxusní předměty sloužící jeho pohodlí kupuje až na malé výjimky od **pražských** umělců a řemeslníků.

I zde je ale jedno „ale“, a to spočívá v tom, že si mezi těmito umělci a řemeslníky vybírá s oblibou ty, kteří přišli do Prahy z ciziny, neboť rodilý Čech (tak mluví Češi o Čechách) má příliš málo vkusu, než aby se s nimi mohl měřit. To je také příčinou, proč přicházejí z pražských výrobců luxusních předmětů na mizinu nejčastěji rodilí Pražané a blahobytní, ano, dokonce bohatství dosahují jen ti, které do Prahy přivedla šťastná nebo nešťastná náhoda z ciziny. (...)

Pražan, který se vyšvihl, dbá také na výchovu svých dětí. Nežádá si za tím účelem vezme do domu dokonce švýcarskou bonu nebo francouzskou guvernanku. Jeho děti se musejí učit všemu, jazykům i hudbě, krásným uměním i elegantním způsobům - jen ne šití, vaření a pletení, neboť to by znamenalo znevažovat otčův stav a bohatství.

Pražan, který se vyšvihl, je také ochráncem a podporovatelem umění a věd. Svou úctu k umělcům a učencům prokazuje tím, že je příležitostně pozve do nějakého italského lahůdkářství na sklenici bavorského piva nebo na číši šampaňského, anebo když zajde ještě dál, k sobě domů na šálek čaje.

Tím ovšem prospívá i sám sobě, neboť mnohý umělec, kterému je požitek vším a umění ničím víc než prostředkem, jak požitku dosáhnout, nemá pak nic lepšího na práci než roznášet slávu svého velkomyslného mecenáše a vychvalovat jméno člověka, který se zdá být tak velice nakloněn umění.

Pražan, který si dopomohl k bohatství, podporuje umění a vědy také tím, že je členem všech možných spolků. Ve všech platí svůj čtvrtletní nebo pololetní příspěvek. Za to dostane od každého spolku diplom, jehož stručný obsah opeňuje jeho jméno titulaturou, která nemá téměř konce. Nikdy by ovšem takový přítel umění nekoupil malbu chudého umělce, neboť to by bylo vyhazováním peněz oknem. Je členem akciové společnosti k vylosování hodnotných obrazů. Vlastní-li jednu nebo dvě akcie, ví najisto, že jednou musí vyhrát. Získaný obraz je označen jako koupený za 50 nebo 100 dukátů, a tím jeho pověst znalce umění roste, až vinou náhody nebo z božího dopuštění o takto nahromaděné bohatství ještě za svého života přijde, nebo je synové a dcery dokáží využít ještě lépe.

Takových zbohatlíků, kteří dnes přišli naprosto nepochopitelným způsobem k největšímu majetku a zítra klesnou stejně nepochopitelně do nejhlubší chudoby, lze v Praze potkat tucty.

Život v Praze je vůbec zvláštní. Poctivý muž, který po léta co nejpřesněji plnil všechny své finanční závazky, musí ve chvíli náhlé peněžní tísně překonávat největší překážky, aby získal potřebnou půjčku. Naproti tomu jsou v Praze stovky lidí, kteří nemají v kapse ani krejcar, a přitom představují od základů nejkrásnější domy, ano, kupují dokonce celá panství. Proto je také Praha eldorádem německých přistěhovalců; je to jediné místo, kde si člověk i bez ničeho může při určité péči dopomoci k blahobytní, ano, dosti často i k bohatství.

Ptáme-li se navíc na **misera plebs**, neboť na skutečný charakter Pražanů lze usu-

zovat v každém případě pouze podle sociálního života středních vrstev, dospíváme k témuž výsledku jako u těchto. Lásku, věrnost a přátelství hledáme u nich marně a nenalezneme ji ani u oněch, leda ve stavu podroušenosti, neboť v tom objímá Pražan jako ostatně každý Čech celý svět. V takových okamžicích volá se Schillem:

„V náruč spjete miliony,
Miliony v náruč jednu!
Toto políbení všem!“

Avšak i Jidáš Iškariotský líbal Spasitele světa, aby ho vzápětí zradil jeho nepřátelům.

Policie a cenzura

(...) Vlastně ale šlo o to, dát šňupku pražské policii. Měla tak být jednou **con amore** zbavena dechu, a to taky byla, ještě víc ovšem, když se o několik týdnů později objevil na rohu policejní budovy nápis: „Povstaňte, Čechy!“

Úzkost a zděšení číhaly ve všech zákoutích. Lidé koukali jeden na druhého zmateně a zděšeně. V každém neškodném počestném tovaryši většili demagoga. Policejní hlídky musely držet stráž s nasazenými bodly, zatímco až dosud zacházely leda s kruhadlem na zeli.

Od té doby Čechy opět dřímou jako dřívě. A budou spát tak dlouho, dokud hora Říp neotevře své útroby a nevyšle mezi české jezevce obrněné rytíře, kteří v ní dřímají. Obyvatele Prahy lze skutečně srovnávat s těmito roztomilými zvířátky. Střídavě jedí a spí a bručí. Ať přijedete kamkoliv, všude se bručí a nařká na útisk, nespravedlnost, úplatky a vydírání, příhody a nehody - přitom ale se Pražan velice opatrně ohlíží kolem sebe, není-li někde za rohem nějaký špicl, neboť Pražané sice milují psy, jen špicly nemohou ani vystát, protože ti, jak říkají, již mnohého kousli do lýtky, ani se nenadali.

(...) Pražská policie vidí, slyší a ví všechno, aspoň to říká. Nicméně existuje leccos, o čem neví nebo možná ani vědět nechce.

Tak například v Praze se vyskytuje takové množství kapsářů, jaké se snad nenajde ani v sídelním městě Vídni. Kdo opusť za soumraku i jen na krátko nejživější pražské ulice, jako je Jezuitská, Železná, Celetná nebo Staroměstské a Malé náměstí, ten určitě opláče svůj hedvábný šátek, dýmku, dózu na tabák apod. Ano, dokonce i Stavovské divadlo má mezi svými diváky absolventy vysoké školy zlodějny, kteří si zde ověřují vyšší stupeň své obratnosti krádežemi peněženek, zlatých hodinek apod.

Jiné najdeme v různých hostincích a hospodách; ti si udělali živnost z toho, že odnášejí cizí kabáty a klobouky, anebo když to nejde, aspoň je vyměňují. Ještě jiní konečně obcházejí od domu k domu a nahlízejí do všech oken a dveří; tu se často stává, že i skrze zamřížovaná okna zmizí neobyčejně obratným a důmyslným způsobem například stříbrné lžičky připravené v kuchyni k vyčištění.

To se oknem prostrčí hůl opatřená na konci lepkavou hmotou, lžice se na ní zachytí a už putuje, aniž by kdo věděl jak, přes mřížku ven!

Vůbec si pražští darebáci a kapsáři ve své prohanosti nezadají s londýnskými a pařížskými.

Neexistuje druh lumpárny, který by nebyl v Praze vyzkoušen. Hned vyrukují podvodníci s prosebnými dopisy, hned se subskripčními listinami; jednou jsou to falešní šlechtici a svobodní pánové, jindy sprostí uřezávači kapes.

Policie ale přivírá při všech těchto zlodějnách jedno oko; vychází ze zásady: „Kde není žalobce, není soudce.“ Kdyby měla pochytať veškerou tu podvodnou sebranku, nenašlo by se vězení, kam by se všichni věsili.

(...) Policie se tu těší jako v celém Rakousku bezpodmínečně důvěře. Všude

musí při soudním řízení žalobce uvést na potvrzení své žaloby nejméně dva nezávadné svědky; u policie tato povinnost odpadá. Její slovo je svaté, výpověď jednoho jediného policisty stačí k tomu, aby se i ten nejpoctivější občan dostal za katr, nelze-li trest vězení nahradit peněžní pokoutou. To ví každý strážník a musel by být opravdu zabedněný, kdyby této své výhody neuměl využít.

Obvyklý prostředek, jak si pomoci k nějaké té zlatce, spočívá v tom, že po uzavírací hodině klepe na výčepy a kavárny a dožaduje se vstupu, aby je prohledal. Nemá-li hostinský čisté svědomí, vynese mu to malý **ducser**; je-li naproti tomu jeho svědomí čisté, vpustí policisty dovnitř a po vykonané prohlídce jim ukáže s nadávkami, ne-li jiným, ručním způsobem, dveře. Běda ale tomu, kdo si něco takového dovolí; jeho předvolání a odsouzení je tak jisté, jak jisté jen může něco na světě být.

(...) Nesmíme si ale myslet, že pražská policie je ve svých zákrocích anebo blahovůli tak všemocná, že by proti jejím rozhodnutím nebo nařízením nebylo odvolání. Bohužel je však onen vyšší úředník zemského gubernia, jenž má na starosti policejní referát, muž, který se - ať už to vyplývá z nějaké vrozené vady nebo z jiné příčiny - velmi ochotně poddává okamžitým podnětům. Náhoda hraje vůbec ve většině policejních opatření hlavní roli. Co tedy nedokáže zákon a právo - dokáže náhoda.

Před delší dobou měli mnozí pražští kupci před svými krámy postaveny menší či větší přenosné výkladní skřínky, které navečer uklízeli dovnitř. Jednoho dne se zastavil jakýsi malý, poněkud hrbatý muž před jednou takovou skřínkou a ponořil se do prohlížení vystavených věcí. Náhoda tomu chtěla, že šla kolem elegantní dáma, právě tak náhodou se za ní onen malý muž otočil a ještě větší náhodou vrazil svým hrbem do zasklené skřínky. (...) Tři dny nato se objevil dekret, který pod trestem vysoké pokuty nařizoval veškerým kupcům odstranění jejich výkladních skříněk.

V novější době se zdá, že si to chce pražská policie, které jsou svěfovány s výjimkou cenzury knih všechny ostatní cenzurní záležitosti, pokud především v české části pražského obyvatelstva. Na to, jak je prováděna pražská cenzura, vrhá určité světlo následující článek, otištěný v jednom zahraničním časopise: „*Bible nebo cibule?! (Neslychané, ale pravdivé.) Uprostřed prosince 1843 byla na žádost pražského knížete-arcibiskupa zabavena v tamním knihkupectví Fridricha Kretschmera Bible svatá, to jest svaté písmo Starého i Nového zákona, převedené do češtiny podle překladu Dr. M. Luthera, Güns 1842. Jmenované knihkupectví získalo 300 výtisků této bible zákonnou cestou a během několika týdnů je rozprodalo až na 3 nebo 4 exempláře, které byly nyní policejními sluhy zapečetěny a knihkupectví odňaty. Takový postup samozřejmě vyvolává na všech stranách podiv, neboť tato bible je přeložena bez poznámek, obsahuje pouze základní text a je hojně kupována především pro svou ryzí češtinu, jakou se vyznačovala slavná Kralická bible. V roce 1843 bylo naproti tomu v rakouských zemích povoleno rozšiřování knihy Pravdivá zpráva o obrazu neposkvrněného početí P. Marie, který byl nalezen v cibuli lilie v údolí dubového lesa u Alioy v království Valencijském. S povolením arcibiskupa ve Valencii uveřejnil Don Pedro Nunez Bosch, Senior de los Lugares de Sempere, Celha y Cartagena. Přeloženo ze španělštiny, Stadtamhof (u Řezna) 1843.*“

Na vážné námitky jmenovaného knihkupectví byly mu po několika dnech zabavené výtisky opět vydány. Když si ale toto knihkupectví vzhledem k stoupajícímu počtu objednávek o několik týdnů později dalších 600 exemplářů, byly tyto výtisky po svém příchodu opět zadrženy a při tomto rozhodnutí až do této chvíle zůstalo.

Zdá se, že se nynější kníže-arcibiskup vůbec plete do veřejných záležitostí Prahy víc, než to činili jeho předchůdci. Před nějakým časem se sešla právě v čas adventu

uzavřená společnost, aby, jak znělo pozvání, uspořádala literární soiree. Jakkoliv duchaplné však byly přednesené výklady, zejména ženskou část společnosti vůbec neuspokojily. Lidé zívají, nudili se pro vlast i pánaboha a patně by usnuli, kdyby jeden z hostů nepřistoupil ke klavíru, který se v salonu nacházel, a nezahrál jednu Straussovu kvadrilu.

Co nedokázala nejnovější literatura, dokázal Strauss, nikoliv sice Životem Ježíšovým, tím lépe ale díky svým vše oblažujícím tónům. Ospalé oči se otevřely, znavené nožky se počaly chvět a cukat a cukaly sebou tak dlouho, až se celá společnost seřadila k řádné kvadrile.

Oko římskokatolické inkvizice však bdělo! Jeden z nejvěrnějších služebníků udal toto neslychané znesvěcení adventu apoštolskému stolci. Tancechtivý náruček se sotva otočil, a už tu byl vyslanec svaté Hermandady, aby si všechny zločince zapsal a aby je odevzdal k spravedlivému potrestání za jejich strašnou svatokrádež, ano, vypadlo to dokonce tak, že se uzavřená společnost změnila ve společnost zavřenou za mřížemi a v poutech.

Třebaže byly výslechy zahaleny závojem nehlubšího tajemství, fáma říká, že pořadatelé oné zábavy byli potrestáni pokoutou 15 zlatých na hlavu, ostatní účastníci pokoutou 3 zlatých na hlavu, a že ji skutečně také museli zaplatit, třebaže proti tomuto postupu protestoval schopný advokát.

V každém případě je při tomto častém vměšování duchovního stavu do záležitostí světské spravedlnosti velmi podivné, že nejsou stíhány četné jiné otevřené a křiklavé zločiny, ano, otevřené nemravnosti.

Ve výlohách mnoha obchodníků s obrazy lze vidět vyobrazení, která mají co do frivolnosti sotva obdoby. Například první porod, spící panna s odhalenými nadry atd. Ano, v Praze existují dokonce ještě horší věci, o kterých se podle všeho pražskému knížeti-arcibiskupovi ani nesní.

Zrušené kostely jsou používány jako sklady papíru, magaciny vojenského vozatajstva, ano, jeden z nich, a sice ten nejkrásnější - kostel sv. Mikuláše, slouží nejen jako magistrátní registratura, nýbrž jeho sakristie přeměněná v kavárnu pod veřejně zavedeným názvem „Sakristie“ se stala shromaždištěm nevěstek, které zde trvale provozují své nekalé řemeslo.

Vůbec se asi nenajde v celém Rakousku místo, jež by se v tomto ohledu vyrovnalo Praze, kde dosáhlo řemeslo smilstva nejvyššího stupně.

Každá třetí, čtvrtá kavárna je útlkem prodejních holek, ano, zejména na Starém Městě jsou zákoutí a uličky, kde jedna klopýtá přes druhou, nemluvě o množství takzvaných kuplířek, které pěstují obchod s neřestí stejně veřejně, jenže s ním nespojují pití kávy.

Vpravdě, vpravdě pravím vám! Lépe je, aby dcery a synové pražští četli Bibli svatou nebo tančili v adventní čas počestnou kvadrilu, než aby se potloukali po špeľkách, které kazí tělo i duši a jsou výsměchem každému nábožnému citu, nebo aby se dívali na veřejně vystavované obrázky, jejichž lascivnost je pro ně prvním podnětem k neřestným tužbám.

Bůh to naprav!

(...) „Poslyš, starý,“ odpověděl jsem s dobromyslným úsměvem nad jeho omylem, „tys měl asi nepochopit; duchovním životem myslím čtenářské společnosti, čtenářské kabinet, půjčovny knih apod.“

„Ach tak!“, řekl sluha zklamaně, „to je něco jiného. Ne, nic takového v našem městě není. Ale počkat, zdá se mi, že firma Gottlieb Haase-synové má nějakou půjčovnu knih, aspoň na ni dostala povolení, když poslední majitel v tomhle obchodě zkrachoval a nakonec z toho měl i smrt.“

A opravdu mne ta povčivá duše dovedla do velice elegantního lokálu ležícího na Staroměstském náměstí. Vstoupil jsem, abych ukojil svou touhu po četbě aspoň na pár hodin, avšak ať jsem se zeptal po ja-

kémkoliv lepším díle, vždy jsem dostal za odpověď: „Nemáme!“, nebo „je zakázáno!“ Nechal jsem si tedy předložit katalog; ale i v tom jsem našel až na několik málo výjimek jen prastaré rytířské romány a povídky od Siegfrieda až po Hraběnků z Toggenburgu a od Poutníka Waldrafa až po Hraběnků Kláru z Hoheneichu. Přitom tento katalog obsahoval téměř 10 000 čísel ze všech možných oborů a v nejrůznějších jazycích. Co jsem v něm ale našel, byly jen odpadky z bohatě prostřeného stolu. Lepší pokrmy zavřela tetička cenzura před každým profánním pohledem ve svých skřínkách.

Abych neodešel s prázdnou, vypůjčil jsem si nakonec proti vkladu 1 tolaru a za jeden groš výpůjčného za každý den malou knížečku s názvem Měl by ses a musíš se smát! Když jsem tu knížku ale prolistoval zpředu i zezadu, žádný smích ve mně nevyvolala, spíš mně hnula žlučí proti firmě, která byla s to poslat do světa takovou slátaninu.

Na zpáteční cestě do mého hostince můj průvodce, jak se zdálo, již lépe chápal moje přání. Navrhl mi, abychom navštívili **Café littéraire** pana Schocha.

Ačkoliv jsem měl vlastně dost na první ukázce pražského duchovního života, rozhodl jsem se přece jen navštívit tento podnik, přinejmenším jsem tam měl nalézt, jak mne můj cicerone horem dolem ujišťoval, většinu **tu- i cizozemských** časopisů.

Tento slib na mne zapůsobil. Zrychlil jsem své kroky a brzy jsem stál před jednopatrovým domem, jehož ohromný vývěsní štít „Schochovo Café“ zvěstoval, že jsem šťastně dorazil k cíli. Jak velký byl ale onen vývěsní štít, tak malý, ubohý a prázdný byl tento podnik. Malou rozlohu první místnosti zabíral starosvětský biliár pocházející z dávných dob. Zbývající prostor mezi ním a čtyřmi stěnami pokoje poskytoval hráčům sotva dost místa, aby si nerozbili lokty o holé zdi. Velké zasklené dveře umožňovaly pohled do začazené kuchyně a na dvě děvčata vařící kávu. Jedno z nich mi bylo později představeno jako sestra majitele kavárny. Z této místnosti jsem vstoupil do další, ještě menší, která byla vybavena několika stolky, lavicemi, židlemi a sedátky a představovala zřejmě čtenářský kabinet. Na svou žádost o **Journal des Débats** a **Journal de Francfort**, stejně jako o Galliganův **Messenger** jsem obdržel odpověď, že jsou zde vyloženy pouze žurnály německého a českého obsahu. Ať jsem se ale rozhlížel sebevíc, abych našel aspoň náznak slibovaných **zahraničních** časopisů, podařilo se mi zahlédnout pouze Dresdener Abendzeitung a Danziger Dampfboot. Ostatní časopisy byly většinou takové, jaké nacházíme v každé slušné kavárně či hostinci v Rakousku, totiž Augsburger Allgemeine, Wiener Theaterzeitung, Humorist, Wiener Morgenblatt, Sammler, Wanderer, Bohemia, Ost und West, Erinnerung a Prager Zeitung. Zato jsem musil za jejich čtení zaplatit za sklenici cukrové vody, která stojí všude jinde 4 krejcarů vídeňské měny, 8 krejcarů. Tento příplatek sloužil zřejmě k úhradě nebezvznamných nákladů na vyložení časopisů.

Již jsem chtěl vzhledem k nedostatku jakéhokoliv zajímavé četby opustit zcela prázdný lokál, když do čítárny vstoupil mladý muž s truchlivým výrazem ve tváři a představil se mi jako její majitel. Když jsem vyslovil politování nad prázdnotou jeho podniku, rozpřel se mezi námi krátký rozhovor. Co jsem se z jeho úst dověděl, potvrdovalo bohužel pouze můj výše uvedený soud o Praze a Pražanech.

„Zřídil jsem tuto kavárnu,“ vyprávěl, „již před mnoha lety, tehdy ale v jiné ulici a v době, kdy v ostatních pražských kavárnách nebyl vyložen kromě několika místních listů jeden jediný tuzemský či zahraniční žurnál. Abych uhradil nemalé náklady na předplatné za odebírané časopisy, byl jsem nucen poněkud zvýšit ceny různých nápojů. Zprvu mi tato kalkulace celkem vycházela, třebaže jsem vyhnal z tehdejšího svého malého lokálu všechny hráče biliáru, protože čtenáři si vesměs stěžovali, že je jejich hra ruší. Postupně ale

vznikaly nové a nové kavárny, které vykládaly i jiné, zvláště vídeňské listy bez zvýšených cen, a tím mě živnosti velmi citelně škodily. Opouštěl mne jeden čtenář za druhým, aby četl noviny tam, kde byla káva lacinější. Zbývající se domáhali snížení svých cen nápojů, na což jsem nemohl v žádném případě přistoupit. Neboť nehledě na to, že odebírám stále ještě mnohem více novin než všechny ostatní kavárny a při obvyklých cenách bych se za to nemohl nijak odškodnit, nalezla by mi sem, kdybych snížil cenu cukrové vody z 8 krejcarů na 4, spousta židů a zlodějíů bez přístřeší, kteří by trávili zvláště v zimě celý den v teplé čítárně, aniž by přitom vypili víc než sklenici cukrové vody.“

A tak se můj podnik stále více vyprazdňoval. Musel jsem dosadit i to málo, co jsem v lepších časech ušetřil, a nakonec jsem musel opustit malý, ale dosti výhodně umístěný lokál, abych se pokusil začít znovu v těchto odlehlých končinách. Jak se mi daří, vidíte sám; vše zeje prázdnotou, za celý den inkasují sotva 1 - 2 zl. vid. měny za několik sklenic cukrové vody a několik šálků kávy. Jak to skončí, ví bůh; zápasil jsem, trpěl a snášel vše jako muž, ale teď - teď je se mnou konec.“ (...)

„Proč se neobráíte na své spoluobčany nebo na vznešené lidumily, kteří by si mohli zakládat na tom, že pomohli poctivému, řádnému muži z těžkých poměrů?“ řekl jsem po krátké odmlce.

„Ach, můj milý pane,“ (...) „láska k bližnímu, lidumilnost a podobné věci, ty najdete leda v evangeliu, to ale dávno přestalo být pravdou a stalo se lží! Ovšem že jsem se pokusil obrátit na toho a onoho pána, jejichž majetkové poměry jsem znal, takže jsem věděl, že by mi mohli pomoci, ale všude se mi dostalo odmítavé odpovědi; mně už není pomoci. - Musím zkrachovat, a to z toho jediného důvodu, že jsem byl tak pošetilý a chtěl si získat zřízením čtenářského kabinetu určitou zásluhu o duchovní zábavu vzdělaných obyvatel Prahy. V Praze žádná zásluha neplatí. Jen se podívejte na všechny ty muže, kteří něco vykonali pro pohodlí a blaho Pražanů, jaký vděk za to sklídili. Buď zašlo jejich dílo, nebo oni sami. Tak třeba zesnulý baron Wimmer. Co vše ten člověk neudělal, aby založením po něm pojmenovaných Wimmerových sadů opatřil Pražanům velkolepé místo osvěžení a zábavy! Po jeho smrti už tam nikdo nechodí, nejkrásnější procházkové cestičky vzaly za své, celé sady zpustly. - Nebo zesnulý kníže-biskup z Pasova, jehož sady na takzvané Cibulce byly kdysi velice oblíbené; dnes už si na ně nikdo ani nevzpomene. Vezměte si hraběcí Kanálskou, později Zdekauerovou zahradu. Copak dnes v jejich partiích spatříte slušného člověka? (...) Anebo starý Gotlín, někdejší majitel Barvířského, nyní Zofiina ostrova; ten člověk chodí dnes po žebrotě.“

- A podíváte-li se na zcela nově zřízené místnosti Svatováclavských lázní, nečeká jejich majitele také žádná radostná a výnosná budoucnost. - A chcete-li tomu všemu nasadit korunu, seznatme se s dělným životem a požeňnaným působením hraběte Chotka a s jeho smutným koncem. Kdyby jeho památku nezajišťovala i do vzdálených časů stavba řetězového mostu, ke které dal podnět, jsem přesvědčen, že by na něho i na všechna jeho díla Pražané dávno zapomněli. Dejte mi pokoj s Pražany, od těch nemohu nic očekávat.“ (...)

I když jsem měl dost již na těchto ukázkách duchovního života Prahy, předsvědčoval jsem se později stále víc a víc o tom, jak daleko k němu obyvatelé Prahy mají. Existuje tu sice množství tajných čtenářských kroužků zakázaných časopisů a bezpočet nepovolených, pokoutních půjčoven knih. Čte se hodně, velmi hodně, ale bez výběru, bez duchovního povznesení. Ano, existují přý dokonce takzvané estetické společnosti, kde se scházejí umělci a učenci k vzájemné výměně názorů a zkušeností. Jinak však veškerá konverzace spočívá v tom, že lidé vypijí šálek teplého čaje, zapálí si cigáro, poodejdou s ním do okenního výklenku, aby tam proprali pána nebo paní domu, ano, často i jeden druhého navzájem. Bůh to naprav!

Vernierovská zahrada

Casp. Wussin, „Pohled na palác Vernierovský se zahradou na Příkopě“, mědiryt, 1700, Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Zahrada s bohatými ornamenty záhonů, se střihanými keři, kašnou uprostřed a obklopená stromy, takový pohled je charakteristický pro barokní zahradu francouzského stylu.

Ke konkrétní ukázce, pražské zahradě Vernierovské, nebyla historie příliš štedrá co do trvání a podrobností.

Mědirytina Caspara Wussina, jinak též Kašpara Vusína, z roku 1700 zachycuje pohled na Vernierovský palác a za ním zahradu tak, jak byla výše popsána.

Mědirytina Kašpara Vusína z roku 1700 je nezbytnou součástí mnoha historických a uměleckohistorických knih o baroku. Otevřete-li příhodných knih několik za sebou, třeba čtyři, a v každé z nich je ona rytina reprodukována, stanete se v nejlepší slova smyslu „pronásledování rytinou“. Pociťíte zájem, jistou zodpovědnost a Vernierovská zahrada vám prostě nedá spát. Čím méně o ní víte, tím více vás straší.

Nezbývá než po ní pátrat, ptát se po svědcích a najít zahradu třeba pod podlahou Slovanského domu v Praze na Příkopě.

Proces ožívování této zahrady potřebuje věrohodné svědky.

Prvním z nich může být rytíř Matouš Vernier de Rougemont. Přišel z Burgundska za Ferdinanda II., který mu v roce 1636 věnoval několik konfiskovaných panství, např. lipnické panství rodiny Trčků, a ve stejné době ho povýšil do panského stavu. Matouš založil rodinné jmění, byl císařským komorníkem a dvorním válečným radou. Zemřel v roce 1655. Z jeho tří synů je pro Vernierovský palác a zahradu důležitý Jan Bartoloměj Vernier, rytmistr kyrysnického pluku.

Na kartuši pod již zmíněnou mědirytinou se dá s trochou námahy přečíst latinský nápis: „...Joannis Bartholomei S. R. J. Baronis Vernier de rubeo monte ... in Lipnitz Swietla supra Sasavam ...Praga 24. Jun. A. 1700... Casparus Wussin Civis Pragense“. Rubeo monte - Rougemont - Červená hora. Jinak není nutné nápis překládat, latina tak postupuje všechny evropské jazyky, že je bezmála srozumitelná.

V hlubší symbolice zahrad můžeme spatřovat znovu nalezený ráj. Barokní zahrada spíše než v romantické svobodě trvá v rytmu uspořádání, které odráží uspořádání světa, sféry nebeské i pozemské. Středem

děni se stává strom života nebo hora, což modifikovaně znamená opracovaný kámen, v případě Vernierovské zahrady kašna s vodou - symbol stálého omlazování.

Pozemský ráj je čtvercový, kruh symbolizuje nebe. Uspořádání barokních kobercových zahrad tyto geometrické útvary spektuje.

„Žádný sebevětší objem nemůže odolat náporu geometrické poslušnosti,“ napsal moderní paleontolog Teilhard de Chardin.

„Téměř veškeré naše činnosti, jednoduché i složité, jsou aplikacemi geometrických pojmů,“ dodává filozofka Simone Weilová.

Záliba v geometrii barokních zahrad je oživována bohatou vegetací, která byt přistihována, „roste jak chce“, což obraz světa - ztraceného ráje - komplikuje a tím přibližuje.

Jan Bartoloměj Vernier založil palác a zahradu na Novém Městě v letech 1695 až 1700. Na architekturu paláce i zahrady pracoval neznámý architekt vídeňské školy, snad žák proslulého G. Alliprandiho. Palác i zahrada ve svých nejlepších letech zůstaly v majetku Vernierů asi 100 let, do roku 1797, než oba objekty koupil starobylý rod Příčovských a Jan a Kateřina Tuskanyovi. V roce 1797-8 byla uskutečněna přestavba paláce a z části zahrady vzniklo nádvoří. Přestavbu vedl stavitel Frant. Heger.

V roce 1873 bylo v paláci německé kasino, v roce 1934 bylo zastavěno nádvoří a po roce 1945 byl celý objekt adaptován na dnes známý Slovanský dům s restaurací a společenskými sály.

Rod Vernierů, obdařen mnoha potomky, sídlil pak na různých místech Čech, věnoval se válečnictví nebo státní správě. Časem se někteří Vernierové dost zadržili a odešli do Rakouska, blíže ke dvoru.

Koncem 19. stol. žil ve Štýrském Hradci jeden z posledních potomků tohoto rodu, Jan, svými úřady ještě poněkud připomínaje vernierovský lesk. Místodržitelství rada, okresní hejtman v Mostě, komtur řádu sv. Jana. Jméno Vernierů je dnes v Čechách dosti vzácné, pokud vůbec existuje.

Dalším svědkem Vernierovské zahrady je již zmíněný rytec Kašpar Vusín - Caspar Wussin. Vusín byl v Praze v 17. a 18. století víc a všichni měli co dělat s tiskářskou černí. Psali se různým způsobem, od

Vusína po Wussina. Daniel, Jan František a Kašpar, všichni tři byli rytci. Daniel Vusín (1601 - 1694) po sobě zanechal velmi rozsáhlé dílo a Kašpar Vusín kromě rytin zanechal svoji vlastní podobu. Portrét mladého muže v ležérně elegantním plášti. Obraz rytce Kašpara Zachariáše Wussina, asi z roku 1716, namaloval Jan Kupecký a je uložen ve Slezském muzeu v Opavě.

Ovšem korunou wussinových svědků co do krásy je Františka Hedvika Wussinová, dcera rytce obrazu Vernierovské zahrady Kašpara Vusína. V jejích prý osmi letech, v roce 1716, ji namaloval Jan Kupecký a její sugestivní, dobře známý portrét zdobí dnes Národní galerii v Praze. Nikoli dítě, ale subtilní mladá žena s růží ve vlasech a s květinou v ruce se püvabně dívá do obrazu velkým a hnědým očima. Je ozdobena růžemi a narcisy, zosobněným kouzlem ohně a čistoty. Malířským obloukem se tak vracíme do prostoru květin a elegance Vernierovské zahrady.

Ještě jeden Kašpar Vusín v té době v Praze žil. Byl významným knihkupcem, velkých zásluh si dobyl vydáním latinsko-německo-českého slovníku v roce 1705. V povšechně humorném tónu dnes sledujeme jeho neúspěšné snahy o jazykovou čistotu češtiny, v níž se stal předchůdcem pile některých „brusičů jazyka českého“. Třeba tahohubka měla být dýmka, špěšnověd - listonoš, vonocit - nos a podobně. Jeho zásluhy o jazyk a literaturu nejsou však přes tyto extrémní menší.

Hezky znějící a při tom nezvyklé jméno Vusín můžeme sledovat i dál: Ferdinand Vusín (1770 - 1848), žatecký okresní hejtman, a Jan Vusín, významný český historik, jehož přičiněním byla zakoupena pro Národní muzeum Hollarova grafická sbírka. Byl členem Matice české, žil však v Rakousku.

Jako dalšího svědka Vernierovské zahrady si přizveme dobu. Osmnácté století. Před jeho začátkem, v roce 1672, zemřel v Holandsku Jan Amos Komenský a čeština se tak stala na dlouhou dobu okrajovým jazykem. Léta 1695 až 1797 probíhají v plném proudu osvícenského racionalismu, zejména za vlády Marie Terezie a Josefa II. V roce 1781 vydal Josef II. toleranční patent o náboženské snášenlivosti a ve stejném roce zrušil nevolnictví. Výnosy tak důležité pro budoucnost byly vydány v době, kdy ve Francii už doutnala Velká francouz-

ská revoluce a v Americe vedl G. Washington boj za nezávislost spojených obcí. Zdá se, že rod habsburský byl donucen jít s dobou, aby přešel nebezpečným společenským otřesům.

V Evropě je totiž osmnácté století provázeno nepřehledným množstvím válek. Selské bouře, války o habsburské dědictví ve Španělsku, v Rakousku, rakouská válka s Turky, prusko-rakouská válka, francouzsko-rakouská válka, historik by jich vyjmenoval jistě víc, a to ještě nezačaly války napoleonské.

Kruté časy se nevyhnuly ani zahradě Vernierovské, koncem osmnáctého století byla postupně zastavěna.

Svědka vzrušeného, dobu, která navozuje tak rozporuplné pocity, raději s lehkou nostalgií propustím.

Posledním svědkem, a to svědkem v nepřítomnosti, svědkem spíš typem než leto počtem, je básník.

„Růže, ó čirý protiklad
slast je být spánkem nikoho
pod tolika víčky“

Známý epitaf sám sobě napsal německo-rakouský básník Rainer Maria Rilke. Metafyzik srdce, fenomenologický básník, demiurg osobní smrti, předchůdce moderní poezie - mnoho zasloužených přívlastků věnčí jeho jméno. „Rilke žil teorií relativity, kterou Einstein myslel,“ napsal o něm životopisec E. C. Mason. Neosobní čas vydal v něm své osobní svědectví.

Rilke se narodil za méně než sto let po zastavění zahrady, v roce 1875, a to nedaleko její bývalé krásy. (Zahradu zdá se provádí číslo sto - symbol uskutečnění jistého jednotného cyklu.) Do roku 1924 stál Rilkeův rodný dům tam, kde je dnes číslo 19 v Jindřišské ulici. Navštěvoval piaristické gymnázium v Panské ulici a Prahu trvale opustil v 11 letech, jen málokdy se na krátký čas vrátil.

„...byteček v Jindřišské ulici, s lesklými klikami, k němuž patřil zachovalý nábytek, ...rozladěný klavír, starý kanárek, zděděné křeslo, kam se nesmělo sednout...“ píše mladý Rilke v Pohádkách o Pánubohu.

Někde v hloubce Slovan, částí bytosti aristokrat a po předcích z Alsaska dědic francouzské oduševnělé subtility. Pražskému pobytu věnoval první sbírku „Obětiny lárům“:

„Mne dojímá
písníčka z českých polí!
Až srdce z toho bolí
co tíhy má“ (1896)

Rainer Maria Rilke zemřel ve Švýcarsku v roce 1926. Svým výrokem z knihy o Rodinovi se blíží pocitu, který provází minulost Vernierovské zahrady: „Vždyť každá sláva je jen souhrn všech nedorozumění, která se kupí kolem nového jména.“

K relativitě Vernierovské zahrady se dobře hodí i to, že po imaginární procházce s Rainerem M. Rilke jsem v Lidové demokracii z roku 1976 našla zajímavý článek B. Parmy o zapomenutých pražských zahradách. A tam je skutečná, dodnes živá zahrada, v níž se Rainer M. Rilke procházel při svých občasných návštěvách Prahy. Po Hřebenkách směrem k Petřínu, ve Švédské ulici č. 4 stojí vila, kdysi nazvaná Excelsior. Název vily jsem už nenašla na domě, z něhož prosvítá secesní styl soukromých rezidencí. Vila patřila prezidentovi pražské notářské komory, strýci Rainera M. Rilka. V zahradě kolem vily se Rainer Maria Rilke skutečně procházel a předpokládám, že vysoké stromy této zahrady, vzdálené rušné dopravě, jeho přítomnost opravdu pamatují.

Vypráví se, že všichni svědkové Vernierovské zahrady se jednou za rok sejdou ve Slovanském domě. Živě diskutují o současných událostech, Rainer Maria Rilke si poručí ambrosii, Kašpar Vusín knedlíky se zelím, Hedvika nektar a Jan Vernier to všechno zaplatí. Když se blíží hodina duchů, pozorují zamyšleně mytický platan ve vedlejším nádvoří pro děti a pak projdou zdí. Nikdo si toho nevšimne, scéna připomíná obvyklé televizní seriály. (Dokud se scházejí, je dobře.)

Kdo ví, co si svědkové Vernierovské zahrady vyprávějí a kdo ví, co si vlastně vyprávíme my.

Marie Hořínková

Nedocenený Josef K. Šlejhar

Miroslav Procházka

Jméno Josefa K. Šlejhara patří dnes k zapomenutým jménům české literatury.

Jeho cesta vychází z podhorského kraje, nad nímž vystupují hřebeny Krkonoš - tam žil a umíral jeho rod. Šlejharové byli usedlí v horské vesnici Dolní Kalná u Nové Paky. Zde na rodinném statku hospodařil děd Josefa K. Šlejhara s babičkou Eleonorou. Kromě hospodářství měli také obchod a děd byl dlouhá léta starostou obce. Jeho syn Arnošt, spisovatelův otec, však z Kalné odešel a již se nevrátil. Vyučil se ve Vídni kupcem a usadil se ve Staré Pace. Oženil se s Josefou Ullmansovou, dcerou německého mlynáře z Dolní Branné. Německy uměl Arnošt již z Vídne velmi dobře, v obchodním styku se dokonce jeden čas podepisoval Ernest Schleichar. Ve Staré Pace se také (jako jedno ze sedmi dětí) narodil syn Josef, jméno Karel si později dal sám. Rodiče si zařídili obchod plátnem a bavlněnými výrobky. Měli též velké hospodářství.

V nevydaném románu Josefa Karla Šlejhara *Cvrček mého krbu* čteme: „*Kolem mne ve světnici byla samá plátna do hranic srovnána, tak zvané věby, samé kopy režné přize, jejíž tvrdá, úporná vůně, neodcházející z našeho ovzduší, jako by naplňovala oblast mého mládí, byl celý den shon obchodu spojený se shonem polního hospodářství, tvrdého, bezohledného - křičící otec, honěná matka, honěná domácí lidé, nikdo se neschová a nemohl pozastavit, oddechnout si. Nad vším otec ztvrděl, byl neúmorňný pracovník, energický, vážný, přísný k sobě, ke své rodině.*“ Mezi otcem a rodinou byl chladný poměr, syn k němu nikdy nepřilnul. Šlejharova matka byla žena trpělivka, zapřažená po celý život do tvrdé práce, skromná ve svých potřebách, neznající pro sebe v starosti o děti a o obchod výhod a úlevy. Ačkoli její rodiče česky neuměli, počestila se v českém prostředí téměř dokonale. Jen otečenáš se modlila vždy německy.

Josef jako dítě churavěl, ve škole však patřil k nejpilnějším a nejnadanějším žákům. V Nové Pace vychodil obecnou a měšťanskou školu, po prázdninách r. 1877 udělal zkoušku do čtvrté třídy pardubické reálky. Poprvé tehdy odcházela z domova.

V druhém poschodí starého domu č. 79 v úzké a křivé Bartolomějské ulici v Pardubicích prožil Šlejhar svá studentská léta. Paní Friedlová, u níž za 14 zlatých měsíčně bydlel, starala se o něho a o ostatní studenty jako matka (viz Šlejharova črta *Netopýr*). 31. 7. 1887 složil Šlejhar maturitu s vyznamenáním a téhož roku byl zapsán na vysoké škole technické jako řádný posluchač oboru technická chemie. Tato studia však nedokončil.

„*Přicházím zvolna k vlastnímu poznání pravé podstaty vědy života. Chci žít jako pták, jako zvíře, jež je vedeno hlasem přírody.*“

Zaměstnání vystřídal různá: pracoval u pojišťovací banky Slavie, potom jako chemik v pivovaru, při zakládání textilky v Itálii, v textilním závodě svého otce doma, následuje Šlejharův delší pobyt v Rusku. (Zda tam hledal zaměstnání či byl pouze na výletě, nevíme.) v roce 1890 pracuje jako chemik v cukrovaru hraběte Er. Šlika v Kopidlně u Jičína, za rok odchází do Peček - zápal plic a tyfus ho vrací do Nové Paky.

Usilovně se schází se slečnou Zd. Jampilkovou, krásnou, vzdělanou, s níž často hrává na piano.

V manželství chtěl Šlejhar nalézt uklidnění z bouří a zklamání. Když jel Šlejharův otec do Prahy kupovat dům, domluvil Josefovi svatbu s Johankou, dcerou majitele několika domů velkovýroby řeznického na Královských Vinohradech. Věno bylo stanoveno na 10 000 zlatých a rodiče nevěsty navštívili Starou Paku, kam se měla jejich Žanynka provdat pryč za statkáře a spisovatele, jak se tajemně svěřovala sestřám. Jen čtyřikrát se Josef se svou nevěstou setkal a už byla svatba. Svou ženu si odvezl k rodičům do Staré Paky. Vystřídal několik zaměstnání a nakonec se odstěhoval do Dolní Kalné, kde přebral hospodářství po dědovi. V říjnu 1895 posílá J. S. Macharovi svůj souhlas s prohlášením Moderny. Zde v Kalné chtěl najít klid, ale našel místo toho jen zoufalství, údolí, jež mu připadalo jako pohádkové, stalo se mu údolím krve.

Od roku 1885 se Šlejharovy práce objevovaly v beletristických časopisech, zůstá-

valy však bez ohlasu. Teprve roku 1894 se jeho sbírka *Dojmy z přírody a společnosti* dočkala příznivých kritických reakcí. Z devadesátých let pochází jeho *Kuře melanholik*, z pobytu ve vsi Kalné pak Šlejhar vytěžil ponurý dokument *Vraždní*, ve kterém vykreslil postavy svých sousedů.

Z korespondence s Macharem je zřejmé, že obec se proti němu postavila a musel z „Dolní Raubírny“ dokonce utéci, neboť Kalenští na něho v noci čekali s klacký a hrozili mu bitím. Následuje titul *V záseřích krbu* a rukopisný román *Cvrček mého krbu*. Žádná z Šlejharových knih nevypráví tak přesvědčivě o autorovi a jeho životním zklamání. Šlejhar zde podává obraz manželství a zároveň se domýšlí různých vesnických tragédií, špatností a zločinů, o nichž skutečně věřil, že se staly nebo mohly stát. Ani v manželství se mu nevede dobře, soužití se stává nemožným, oba manželé ztrácí zájem o hospodářství, ba i příroda jejich práci ničí: Prodělali krupobití, povodeň a dobytčí mor. Zbývají jen dluhy a rozvod. Šlejhar pak odchází k rodičům do Staré Paky, kde ho pronásleduje zase jen neklid - hledá cosi a neví co, tíhne kamsi a neví kam.

Od roku 1906 učí Šlejhar na dvouleté škole obchodní v Praze. Krize, smutek leží na jeho duši, cítí se opuštěn. V zahradě vily „Bělina“ v Hradci Králové pak píše svůj nejdelší román (418 stran) *Peklo*. Umírá v září roku 1914, na prahu světové války.

Josef Karel Šlejhar byl zachmuřeným samotářem, umělcem do sebe uzavřeným, cizincem ve své době i ve svém prostředí. Kritika ho řadila mezi nejslibnější a nejoriginálnější talenty. Machar o něm píše: „*Jeden z největších prozaiků naší literatury jest u nás vůbec neznámým cizincem. A bude patrně ještě dlouho, poněvadž jeho čas tu není.*“

Šlejhar sám se hlásil k dílu ruských kritických realistů, přiznával vliv Dostojevského, ale i E. A. Poa a Dantova Pekla, zájmal se též o Kiplinga a Zolu.

Příčiny životního neštěstí byly v něm, ale on je hledal mimo sebe. Nacházel zlo a musel je líčit ve svém díle, korespondenci i zápiscích. Je naturalistou a mystikem, symbolistou a primitivem, romantikem i kronikářem všedního života - nepatří žádné literární generaci, neměl vzorů ani následovníků.

Genius loci podhůří Krkonoš se ubírá i dílem blouznivce Šlejhara, stejnými cestami jako Stašek, Havlíček, Weiss či Kocourek ubírá se i Šlejhar se svým křížem. Z jeho odkazu, díla by měla znát cosi i naše generace.

to líbí, že je to jako ta Angelika. Abych byl však upřímný, zpočátku se mi to moc nezdařilo. Připadalo mi to takové ženské - však to znáte: to když píše nějaká ženská, je to samé cítění a samá asociace, při každé příležitosti se hory zdvíhají a řeky propadají a každá věta musí být taková chytrá, taková přeslazeně múdrá, že se to nedá vydržet. A tak začíná aj ta Chase, na začátku je tam každá věta jako atrakce, že se tomu nedá ani rozumět, a říkal sem si: Pozor, to je na tebe nějaké moc velké umění! Umění, to já poznám hned, to mi stačí, když přečtu stránku dvě a už tu knihu odkládám, neboť sice nejsou žádný blbec, ale proč se mám při četbě mučit. Ne že bych něco proti umění měl, já su tolerantní a když se to někomu líbí, ale číst to nemusím. Jenže tedy jsem to umění nějak přečkal, aj Burdová mi říkala, že musím číst dál, tož jsem četl a snad jsem si zvykl, nebo se ta autorka nějak uklidnila a ty její věty začaly být docela normální, prostě jsem poznal, že je to úplně obyčejná akční sci-fi, co má aj děj a není hlupá a neobtěžuje nějakou velkou filozofijí, něco jako verneovka, však ta knížka má aj takové obrázky. Ta Chase má moc dobré výmysly, celé se to jako odehrává na nějaké jiné Zemi, takové, která je jako ta naša, ale úplně jiná. A tam jsou jen tři země, nebo snad kontinenty. První se jmenuje Konvence, to je taková divná totalita, kde je to taky jako u nás, ale zase úplně jinak. Všichni tam žijí moc konvenčně a povrchně, obklopeni věcmi, které je poslouchají, však aj oni ti lidi musí poslouchat různé absurdní pravidla, aj to, že musí mít hodně milenců a nesmí myslet. A kdo nepo-

slouchá, musí za trest do Dekadence, kde je to taky hrozná a je tam bída a anarchie a všici sú strašně líní. A pak je tam taky Válečný ostrov, kde se vedú války, jako aby nebyla nuda a byli hrdinové a mrtvolky. A hlavní tej knihy postavú je taková děvčica, co se teprve hledá. Nejdřív je v tej Konvenci, a pak se přihlásí do války, kde jako začíná přemýšlet, jako že je to hrozná, taková povrchní společnost, a přestává tak být povrchní, však se aj zamíluje do takového múdrého chlapa, co to všechno už pochopil, a aj ona pochopí a spolu dezertují do bažin, kde se dá žít volně, jen je tam málo bab, a tak každá musí s každým a nesmí si vybírat, což se tej děvčici a tomu jejímu natolik nelíbí, že utečú bokem, kde už mohou jen spolu, ale zase musejí dřít bídu a chudnout, až pak je napadne, že ona by mohla dojít pro jiné baby, aby jako nastala ta rovnováha. A pak už se odehrávají různá ta dobrodružství, jak ona zase prochází tou Dekadencí a Konvencí a všude sú nějaká ta úskalí a divní lidé, aj ju několikrát chytnú a nutí ju dělat věci, které ona nechce, ale to je právě na tom to nejzajímavější, ale ona nakonec ty baby sežene, aj se vrátí do bažin, kde teď už je rob dost, jen z toho jejího se z dlúhého odloučení stal buzík, jako homosexuál, což jí pochopitelně vadí, ale našťestí se jí narodí dítě a tak to šťastně skončí.

Jen bych potřeboval vědět, jak se ta Chase čte, jestli česky Chase, nebo třeba anglicky Čes, nebo úplně jinak. Abych až se o tom budeme bavít s chlapama po fotbale v hospodě, nevypadal jako hlupák, jako tenkrát s tím Vieweghem.

HardTVAR (59)

Jediný čtvrtek 6. května nakupil rozmanité události literárního života v dostatečně rozmanitém spektru. Například v PEN klubu se konal křest básnické sbírky Vladimíra Křivánka *Testamenty: tvůrce se tím po devíti letech (!) navrátil do české poezie a vnesl špetku zralé klasičnosti do její převládající postmoderní díkce.*

Pražský Památník národního písemnictví uspořádal téhož dne konferenci pod názvem *Ale mne tato doba bolí...*, věnovanou 100. výročí narození Karla Schulze, pokládáného v mnoha myslích toliko za autora jedné knihy, tj. michelangelovského románového opusu *Kámen a bolest*. Spíše než konference jsme byli svědky komorního literárněvědného symposia (spojeného též s vernisáží monografické výstavy). Jednotlivým příspěvkům mají vyjít v nejbližším Literárním archivu PNP; námátkou z nich vyjmeme referát Tomáše Pavlíčka o Schulzově žurnalistické epizodě v lidoveckých periodikách, kdy prý ovšem v polemikách vždy stál na straně církve proti straně, anebo vystoupení Petra Hory, který se zaměřil na kampaň vedenou olomouckými dominikány v časopise *Na hlubinu* proti románu *Kámen a bolest* kvůli jeho domnělé mravní zavadlosti; nikoli náhodou tehdy Aloys Skoumal psal o kněžích, kteří nerozumějí umění!

Nerozumějí-li kněží umění (což neplatí a nikdy neplatilo úplně a bez výjimky), kdo mu má rozumět víc nežli filozofové? Mělo to prokázat rovněž malé odpolední kolokvium, uspořádané Filozofickým ústavem Akademie věd s názvem *Filosofie & poesie* a zacílené v rovině filozofického jazyka na analýzu několika typů současné české poezie. Výslovně bylo řečeno: aniz by se filozofové stavěli do role literárních vědců nebo kritiků. Pokud však na kolokviu pravili mnoho moudrého o myšlení a poezii vůbec (zejména Miroslav Petříček jr.), o specifické konkrétní básnické tvorby nepověděli ústy myslitelů nic až pranic (kromě eseje Jiřího Pechara o Emilu Julišovi). *Poezie totiž není pouze ratio, nýbrž také inspiratio, mnohokrát nejde o traktát či diskurz, leč o ironickou parafrázi nebo o groteskní parodii sebe sama a nynější básnické konvence. Takový parodizující text je možný brát vážně pouze jako tvůrčí experiment, nikoli jako výtvor závažnosti téměř biblické. Byť i uvedeme maximálně do chodu svůj kognitivní aparát a maximálně se vyvážeme z vazby svého fyzického ustrojení, jak s oblibou rozumují naši učení mužové, neubráníme se konstatování, že honosně znějící slova o kinestetickém prožívání konkrétní energie a o rezultátu silného psychosomatického prožitku by se takto nekriticky dala s podobnou účinností (tj. neúčinností) aplikovat stejně plynule na Gongoru jako na víceekvivalentní říkanku typu „Pes jitmičku sežral“ s následným zřetelně kinetickým pojmenováním „přiběhli všichni psové“. Stačí, když to vše dovedete postulovat jako tzv. princip vstřícnosti. Tež poměřovat Wernischovy štíplavé burleskní hříčky Aristotelovými poučkami je sice tuze vzdělanecké, leč k ničemu.*

Čeští filozofové se do role literárních kritiků nepostavili. Zato se s prapodivnou vehemencí do oněch kritiků obouvali a strefovali, což konkrétně odnesl Jiří Trávníček. Nejprve jeho nástin nové básnické tvorby ztotožnili s typtovskou „energií infekcí“, načež on sám byl označen za „efektivního kritika“, který neuznává „princip vstřícnosti“, a tudíž nedělá dobře svou práci. Vpravdě příkrá slova; asi jako by někdo podotkl, že kdo provozuje „efektivní filozofii“, dozajista nerozumí české poezii ani zbla.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Karel Černý, „Moře se sluncem“, 1955, k článku na str. 15

Aloise Burdy

Ze čtenářského deníku
Věra Chase:
Vášně pro broskve,
Knižní klub, Praha 1999

Tož tato knížka se mi velmi zamlouvá, aj když mi ju poslal ten Knižní klub, co mě furt nutí brát nějaké knížky, co vůbec nechcu. To jsem před dvěma roky sháňal nějakou encyklopedii o Habsburkoch a u nás ju neměli, neměli ju ani ve Zlíně a Brně, až v tej Praze nad Národním muzeem jsem ju uviděl za výlohou, jenže tam mě ju zas nechťeli prodat, že nejsou jejich členem. Ptal jsem se jich tedy, co mám dělat, že ju potřebuji, a oni mi řekli, že nic, jen že musím podepsat takovou kartičku a tím se tím členem stanu a budu mít všechny výhody, ale že mě to k ničemu nezavazuje. Tož jsem to jako Faust podepsal a včil mi každú chvíli přijde nějaká knížka, kterou vůbec nepotřebuju, nějaké kuchařky a tak, ale prý musím a že už se nedá vystúpit.

Ale tahle Věra Chase se mě moc zamlouvá a su rád, že mě ju poslali, však to aj dostalo nějakú tu cenu a aj moje, jako Burdové, se

Foto Libor Stavjaník

Petr Čichon se narodil v roce 1969 v Ostravě, v současnosti žije a tvoří v Brně. Kolegové z komerční sféry jej oslovují architekté, kolegové ze sféry nekomerční na něj pokřikují básníku. V Nakladatelství Host vydal dvě básnické knihy - v roce 1995 to byla sbírka Chilia, loni Villa diabolica, k níž patří také CD obsahující zpívanou lyriku.

Poezie a hudba - provázanost těchto dvou žánrů je, jak známo, prastará. Co přivedlo tebe k tomu, aby ses vrátil ke kořenům a spojil slovo básníka s melodií?

Ideální poezie pro mne vždy byla jakýmsi sakrálním magickým zpěvem, kterým se lze přenést k původnímu bytí, a tím světskou realitu posvěcovat a kosmisovat. Na poesii mne zajímá nejen její výpovědní hodnota či tak potřebné strážení jazyka, ale především metafysika její zpěvnosti. Mnohé nám může napovědět stará řecká lyrika. Řekové svým lyrickým básním říkali příznačně melos (písně) a básník (melopoiios) byl tedy skladatelem písní. Čteme-li řeckou poesii, zjistíme, že ji Řekové vnímali hudebně a rytmicky a že řecké básně jsou přes svoji erotickou adresnost neosobnější a objektivnější, zároveň filosofičtější než moderní poezie. Překladatel Ferdinand Stiebitz se domníval, že řecká lyrika nedosahovala takové subjektivní hloubky jako moderní lyrika. Proč? Sloužila jiné účelnosti, jiné teleologii. V Řecku byly rytmovaly činnost, napsal v nějakém svém dopise Rimbaud a myslel to pejorativně, protože vyžadoval, aby si básníková duše existenciálně pěstovala na obličej bradavice. Řecko však obcovovalo se zvláštním povrchovým napětím, které tvůrčí ošklivost - strašlivou tvář Gorgony - proměňovalo v dekorativní filosoficum, kterým byla ošklivost semknuta a spoutána, aby se mohla stát zbraní krásy. (Kosmos znamená v řečtině nejen „řád“, ale také „okrasu, ozdobu“.) Řecký kosmos tak poetické hudební napětí vybíjel do obrazu, svého „středu“, a obraz se vybíjel do jazyka, což věděl dobře Nietzsche. Snažím se také, aby to v mé poesii tak pracovalo. Obracím se tedy k nečasové antické kultuře, kontinuálně pak především ke kultuře Církve. Jsem však rovněž otevřen i jiným kulturám - Platon se také učil od perských mágů. Není to liberální postoj, říkám tomu sledovat let páva, let kříže z indické džungle na Olymp od východu až na západ. O Orientu zde mluvím proto, že východní duchovní mistři stále skládají poesii jako písně. Říkám to přesto, že miluji polibky Okcidentu.

Profesně se zabýváš architekturou, termín z tohoto oboru se objevuje také v titulu tvé druhé sbírky. Souvisí pro tebe poezie s architekturou?

Villa diabolica je s architekturou spjata především obcováním s prostorem. V po-

svátém prostoru žije ďábel, je vyhnán Bohem, ale když je očištěn bolestí a obětí „milující hvězdy“, může se vrátit ke své Bohem svedené paní. Vrací se, aby svůj dům zpěvem kosmisoval (Písně pro paní domu). Tento původně posvátný prostor existuje v napjatém okamžiku i v diabolickém porušení, proto v těsné blízkosti rajských nepoškozených stvoření se objevují neposvěcené prvky nemající mnohdy strukturu. Tím pak vznikají zdánlivě nesrozumitelná spojení, abstraktní zkratky, sofismata i banality, vše se vzájemně rozbíjí a znovu utváří, vše je ve všem - symbolicky také obálka knihy je tmavě indigová, je to sedmá barva duhy, která je slita ze všech ostatních šesti spektrálních barev

s výraznou příměsí černé. Tento prostor je existenciálně hnán do výšek, kde pak může ve své dualitě znovu bolestně bojovat o původní neporušené bytí, nebo alespoň chvíli jiskřit, protože vše je rajské, ale z hříchu - „hrůzu slov nadzvednout do výše“!

Architektura je mé poesii blízká také nezpochybnitelným dodržováním stavebních zásad, i když u mne romanticky porušených. Má báseň má vždy nějakou ruinovitou kosturu - sylabickou či metrickou nebo je vedená rýmy, pomínu-li nesnadné obtížné časoměrné držení básně či naopak jenom rytmické spoje. Ale klasiku jsem nucen používat v neklasické době neklasicky hledačským manýristickým způsobem. Maniera znamená „způsob“, jak pokračovat v znovuzrozdání, tak vznikla historicky alternativa renesance, dnes většinou pejorativně vnímaný manýrismus. (Renesance archeologicky těžila z Řecka a manýrismus již z Neronovy diabolické doby.)

V tvých verších nacházím řadu náboženských motivů. Co pro tebe náboženství, víra, Bůh, církev vlastně znamenají?

V obou mých knihách, v Chilia i ve Villa diabolice, se sice objevují reálie z různých duchovních nauk či náboženství, ale ústředním motivem je křesťanský Bůh a neustálý erotický vztah s ním. Žijeme v době, ve které je možno si poměrně velice snadno opatřit nejruznější duchovní literaturu, a dokonce i vyhledat různé duchovní osobnosti či společnosti. Domnívám se, že je to velká výzva, ale zároveň velká nástaha. Já si svoji duchovní identitu střezím tím, že integruji „přihlížím“ k Církvi (lat. religio znamená také přihlížet k pevnému neměnnému bodu). Pevný bod mám duchovně stanoven, i když o něj musím mnohdy velice bolestně bojovat. Je to způsobeno tím, že Církve je světu moderně otevřená, ale svému kulturnímu klasickému zdroji je uzavřená, neumí a nechce již své klasické umění. Je moderně ikonoklastní, proto také již zmíněný eliadovský účel umění, totiž podílet se na posvěcování, je velmi ztížen. Domnívám se, že církevní abstraktní umění je popřením smyslu a účelu umění, a posléze také latentní heresí. Vždyť

ve středu Církve je svatě úplné tělo, pravého Boha a pravého člověka Ježíše Krista, ne jeho abstrakce. Unamuno definoval heresi jako myšlení a tvoření na vlastní pěst. Principy renesance (věčné znovuzrozdání klasickoscholastických ideálů) jsou popřeny a s nimi také vnitřně celé západní klasické umění, které žije na okraji v upadlých podobách.

Má poezie se ocitá na tomto okraji v pekle klasiky. Diabolický či dekadentní dojem v ní vzniká také zcela zákonitě křesťanskou dualitou Boha a člověka a antickým (klasickým) erotisováním jejich vztahu, které končí obcováním se smrtí. Přítomnost zla je však důsledkem extrémního „anořečení“, které právě proti dekadenci bojuje, ovšem tím upadlým, totiž zlem. To se stalo Nietzschemu, který zrodil klasiku z ducha zla, protože vše titánsky soustředil na „nadčlověka“, ne na nadjá - na Boha.

Často mluvíš o klasice. Co si pod tímto termínem mám představit?

Klasika je metafysický zázrak helénského světa, ale především úběžník veškerého evropského předmoderního umění. Mluvit o klasice je proto dnes velice nesnadné a nebezpečné, protože klasické pojetí umění bylo v tomto století zbarbarizováno goebelsovským fašismem a stalinským komunismem a dnes je zneužíváno komerčním konzumním uměním.

Classicus znamená v latině prvotřídnost, proto se také o někom říká, že se stal klasikem již za svého života. Ale těch významů je více, klasika však především označuje vše antické, vnitřně a nečasově antické, proto může živořit také v moderním civilistním světě, který je neklasický a nominalistický. Domnívám se, že západnímu umění, které se vzdalo klasického a metafysického rozměru, chybí pevný bod, od kterého by bylo možno umění duchovně reflektovat. Dnes se Slovu zcela samozřejmě odepírá samostatná duchová kvalita i jakékoliv duchové schopnosti. Básník by však měl se Slovem pracovat duchovně. A právě v antice největší mistři se napřed tomuto umění učili z jiných kultur, ale potom těchto zkušeností využili pro svou klasickou bukolickou kulturu, jejímž stře-

PANENKO, ACH, JAK JSI MOHLA,

jak jsi mohla labutí let,
proč jsi z pěny, proč jsi modla,
láska bude z mých slov, z mých vět.

Panenko, ach, tmu si vaříš
z mého, ach, z mého anděla,
nevíš, kam moje láska letěla.

Tvá rosa na ohni svítí,
ach, panenka, soško malá,
přinesl jsem ti na oltář kvítí,
bys pomoc mi dala,
bys pomoc mi dala...

(Villa diabolica 1998)

ZAS BUDOU NOCI PLNÉ MILOVÁNÍ

a pro nás kůži stáhne si sám večer,
pak rozprostřou ji luna, hvězdy, kruté ráno.

Pod knihou hřích se schová,
dřív než své lodní lano spustí
a klamaný Bůh rozečte se slepý,

na kůži od krve, na kůži od milování.

(Villa diabolica 1998)

SOVÍ VÍNO Z NEČISTÉHO MASA

pil jsem v noční herně,
sladkou pachut černě.
A had ten mok z sovy vstříkl v řasu.

Ach vladaři, co znáš ještě z mých ovčích očí?,
má postel již přece zemřela.
„Utřít se do Tvých vlasů
jak do knihy s tisíci lacetami.“

(Villa diabolica 1998)

ÚTĚK OD POESIE VZRUŠUJÍCÍ JE,

loutna opřená o stěnu čeká,
za mne stárne, za mne žije,
zemřel mi Řím, zemřela mi Mekka.

(Villa diabolica 1998)

BOLEST

Bolest za skálou, ke které kráčím. Bůh ruku zdvihá,
v tvé ráně se máčím. Jsi Živa! Tam, kde je krev, je kus ráje,
když noc zlá je, bolest pomoc mívá. Přes Boha, ráj zpívá!
Delfín z ryby vyplouvá. Kristus v starce dospívá.
Konec se loučí, aby nebyl.
Bůh se dívá, koho všeho zabil. Ďábel se usmívá,
krutou radost za mě polbil, jen, abych ještě chvíli zůstal,
se domnívá. Tam za skálou stůl a rodina, Bůh, ďábel, panna.
Bolest usíná.

(Chilia 1995)

VLK V OBILÍ: Poesii pouště, jak mnich Boha zkouše, brodě se
jeho klasy, poslouchám ptačí hlasy, jako lovec beze strachu. Vlčící rudých
máků, dávě sám sobě krásu, příkládám řasu k řase, hlas vinu
k mrtvé kráse. Ústa k dlaním vinou, v znech steny hynou. O kruté
zprávě, o střechách bez mědi jenom té mrtvé žvaním. Pole svou laskou
zraním. Jak Apollo od lry okvětí pozbylý zrudlou kůži si беру.
Sám s chodidly od téru zkouším Boha co ví o ní. Samoten kdo s Bohem
mě spojí? Do očí jak ametysty drápy se mi vryly!

(Chilia 1995)

PRINCEZNA MINAKŠI

V jezeře zlaté lilie si se mnou hraj,
jsem rybooká princezna z Madurai.
Do třetího prsu se mi Pán zamiloval,
v hale tisíce sloupů když vítr vál.

Tvou sošku na Chrámě Minakši
mé touhy však nenašly,
zemřely všechny divy
i krása ženicha Šivy.

Jen tu a tam
radují se na slavnosti Teppam.
Jen tu a tam milují mé rány
sloni, již táhnou vůz ze vstupní brány!
V jezeře zlaté lilie si se mnou hraj,
jsem rybooká princezna z Madurai.

(Villa diabolica 1998)

dem bylo erotické úplné tělo stvořené k obrazu Božím. Dnes je tento střed bolesti křiče zvětšený, ale erós je již agapicky proměněn, proto vše metafyzicky erotické se na světě diabolisuje, také v mé poesii.

Tvůj lyrický mluvčí vystupuje v různých rodech, jednotlivé motivy (dokonce i sakrální) často erotizuješ. Jakou roli ve své poezii přikládáš erotice?

V první knize Chilia je erotickou hrdinkou stejnojmenná temná postava, madona krutého zániku i chiliasticky osvobozujícího příchodu, proto jsem některé básně v ženském rodě vložil do jejich úst. Chilia se však proměňuje z „Madony“ v „Mrchu“, nabírá mužskou podobu a nakonec se také zpřeměťuje v „Lenošku“, v „Slunce“ či ve „Vlka v obilí“. Zastupuje Boha, jenž transcenduje lidskou lásku tím, že sám mezi milence v různých podobách ulehá. Milenci se setkají, ale vždy mezi ně udeří něco božského: „Vidím Josefa s ženou, táhnou si to ve dvou, třístí se mi mozek z nich, pak najednou jsem se lekl, Bůh mezi nimi.“ Trojice muž, žena, Bůh je pohansky vždy eroticky otevřená, není křesťansky agapická, duchovní erotika na zemi je v hříchu, proto ten diabolický rozměr: „Tam za skálou stůl a rodina, Bůh, dábel, panna, bolest usíná.“

Ve Ville diabolice je to eroticky trochu jiné, Bůh svede dáblu milovanou paní domu a vyžene ho, aby se očistil a mohl se vrátit zpívat své paní: „Když odjížděl jsem od své lásky tak zlé již po čase mezi dešti slunce svítilo...“ Láska, to je když láska odchází! Když však dábel již v jiné podobě zpívá své paní („Písně pro paní domu“), situace se opakuje. Oslovuje ve své lásce ztracený ráj, který se mu zjevuje, a zaniká jako zvůle obzornosti. Teprve v poslední básni (bez názvu) poznává, že básnická láska je vždy jenom se Slovem: „Láska bude z mých slov, z mých vět...“

Připravila ŠÁRKA NEVIDALOVÁ

Pozn. red.: V odpovědích Petra Čichoně ponecháváme „bitovskou variantu“ pravopisu.

Překládat

S trindberga

Překládat Strindberga ze švédštiny do jiného jazyka, kupř. do češtiny, je velmi těžké, samozřejmě pokud má být přeložen dobře. Překladatel by měl být vyzbrojen různými vědomostmi z četných oborů. Po jazykové stránce by měl umět rozpoznat jak horizontální, tak vertikální rozvrstvení, to je vývojové stupně v časovém sledu a místní nuance i třídní rozdíly včetně žargonu a slangových výrazů. Kromě toho by měl být schopen orientovat se v reáliích a v mnoha odborných disciplínách, jako jsou dějiny, biologie, hudba, výtvarné umění apod. A aby vnikl do problematiky, musel by studovat sekundární literaturu. To platí samozřejmě pro veškerou beletristickou tvorbu, avšak pro překlad Strindberga to platí dvojnásob. Výsledek závisí tedy z velké části na přípravě, která se nedá podcenit. A jestliže se nenordista a problematiky neznalý překladatel ujme takového díla a nedá si práci s řádnou přípravou, nemůže být výsledek uspokojivý.

To je případ překladů Josefa Vohryzky, který se ujal románu Červený pokoj (Ode-

on, Praha 1990). Toto jedno z nejlepších skandinávských literárních děl vyšlo u nás podruhé téměř po sto letech a obsahuje tolik jazykových a věcných chyb, že pojmenování „překlad“ sotva zasluhuje. Tady se ani nedá hovořit o transkripci či o posunu v prostoru a čase, pouze o zpitvoření či v nejlepším případě o odvaru.

Při překládání vzniká často problém už s titulem. Nežádka zní název v překladu jinak než v originále. Tady se musí brát v úvahu mj. i struktura jazyka. Jako příklad by se dal uvést titul jednoho finského klasického románu, jehož autorem je Maiju Lassila a který se finsky nazývá TULITTIKUJA LAINAMASSA, což by v doslovném překladu znělo asi BĚHEM PŮJČOVÁNÍ SIREK. Česky toto přeložili jako ZA ŠIRKAMI. Tu jde o jistou významovou odchylku, vymizelo tam, že jde o půjčování. Hlavní problém je v tom, že čeština nedisponuje infinitivem III-inessivem, kterým se ve finštině vyjadřuje průběh děje.

U zmíněného českého překladu A. Strindberga, který se v originále nazývá RÖDA RUMMET a česky ČERVENÝ POKOJ, je rovněž zřejmý odklon, jenže tady není vinna nedostatečnost jazyka, nýbrž překladatele, neboť v češtině můžeme označit pojmem „pokoj“ pouze prostor určený k obývání, nikoli místnost restaurace, kterou měl autor na mysli. Té v češtině říkáme kupříkladu „salonek“.

V románu se vyskytují četná žertovná pojmenování novin, která se zde jmenují RÖDLUVAN (ČERVENÁ KARKULKA) A GRAKÄPPAN (zde ŠEDÝ PLÁŠTÍK), což má zřejmě implicitně charakterizovat důvěryhodnost těchto novin. A jestliže to překladatel nepochopí a překládá ČERVENÁ ČAPKA a ŠEDÝ PLÁŠT (zde jde o nepoužití deminutiva), tak se tady jedná rovněž o jeho insuficienci.

Překladatel se musí často vypořádávat také s místními pojmenováními a pracovat s nimi tak, aby čtenář pochopil, oč vlastně jde. Švédský čtenář z názvu Riddarfjärden pozná, že se mluví o průlivu, ví, že Hästholmen je ostrůvek, Danviken záliv, Skeppsbron most atd. To však nepozná čtenář český, a proto by měl překladatel, podobně jako to tvrdí Jiří Levý, názvy patřičně doplnit a napsat ostrůvek Hästholmen, záliv Danviken atd.

K tomu pak uvedu některé další typické chyby, kterých se Vohryzek dopouští. Hned na začátku textu si pěnkavy hnízda lišejníkem vystylají, nikoli obkládají, lípy jim skýtají síto lásky místo nektaru - tady jde o nepochopení slangového výrazu. Z klapotu dřeváků nápravné čtyři na Sklárenské ulici udělal pan Vohryzek klapot nádenických dřeváků ve Sklářské ulici, z padesáti členů rady starších udělal padesát nejstarších občanů a někdo procházel turniketem (otočným křížem) zaměnil za někdo šel kolem kříže.

V páté kapitole si pan takypřekladatel dovolil dokonce text zkrátit následovně, místo: Hospodyně je o sobotách dostávaly do nákupních košíků (...), služby je nosily domů z krámů, sluhové je zametali z ulic a pánové je nosili v kapse županu, napsal: Hospodyně je v sobotu dostávaly do nákupních košíků, služby je nosily v kapse županu.

A když se k tomu ještě přidruží nějaká ta kostrbatost jako kupříkladu na straně 195, kde stojí: (...) lidé leželi pod hlínou tak tiše a poslušně, že za živa nikdy takoví nebyli (...), místo: jaci za živa nikdy nebyli (...), je dojem z překladu více než rozpačitý.

A ještě něco. August Strindberg měl božovného ducha. Z toho vyplývá, že jeho text nemůže dobře přeložit člověk konformní, neboť není schopen vžít se do jeho myšlenkových pochodů. Proto také zákonitě dochází k významovým posunům.

Závěr je jediný; tvar, jaký dal Josef Vohryzek zmíněnému románu, je zneklidňující. Něco takového by bylo nepřistojné i u díla méně významného spisovatele. Ale snad se někdy v budoucnu najde někdo z mladší překladatelské generace, daleko fundovanější a zodpovědnější než Josef Vohryzek, a ujme se překladu onoho významného díla.

Jak najít ideu díla?

Věk, ve kterém žijeme, je věkem soutěží. Sportovní soutěže dokáží přivést miliony fanoušků k davovým šílenostem, noviny a letáky jsou plné soutěží, soutěžit můžete dokonce při nakupování, soutěží se v oblasti kultury, umění a vědy. Loni na podzim dokonce vyšla kniha, která přináší soutěž, jejíž podstatou je hledání smyslu díla. Titul knihy zní **Podobnost čistě náhodná** a jejím autorem jsem já. Uvedená čtenářská soutěž má ovšem ušlechtilý cíl - zmapovat, nakolik dochází při komunikaci autor/čtenář k vzájemnému pochopení. Je mi velkou ctí, že mohu vyhlásit uzavření této soutěže a oznámit její výsledky.

Na výzvu k soutěži zareagovalo přes sto čtenářů. Zaslali mi své tipy na větu, která symbolizuje ideu díla. Rád bych všem účastníkům poděkoval - odpovědi mi poskytl mnoho podnětů k zamyšlení, navíc většina z nich skutečně dávala smysl.

Bezkonkurenčním favoritem asi dvou třetin odpovídajících se stala věta: *V životě každého člověka existují zdánlivě bezvýznamné - ve skutečnosti právě osudové - momenty, kdy člověk nepřemýšlí o tom, co dělá (...)*. Výrok magicky přitahoval čtenáře bez rozdílu pohlaví a věku. Chápu to tak, že čtenáři volili tuto větu z důvodu, neboť sami podobnou zkušenost zažili.

Vůbec myslím, že jednotlivé tipy vypovídaly hlavně o charakteru jednotlivých účastníků. Našly se poetické duše, které tipovaly kupříkladu výrok: *Po nočním dešti přišel mlhavý a vlhký ranní rozbřesk*. Na druhou stranu několik drsnáků volilo: *Vytřískat co nejvíc pro sebe*. Optimisté tipovali něco pozitivního, lidé originální zase něco zvláštního. Čtením odpovědí a dopisů, které připojily některé čtenářky, jsem se myslím dověděl hodně o svých čtenářích, ale zpětně také i cosi o sobě a své knize.

Většina tipujících však měla společné jedno - vzala mou soutěž příliš vážně. Proto tito čtenáři nevítežili. Nevšimli si, co jsem se snažil napovědět už poněkud nadlehčeným způsobem vyhlášení pravidel v úvodu knihy, a sice, že jak k četbě, tak k řešení úkolů je třeba přistoupit s humorem a jistým nadhledem.

Idea díla se nachází na straně sto osmdesát a jde o tuto větu: **Ostatně - i nepříliš vydařená soulož je pořad užitečnější než celodenní běhání za byznysem.**

Celkem tři čtenáři odhalili toto hluboké, závažné poselství knihy. Vítězem se stal Radovan Marek, který byl odměněn při slavnostním ukončení soutěže 31. března v Univerzitním knihkupectví Ostravské univerzity.

A nyní pár slov na závěr. Dověděl jsem se o svých čtenářích a oni o mně, a to je myslím velice užitečná zkušenost. Zdálo by se sice, že pouhé tři správné odpovědi nespovedí o valném pochopení autora čtenáři, a snad by tedy bylo logické, kdybych se příště přizpůsobil jejich uvážlivějšímu vkusu a očekávání. Právě to však udělat nehodlám. Psaní je pro mě až příliš věcí osobní radostí, než abych je bral s absolutní vážností.

OTAKAR FRANCZYK

KAREL FRANCZYK

Čichoně

ZASNĚŽENÉ SLEZSKO

V zasněženém Slezsku, jež Krista nezná, zasněžené Slezsko svatý Václav pálí. Zasněžené Slezsko snad nedočká se března, v zasněženém Slezsku milenci se báli!

Slezsko zná jen rtuť, milenci v něm zemřeli, zemřeli i mniši. Ach láska má, mrtví Ti odsud píši:

Slezsko má perut!

(Villa diabolica 1998)

SESTRA MILENKA

Když odjížděl jsem od své lásky, tak zlé již po čase, mezi dešti slunce svítilo. Jsem zase paníc, paníc z pekla se smějící, nashledanou sestro, nashledanou sestro, nashledanou sestro.

Andělé mě zradili, sestro, již jen má sestro, hvězda mi úspěchy odnáší, ale ty tak krásně voníš, ach, to je krásné, nashledanou v pekle, nashledanou v pekle, nashledanou v pekle.

Z úzké postele jako z lodi, jež převrhne se, pláč z povzdálí s Tebou jen zpívá: „Krutost v mém srdci již lovit nebudeš, ach, můj Petře, nashledanou, Petře, nashledanou, Petře, nashledanou, Petře.“

Milenčina ruka zachytila mě na špatné cestě, vraceli jsme se šťastni spolu! „Ale na rozcestí bránila jsem Ti, Petře, nashledanou v pekle, nashledanou v pekle, nashledanou v pekle.“

Zlíbej mou duši klidem, sestro, ach, sestro milenko, ach, již jen má sestro, sestřičko, ach Bože, zlý Bože. Bože židů, týravče, nashledanou, sestro. „Nashledanou, Petře.“ Nashledanou v pekle.

(Villa diabolica 1998)

Úloha pohádek dříve a nyní

Petr Pítha

Společensví lidí stalo se již tak učeným, že je někdy osvěžující, když vyslechneme jednoduchý názor, opřený o prosté pozorování a osobní zkušenost. Trochu jsem váhal, zda mohu přijít mezi teoretiky a literární vědce a promluvit tu, já neznalec a laik. Jenže konference je o pohádkách a postava Popelky a hlavně Honzy Pecivála mi dodaly odvahu. Jan Pecivál také nepřečetl mnoho knih ani neměl po ruce internet. Pozoroval z nadhledu pece, co se děje na plotně, viděl pod pokličky a rozuměl, protože měl vycvičený nos, mnohému, co pracovitým aktivistům unikalo. Vyslechněte mě tedy shovívavě, a kdybych vám neřekl nic nového, přijměte mne jako pohádkovou reálii.

Položil jsem si otázku, jakou roli hrály pohádky v době, řekněme, před sto lety. Vyšlo mi jich pět, takže jsem usoudil, že to budou všechny, protože dál pro jistotu nepočítám. Jsou to tyto:

1) Pohádky otvíraly svět tužeb. Díky tomu, že nám jazyk může představovat i to, co jsme neviděli, nebo viděli, ale nezažili, můžeme stvořit příběh. Můžeme se do něho zaposlouchat a vžít, můžeme prožít a okusit to, čeho se v běžném životě nedotkneme.

Pohádky přinášely neuvěřitelné, ne ovšem lživé příběhy. Pohádky sice výrazně překračovaly běžnou zkušenost, ale přece z ní vycházely, byly pevně zasazeny do reálné skutečnosti. Kdyby totiž byly úplně neskutečné, nemohl by jim nikdo rozumět.

Snad největším dobrodíním, které pohádky lidem přinášely, byl způsob pohledu. Ti, kdo vychováni pohádkami uměli číst i svůj běžný život, nemohli přehlédnout to, co je na všedním životě pohádkově krásné. Zamilovaný chasník opravdu poznával ve své Kačence princeznu, v pampeliškách zlato a v Kačenčině matce čarodějnic, kterou není snadné obelstít, ale srdnaté lásce se to podaří, zvláště když Kačenčin strýc je hodný stařík a starosta. Pohádky hrály v životě společnosti tutéž úlohu, kterou v osobnostní ontogenezi jedinců hraje adolescentní snění. Ony vidiny sebe sama jako někoho a nějakého nejsou nic jiného než hlásící se talent určitého typu. Většinou se vidina nenaplní ani přesně, ani úplně, ale život jde směrem za ní a lidé dorostou své míry ideálu, který v mládí zahlédli. V pohádkách si vybíráme vzory, nebo lépe, rozpoznáváme se v archetypálních postavách a v životě hledáme a občas nacházíme pohádkové dobro.

2) Pohádky překračovaly do záhorizontů. Tím ovšem také vymezovaly a upevňovaly horizont.

Horizont jako hranice dohlédnutelnosti byl zásadní hranicí existenčního *zde* lidí. Proti tomuto *zde, doma, u nás* stálo *tam, ve světě, v cizině*. Rozdíl těchto dvou oblastí spočíval v tom, že *u nás, doma* bylo každému jasné, co je co, kdo je kdo a jakými vztahy, právními, sociálními, zvykovými a etickými, je všechno k sobě vázáno. Těmito vztahy byl definován domov. Za horizontem rozprostíral se širý svět, tj. svět složený sice povětšinou ze stejných prvků, ale vázaných jinými vztahy do jiných seskupení. Znalost záhorizontů jistě existovala. Byli lidé, kteří odešli do světa a opět se vrátili. Vypovídali o mnoha podivnostech a čím delší byla jejich cesta, čím více různých světů prošli, tím větší byly rozdíly. Narůstaly dokonce tak, že i prvky vzdáleného světa se začaly měnit. Byly tam neznámé rostliny, plody, zvířata. Lidé si byli vědomi posuvnosti horizontu, ale předpokládali, že existuje jakýsi absolutní horizont, za nímž pak už je vskutku všechno jinak. Tímto horizontem je devátý měsíc. Za devátými horami ležel svět, který nenavštívil nikdo, bájný svět dohadů, pohádkový svět.

Význam horizontu v lidském životě je veliký a byl jasný. Na jedné straně odděloval domov jako svět bezpečí od světa nejistoty a nebezpečí. Řecká péče o hranici mezi peratem a apeironem je péčí o horizont. Ochrana hranic království a států stejně ja-

ko městských hradeb je péčí o horizont. Dětský neklid při rostoucím soumraku a deprese dospělých v podzimmích mlhách souvisí s tím, že je znejistěn a zúžen horizont. Noc zdaleka není tak nepřijemná jako šířící se večerní šero, v jehož plášti se k nám přibližují příšery. Na druhé straně ovšem neznalost záhorizontů je znakem ne-li omezenosti, jakési přílišné vymezenosti a naopak jeho znalost dává lidem důstojnost světa znalých, zvláště zkušených. Ti, pokud to nebyli oni rychle zesměšnění truhlíci, kteří zapomenou rodnou řeč a vzpomenu si teprve, když je upamatují našlápnuté hrábě, byli vážení. Byli totiž nejenom znalí jiného světa, ale po návratu z něho lépe rozuměli i svému domovu.

3) Třetí funkce pohádek vychází z obou předchozích. Jde o záznam, tvorbu a tradici pokladu moudrosti. Učeně by se dalo říci, že jde o kulturní funkci pohádek. Uvedu pár příkladů, abych ukázal, oč mi opravdu jde. Nemám totiž ani za mák chuť ukazovat, jak se v pohádkách projevují hlubinné psychologické proudy, jaké se tam skrývají archetypy a sublimují psychózy. Četl jsem sice o tom několik knih, ale pochopil jsem jen tolik, že oním způsobem vyprávěl Jung pohádky Freudovi, ten zas Adlerovi a Adler Jungovi, protože jinak by tito přešlechtění pitevní borci o pohádky přišli, neboť by jim v jejich krásné hrudnaté samozřejmosti nikdy neporozuměli. Chci ukázat na to, co je do pohádek vloženo jejich zdravými jednoduchými tvůrci. Jednoduchými tu nazývám ty nádherné lidi, kteří netrpí těžkou vnitřní schizofrenií pohledu přímého a interpretace analytického, kterou jsme nakaženi díky výuce vědeckým faktům, které s prožitkovým světem nemají nic společného. Vskutku není zapotřebí dělat vědu z moudrého poučení žabky královny. Kolik smutných děvčátek s tvářmi plnou akné viděli jsme rozkvést, když se jich dotkly zázračně léčivé polibky lásky. Stejně tak jsme viděli mnoho děvčátek, kolem nichž pro jediný bolestně zraňující zážitek vyrostla hradba, za níž utlumen hynul citový život až do chvíle, kdy se k němu probouje a proslouží důvěru obnovující mladík. Stejně tak poučení o tom, že sobci zůstávají bez pomoci, zatímco člověk vnímavý ke svému prostředí ji dostane, je v pohádkách jednoduše jasné.

4) Čtvrtou funkcí, možná nejdůležitější pro život obce, je ustalování, zakotvení obecného názoru a zdravého, rozumného přístupu k žití. Jde o funkci etickou a sociogenní. Za příklad nám poslouží poukaz pohádek na obecnou platnost nezákladnější hodnoty dobra. Když se hrdinové výprav za horizont dostanou do styku s jinou kulturou, jak bychom dnes řekli, je rozhodující, čím se dají vést. Pokud se dají svést touhou po něčem ne důležitém, což se děje těm, kdo mají špatně ustavenou škálu hodnot, dopadne to pro ně někdy komicky, někdy zcela tragicky. Celkem dobře z toho vyjdou ti, kdo se prohýbají pod pytle zlatáků a přinesou zaječí bobky. Hůře dopadnou ti, kdo si chtějí poplácat rozkošně odhalenou líbenost víl. Jsou roztrháni. Naopak ten, kdo nehledá ani bohatství, ani rozkoše, ale směřuje k jedinému cíli - získat zdraví navracující kořen byliny, která roste u krále trpaslíků nebo v čarovné zahradě královny víl, vrátí se šťastně. Ukazuje se tedy, že vše může být v dalekém záhorizontu jinak, dukáty jsou bobky a suché listy jsou zlaté mince, ale hodnoty služby, lásky a dobra jsou konstitutivní vždy. Tvůrci multikulturních vizí a sjednocených Evrop by si měli pár těchto pohádek přečíst.

5) Poslední funkcí pohádek bylo to, že svou všeobecnou známostí vytvářely významnou část společného povědomí, a tedy toho společného (commune), které umožňuje dorozumívání (komunikaci). Odkazů na pohádky bylo v lidských hovorech vždy hojně a zásoba metafor braných z pohádek umožňovala dobré vysvětlování mnoha ži-

votních situací. Stálo by jistě za zvláštní úvahu, jak se prohlubují generační rozdíly tím, že se objevují v celkem rychlém sledu pohádky dobové. Příklad, který uvedu, nemusí být úplně přesný, ale moje generace znala kouzelníka Zababu z pohádek o mašinkách. Neznala ovšem z dětského prožitku Křemílka nebo Rumcajse. Jestliže klasické pohádky známé po generace vytvářejí i komunikační přemostění mezi generacemi, nemusí tomu tak být u pohádek moderních, resp. dobových. Popelka s Karkulkou také sjednocují Evropu významněji než Euro.

•••

Civilizační vývoj, který se exponenciálně zrychluje, proměnil svět. Pro pohádky jako pro všechno přináší to novou situaci. Nemohou postihnout vše a o mnohém možná ani nevíme.

Klasická pohádka je dnes pro většinu dětí těžko srozumitelná, protože realita, z níž vychází, zanikla. Dětský čtenář, který nezná realie 19. století, neví, co je to kolovrátek, větveno, žebřík, ohlávka, kvas, homolka, nezná pořádně řadu zvířat, rostlin a lidských činností, musel by mít po ruce malou encyklopedii, aby se v textu vyznal. Pokud pohádku čte, dostane se nutně do zvláštní situace. Reálný a pohádkový svět se smíchají. Čarodějnice je pro čtenáře reálnější bytost než husopaska, křišťálová koule reálnější než motovidlo a sotva tu pomůžeme skutečnost, že to, co je reálné a bylo běžně užíváno, nalezneme v muzeu, zatímco věci pohádkové nalezneme zobrazeny v galeriích.

Ještě větší tlak vykonává na pohádku to, že vznikla nová vrstva reality, která sice je reálná, ale je odvozena od primárně stvořené reality. Žijeme dnes vlastně ve dvojitých vrstvách skutečnosti. Základní, ale zatlačovanou, ba ničenou a zároveň opomíjenou mohli bychom pracovně označit za *Boží stvoření*. Druhou pak můžeme označit jako *lidské přetvoření*. Nebudu tu oba stvořitelské výkony srovnávat, jen upozorním, že člověk v závěru dvacátého století stojí tu hrdě jako Stvořitel II., který zopakoval snad už všechno, co předvedl Stvořitel I. Máme nové čtvernožce, ryby a ptáky, máme nový hmyz, který vylétá z našich ručních sopek, máme nové hmoty. Usilovně pracujeme na stvoření Boha ke svému obrazu. Jeho vševedoucnost v podobě internetu už máme, všude a vždypřítomnost rýsuje se na mapách mobilového pokrytí. Trošku není jasné, jak udělat moudrému Boha k obrazu omezeného a poněkud nablblého člověka, který jedná stále víc krátkozrače. Není také vyjasněna otázka, zda námi tvořený Bůh má nám být podřízen nebo nám má vládnout. Zkušenosti s Golemem jsou na pováženu. Hlavně se ovšem ukazuje, že jsme nějak nezvládli elegantní zacyklení, které předvedl Stvořitel I. v podobě potravních řetězců. Nemáme moly a červy, kteří by odstraňovali mršiny našich patvorů, a náš životní prostor se úží v rozlévajících se oceánech smetišť. Pro současné dítě u nás je reálným světem tento, druhotný svět. Z něho pak máme vyjít do pohádky.

Jiný technický vynález proboural horizont. V každé chaloupce, v každém bytě je dnes o jedno okno navíc. Tímto zázračným oknem vidíme daleko za horizont, vidíme všude a opět se smíchá skutečnost a vize či fikce. Boje v Africe, karavana v poušti, Edward Schwarzenegger a Fantomas jako viditelní jen zázračným oknem stojí téměř bez rozlišení vedle sebe v pásmu mezi skutečností a viděním. Všechno jsou to stíny.

Popsané zmatení není jediným útokem televize na pohádku. Ne sice tak podstatným, ale velmi účinným útokem je přechod z tempa verbalizovaného podání k tempu sledu obrazů. Dnešní dítě se při vyprávění (k tiché četbě dochází stále méně) nudí a nemůže se soustředit. Na druhé straně ovšem nemůže vědomě, s plným uplatně-

ním druhé signální soustavy, sledovat prudký chod událostí na obrazovce.

Vyprávěči a hlavně tvůrci nových pohádek mohou přemýšlet, jak uhýbat, jak klíčovovat, jak vycházet vsříc. Položme si však otázku radikálně. Mohou v novém, civilizačně dotvořeném světě pohádky existovat? Pokud ano, co je jejich funkce a jaké jsou jejich šance?

Prvá otázka není řečnickou otázkou, i když jistě počítáte s tím, že odpovím kladně. Je to skutečná otázka. Pohádka není jediný novou realitou ohrožený žánr. Podíváme-li se na to, co se děje s dramatem, uvídíme, jak reálná ta otázka je. V současné době dochází k takové relativizaci morálky, že v životě pod tlakem individualistické pragmatičnosti připouštíme skoro všechno. Co zbývá, lze vždycky obhájit užitím morálního pravidla z jiné kultury. Někdo má manželku a milenkou. Nikomu to nepřijde nevhodné. Je tisíc a jeden dobrý důvod, aby to tak někdo vedl: Manželka je už unavená, sexuální nutkání manžela je živé. Kdyby neměl milenkou, útočil by na vlastní ženu a jeho manželství by se mohlo rozpadnout. Má více milenek. No a co, u muslimů je běžné mít čtyři ženy. Žije tak, že sáhne po každé, kterékoli ženě. Kdyby nebylo sice starých, ale vývojově pozdních náboženských zákazů, žili by lidé přirozeně v promiskuitě tlupy. Svede každou ženu a občas pak některou zabije. Hm. To je jistě vážné, ale neměli bychom zapomínat, že u některých pavouků to sice je obráceně, je to samec, kdo je po aktu pokrmem k obnově sil, ale v přírodě to existuje. Nuže za této situace bezbřehého chápání všeho včetně zločinů je nemožné napsat drama. Protože to, co drama vytváří, totiž napětí a konflikt mezi pevnou morální maximou a osobním názorem či střet dvou pevných zásad, které vytvoří dilema lidského svědomí, nemůže nastat. Dramatičnost je pak nahrazována děsem. Zdá se mi, že věci jdou nejednou tak daleko, že mladší herci nejsou s to ani starší dramata hrát. Vnitřní napětí postav je jim nepochopitelné.

Pohádka stojí před jiným problémem. Jakým směrem se má vydat za hranice reality ve společnosti, která se usadila v sekundární realitě? Má se vydat dál původním směrem k dosud nedosaženým metám, které nás vábí do technického nadsvěta? Nebo se má vydat směrem zpět do ztraceného světa základní reality? Pozorují-li nebezpečnou křehkost sekundární sociální reality, současnou krizi institucí, politiky, brutalitu a chaos hrozící při dalším kroku lidské expanze, řekl bych, že se pohádka musí obrátit směrem k realitě přirozené. Jestliže nás po staletí provázela pohádka jako vlídná paní na cestě výš a dál, měla by dnes opatrně vést lidi ztracené mezi přišerami v bludištích a temnotách druhotného stvoření zpět do bezpečí a řádu domova. Nemám samozřejmě na mysli nějaké zelinkavé agitky o tom, jak chytré veverky a ježek překonají zlou reklamu a zhatí ekologickou katastrofu dálnice. Mám na mysli poukaz k tomu, co je stále platné, neboť téměř biologicky dané člověku, k onomu pohádkovému štěstí, které vyrůstá z konstitutivní ideje dobra a obětavého soužití. Vidím tu stejnou situaci jako v náboženství. Jestliže všechna náboženství po tisíciletí usilovala o to, povznést běžnou realitu k božskému, šla tedy od všedních dnů ke dnům svátečním, od země k nebesům, je jejich úkolem dnes po těžké vazbě mezi nebem a zemí pomoci lidem, kteří uvízli díky svému jednání kdesi v prázdnotě mezi skutečností a fikcí, aby se dostali šťastně a bezpečně zas na pevnou půdu, a to dříve, než je postihne strašný Ikarův pád.

Chodíme městem, nad kterým vlaje prapor s nápisem *Pravda vítězí*. Pohádky nás poučují, že dobro vítězí. Je to totéž. Nadnesenost, nepoctivost, megalomanie jednotlivců i celku lidstva jsou nepravda a zvítězí to, co je odvěké. To jest realita. Nebude trvat dlouho a začne se jako nezvratitelná pravda prosazovat proti všem nepravým lidským konstruktům. Tato odvěká realita, ač v ní máme své počátky a doufejme i kořeny, bude se mnohým jevit jako cizí. Pohádky by nás mohly a měly vybavit znalostí, jak ji poznat, pochopit, přijmout a jak se v ní bez nebezpečí pohybovat.

Jak se půjčují pohádky v knihovnách

Jitka Řeháková

Tento příspěvek vznikl na základě podkladů a zkušeností z Městské knihovny v Praze, resp. z obvodních knihoven a jejich poboček (jichž je 57). Jedná se o knihovny nejrůznějších velikostí, s různým počtem čtenářů (od knihoven s 260 čtenáři až po knihovny s 3000 čtenáři), umístěné v různých lokalitách.

Nejprve k terminologii: Pohádky jsme rozdělili na klasické a moderní. Za klasické považujeme literární podání lidových pohádek (např. Erben, Němcová), za moderní nové, umělé literární pohádky (Čapek, Lada, Nepil, Mikulka aj). Dále budeme mluvit o knihách s pohádkovým příběhem a o knihách s pohádkovými prvky typu Milerova Krtečka. Budeme brát v úvahu i tzv. fantasy literaturu, která je podle našeho názoru žánrem, jenž se svým způsobem pohádkám velice přibližuje.

1. Jak mnoho se pohádky čtou?

V některých knihovnách se pohádky půjčují zhruba stejně jako v průběhu minulých let, žádných velkých výkyvů četba pohádek nedoznala. Nikdy se nečetly pouze pohádky a nikdy se nepřestaly číst úplně. V některých knihovnách si však děti pohádky příliš nepůjčují, postupně jejich obliba klesá. Jako jeden z důvodů je uváděno to, že děti nejsou čtenářsky tak vyspělé, aby četly pro ně náročný text

klasických pohádek. Četba pohádek odpovídá celkovým čtenářským trendům, kdy děti dávají přednost jednoduššímu textu, případně pasivnějšímu přijímání pohádek poslechem či sledováním televize, popř. videa.

2. Kdo čte pohádky?

Věk čtenářů pohádek souvisí s dětstvím. Prarodiče a rodiče čtou pohádky předškolákům a mladším školním dětem, děti samy čtou pohádky cca od 6 - 10 let, přestávají je číst cca v 8-10 letech, v době, kdy přecházejí k delším literárním útvarům. Romské děti (pokud chodí do knihovny) čtou klasické pohádky až do 15 let. Někdy se starší děti stydí půjčovat pohádky, aby nesklidily posměch svých vrstevníků. Čtenáři se k pohádkám vrací, když se stanou rodiči a později prarodiči, tedy v době, kdy pohádky čtou svým dětem, resp. vnoučatům. Z vlastní zkušenosti vím, že pohádky mají velkou oblibu u dětí s různými vadami (tedy dětí s postižením tělesným či mentálním). Knihovníci, kteří uvádějí, že děti pohádky čtou málo, zdůrazňují, že pohádky vybírají především rodiče sečtělí, kteří považují klasické pohádky za základ literárního povědomí, případně kteří vzpomínají na to, co se jim v dětství líbilo, a chtějí tyto prožitky zprostředkovat svým dětem. V koloběhu četby pohádek je také důležité období staršího ducho-

dového věku, kdy se někteří jedinci k četbě pohádek vrací sami pro vlastní potěšení.

Povinně se pohádky čtou na 2. stupni základní školy, kde jsou zařazeny jako povinná či doporučená školní četba. Pohádky se rozebírají buď jako literární útvar, nebo se srovnává obsahové zpracování jednoho tématu v různých autorů (např. Erben, Němcová), povinně čtou pohádky také studenti pedagogických fakult.

S větším zájmem čtou pohádky spíše děvčata než chlapci.

3. Jaké pohádky se čtou?

Devčata dávají přednost pohádkám klasickým, chlapci moderním, rodiče moderním, prarodiče klasickým. Velmi se liší odpovědi jednotlivých knihovníků na to, zda se půjčují více klasické, či moderní pohádky. Zahrneme-li pod pohádky i pohádkové příběhy typu Chobotnice z Čertovky, Krteček, Alenka v říši divů a fantasy literaturu, dá se říci, že moderní pohádky se čtou mnohem více než klasické.

Četba fantasy literatury výrazně převažuje u chlapců. Z klasických pohádek jsou výrazně preferovány pohádky české. Světové pohádky se půjčují bez výrazné preference pohádek jednotlivých zemí.

4. Co ovlivňuje četbu pohádek?

Výběr pohádek mimo jiné ovlivňuje typ ilustrací, děti nemají rády ilustrace abstraktní, dalo by se říci, že preferují jasné, srozumitelné, „hezke“ ilustrace. Při výběru pohádek v knihovně hraje roli vnější vzhled knížek, jejich grafická úprava, zejména vzhled obálky. U téhož titulu je preferováno jeho novější, atraktivnější vydání. Děti si také raději půjčují pohádky, které vycházejí jednotlivě (nebo

v menších celcích), než obsáhlé pohádkové soubory.

Jako příklady oblíbených ilustrátorů uvádějí knihovnice tyto autory: Lada, Sekora, Born, Sís, také se samozřejmě stále půjčují knihy W. Disneye, i když knihovnice uvádějí, že původní obrovský zájem, který o ně byl počátkem 90. let, postupně opadá s tím, jak se rozšiřuje nabídka jiných knih pro děti a poptávka po dříve neexistujícím se postupně uspokojuje.

Děti také hojně vyhledávají v knihovně pohádky, které znají z Večerníčků.

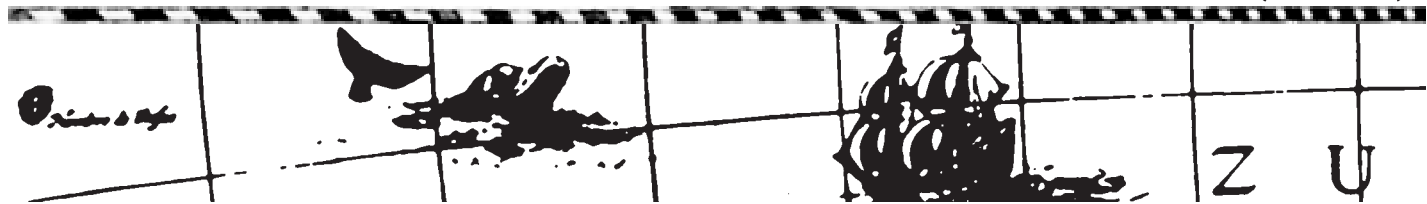
K četbě pohádek přivádí děti také nejrůznější tematické besedy, které knihovny pořádají. Ať už pro děti předškolního věku, kdy pohádky vlastně poprvé přivádějí dítě do knihovny, nebo pro děti starší (popř. v souvislosti se školní četbou). Děti při besedách projevují bezprostřední radost z příběhů a obrázků, je vidět, jak se v nich probouzí fantazie. I tady jsou opět velké rozdíly mezi knihovnami, některé uvádějí téma Pohádky jako nedílnou součást tematických besed, jiné konstatují, že o toto téma není mezi školami v současnosti žádný zájem.

5. Závěr

Celkově lze konstatovat, že pohádkové knihy děti neotevírají tak často, jak by měly. Rovněž rejstřík pohádek se zúžil - krajové pohádky děti většinou neznají. Dnes děti znají pohádky hlavně z televize a videa.

Z konference o pohádkách, kterou 26. 4. 1999 uspořádala Česká sekce IBBY pod záštitou Obce spisovatelů a Městské knihovny. V příštím čísle se ke konferenci vrátíme příspěvkem R. Honzáka.

PACIFIC - LETTER (4)

Novozélandané jsou národ, který se už dlouho předtím, než se to začalo mylně tvrdit o Švejkovi, řídil heslem To chce klid. Dokonce mají svou obdobu tohoto rčení - She'll be right (Buďte to v pořádku). Když vám třeba začne nad hlavou hořet barák nebo se s vámi právě potápí loď v Cookově úžině, vždy se najde nablízku Novozélandan, který vás ujistí, že to bude v pořádku, případně nabídne šálek čaje na uklidnění. Součástí tohoto postoje je i to, že Novozélandané nijak nespěchají do nového dne, život pomalu začíná kolem deváté hodiny ráno, vstávat brzy se považuje za škodlivé jak na těle, tak na duši. Tak se aspoň děje 364 dny v roce - jen jeden den je z tohoto rytmu vyjmut a je jím 25. duben. Ten den většina národa vstává dávno před rozedněním, aby v šest třicet - ještě za hluboké tmy - položila věnce u pomníků padlých vojáků a uctila tak památku těch, kteří zemřeli ve válkách za Nový Zéland. Oficiálně se ten den, který je národním svátkem, jmenuje ANZAC day (Australia, New Zealand Army Corps) a slaví se nejen zde, ale také na druhé straně velké tasmanské louže, v Austrálii a také v Turecku u pomníku v Gallipoli (tam se letos kromě vládní delegace vypravilo také přes sedm tisíc australských a novozélandských občanů). Proč bylo zvoleno právě toto datum a tato nekřesťanský brzká hodina? Protože toho dne a té hodiny roku 1915 začala bitva u Gallipoli, bitva, ve které právě australské a novozélandské jednotky utrpěly nejtěžší ztráty.

Má dcera tentokrát neprozřetelně slíbila, že mě na slavnost doprovodí. Když ji před šestou budím, svého rozhodnutí hořce lituje, po cestě k dunedinskému pomníku padlých lamentuje, že tam bezpochyby budeme samojedině. Vládne ještě inkoustová tma. Ale jak naše auto sjíždí z kopce, už zdaleka vidíme chodce a proudy aut, které směřují ke stejnému cíli. Město oživo, jako by bylo právě poledne. Dorazíme deset minut po šesté a u pomníku už není k hnutí. Tisíce lidí trpělivě čekají v mrazivém větru. Našla jsem si místo hned vedle několika desítek veteránů z druhé světové války. Jsou to větší stařečkové ověšení medaile-

mi za statečnost. Každý z nich třímá velký věnec z čerstvých květin. Dvacátý maorský prapor, čtu na stuze pána, který stojí vedle mne. Je to Maor ještě docela statné postavy. Hledím na něj s úctou, protože vím, že medaile na jeho prsou jsou zasloužené. Maorské pluky měly pověst nejlítějších bojovníků a jak Turci v první světové válce, tak Němci v druhé z nich měli hrůzu. Jinak je ale dav složen hlavně z mladých lidí, dokonce je tu hodně dětí. Přesně v půl sedmé se ozve první salva z děla, dav se otrhne leknutím a stovky ptáků, kteří zatím spokojeně spali ve zlámcích větvích prastarých kaštanů, polekaně vzlétnou a rozčileně štěbetají. Slavnost začíná nikoli novozélandskou hymnou, ale britskou, Bůh chraň naši královnu. Mrtví se bili ve službách britského impéria, za Anglii, která je nakonec tak hanebně zradila. Mám to štěstí, myslím si trpce, žít ve dvou zemích, které mají svaté právo stěžovat si na zrádný Albion. Ale z těch dvou Nový Zéland dopadl hůře, protože prolil za Británii nesrovnatelně víc krve.

Slavnost, která následuje, je ryze křesťanská a dojmavá. Můj cynismus mne pojednou opustil. Tito muži a ženy mají právo mluvit o největší oběti, kterou jejich kamarádi položili. Každý řečník zdůrazní, že se mrtví obětovávali za svobodu země a štěstí příštích generací. Uvědomím si, že to nezní jako fráze, protože že tato země opravdu svobodná je. To byl hlavní důvod, proč jsem si ji já - stejně jako statisíce dalších emigrantů - zvolila za novou domovinu. Má dcera, kterou salvy děl teprve pořádně probudily, pozorně poslouchá. Ona je stoprocentní Novozélandanka, v Dunedinu narozená.

V posledním proslvu se chváli statečnost, či spíše chabrost, jako nejlepší vlastnost, kterou rodí válka. Protože nepocházím z národa, který by měl silné vojenské tradice, nikdy dřív jsem nepřemýšlela o tom, že chabrost v bitvě je jen druhou stránkou altruismu, sebeobětování za záchranu spolubojovníků.

Nad šálkem čaje, který zdarma poskytuje prokřehkým účastníkům Červený kříž, se sejdeme s Dionem, spolužákem mé dcery. Dio-

nův dědeček Jack bojoval u Monte Cassina, v nejlítější bitvě druhé světové války, na které se novozélandské divize podílely. Jack, který se každoročně této slavnosti účastnil, loni zemřel. Vidím, že Dion má na pravé straně kabátu přišpendlené všechny tři mně tak dobře známé medaile za statečnost, které patřily Jackovi. Máš je přišpendlené špatně, říká Dion, ty se přece nosíš na levé straně. Jen vojáci, kteří si je vysloužili v boji, je nosí na levé, říká Dion. Od letoška je na něm, dodává, abych tady dědu každoročně zastupoval. Teprve teď si všimnu, že mnoho mladých lidí v davu má na pravé straně přišpendlené medaile.

Když se ozvou poslední výstřely z pušek k počtu mrtvých, zjeví se na obzoru první paprsek slunce. Den se rozběhne v celé slávě tak jako před osmdesáti čtyřmi lety na pláži u Gallipoli, kde se vylodily první australské a novozélandské jednotky. Divadlo, které se tenkrát naskývalo, bylo podle očitých svědků krvavou řečí. Moře u pobřeží bylo rudé krví padlých. Bitva, či spíše válečné tažení na gallipolský poloostrov bylo jedno z těch nešťastných tažení, které obě strany dodnes donekonečna analyzují. Pro filozofy, kteří se dohadují o nutnosti či nahodilosti dějin, pak toto tažení skýtá poučení. Nutně se tam nepřihodilo nic. Nic se nevydařilo podle plánu, velící důstojníci spojenců, převážinou Britové, zkazili, co se dalo. Panuje tu mínění, že australská a novozélandská vojska byla poslání na nejnebezpečnější místa a tak obětována. Zda jsou tato tvrzení pravdivá, těžko říci. Rozhodně málokdo je ochoten připustit, že spíše než chyby lorda Kitchenera, jenž byl hlavním velitelem britské armády, je třeba studovat génia Mustafy Kemala, který pro Turky tažení vyhrál. Na tureckou armádu se dívali spojenci s pohrdáním. Byla špatně vycvičená (přestože měla prvotřídní poradce v německých generálech), špatně vybavená a pozůstávala převážně z negramotných vesničanů, kteří dle spojeneckého mínění nevěděli nic o patriotismu a neměli důvod být se stateční. A přece to bylo přesně to, co tito takzvaní nevzdělaní chámové udělali. I britští důstojníci museli

později uznat, že Turci se bili s fantastickou odvahou a odhodláním.

Gallipolská kampaň byla původně vymyšlena mladým Winstonem Churchillem, který zastával funkci lorda admirality, jen jako blesková námořní bitva. Jejím účelem bylo v několika dnech ovládnout Dardanely a Cařihrad, a tak otevřít cestu ruskému námořnictvu do Středozemního moře a uspišit tím konec války.

Britské vrchní velení však rozhodlo proti Churchillovi, že akce se musí zúčastnit také pozemní armáda. To se ukázalo být kardinální chybou, protože čas potřebný k shromáždění armády (hlavně australských a novozélandských jednotek) využili Turci k opevnění poloostrova. Ráno 25. dubna 1915 se Australané a Novozélandané vylodili na malé pláži pod vrchem zvaným Chunuck Bair. Měli za úkol ztíci okolní hory a tak z výšky ovládnout nejen gallipolský poloostrov, ale celou dardanelskou úžinu. Kdyby se tento plán podařil, gallipolská kampaň by bývala skončila spojeneckým vítězstvím ještě téhož dne.

Toho dne začíná také příběh Mustafy Kemala, jeho vzestup ke slávě. Mustafa Kemal byl do té doby řadovým důstojníkem turecké armády. Turci nepřipravili obranu Chunuck Baira, protože odtud útok nečekali. Ale onoho rána Mustafa Kemal vyšplhal na osudný vrch na obhlídku jen s hrstkou vojáků a uviděl dole na pláži první prapor Australanů. Okamžitě pochopil nebezpečí a povolal nahoru nejen zbytek své divize, ale také divize záložní a řídil pak celou bitvu, která se brzy změnila v masakr australských a novozélandských vojáků. Před palbou nepřítele shora se neměli kde skrýt. Během několika hodin tam padly desetitisíce vojáků. Důstojníci, kteří vylodění veleli, požádali vrchního velitele, aby směli ustoupit, ale žádost byla odmítnuta. Boj o poloostrov se vlekl dalších devět měsíců, aby skončil totální porážkou spojenců. Ztráty obou vojsk byly strašlivé, přes půl milionu vojáků padlo nebo bylo zraněno. Spojenci ztratili 252 000 bojovníků a Turci jen o tisíc méně.

Mustafa Kemal ubránil poloostrov i Dardanely, takže Rusové byli nadobro odříznuti od ostatních spojenců. Válka trvala další tři roky, a sice možná jen proto, jak se dodnes dohadují odborníci, že jeden muž byl v pravou chvíli na pravém místě a učinil správné rozhodnutí. Pokud vám jméno Mustafy Kemal nic neříká, jeho nositel je známější jako Atatürk, zakladatel moderní turecké republiky a její první prezident.

JINDRA TICHÁ
Dunedin, Nový Zéland

NÁVRAT FRANCOUZSKÉ KINEMATOGRAFIE NA ČESKÁ FILMOVÁ PLÁTNA

Blanka Jirásková

Kdo šel 22. dubna před sedmou hodinou večer kolem kina Lucerna, mohl zaslechnout zvučnou hudbu. Přesně za měsíc a den po tom, co skončil festival francouzských filmů v New Yorku, zahájil pan Phillipe Coste, velvyslanec Francouzské republiky, 2. ročník Festivalu francouzského filmu v Praze. A právě při slavnostním zahájení bylo konstatováno, že francouzská kinematografie se vrací na česká filmová plátina. V té době totiž již naši francouzští hosté věděli, že se k českým filmovým divákům dostane nejen polovina festivalových filmů, ale i další francouzské filmy. V současné době už existuje v České republice osm distribučních společností, které se rozhodly uvést do kin snímky francouzských filmových tvůrců.

Proč právě nyní dochází k tomuto „návratu“, když celou řadu let předtím mohli čeští diváci sledovat francouzské filmy pouze na televizní obrazovce? Je to především proto, že se v poslední době podařilo Francouzům natočit několik významných filmů. Úspěšné francouzské filmy zakoupila řada zemí a jejich vzhlas dospěl i k nám. Dokonce i letošní MFF v Karlových Varech dodatečně zařazuje do svého programu „sekcí francouzských filmů“.

Tento úspěch nespádl francouzským filmařům do klína zničehonic. Francie byla vždycky hrdá na svou kulturu a stále si ji bedlivě střeží. Hned po skončení druhé světové války si francouzští filmoví tvůrci uvědomili nebezpečí, které představuje pro evropskou kinematografii mocný americký filmový průmysl, a založili sdružení producentů, režisérů, herců a vývozců, zvané *Unifrance*. Tato organizace se již padesát let stará o to, aby se francouzské filmy prosadily v cizině. V roce 1968 vznikla *Společnost filmových režisérů*, organizace, jejichž osm set členů - a nejenom režisérů - bdí především nad svými profesními a morálními právy. Francouzská kinematografie má také důmyslně propracovaný způsob, jak získávat pro filmaře finanční prostředky. Složitá síť různých fondů a subvencí podporuje v první řadě mladé režiséry. Ve Francii se ročně natočí až padesát debutů. Další organizace, *Národní středisko pro kinematografii*, finančně přispívá distributorům francouzských filmů v zahraničí. Také funkce *atašé pro audiovizí*, kterou můžeme nalézt jen na francouzských velvyslanectvích, je další významnou pomocí pro národní kinematografii. A pak jsou tu ještě netypičtí francouzští producenti. Říká se o nich, že mají rádi nové filmy a že na sebe velkoryse berou případná rizika.

Celé toto dlouhodobé a propojené úsilí přináší ovoce. A právě nyní jednu jeho část francouzská kinematografie sklízí.

Nejlepší film roku 1998

Režisér Erick Zonca čekal dvacet osm let, než uskutečnil své dětské předsevzetí a stal se filmovým režisérem. Krátké filmy si ce točil už několik let předtím, ale celovečerní hraný film se mu podařilo vytvořit až po čtyřicítce. Zato jeho *Vysněný život andělů* sklízil slávu, s níž možná ani sám tvůrce nepočítal. Ještě předtím, než byl film uveden na MFF v Cannes, projevil o něj zájem mnoho zemí, mezi nimiž byly i USA a Kanada.

Představitelky hlavních rolí, mladé herečky Elodie Bouchezová a Natacha Régnierová, si z Cannes přivezly společnou Cenu za nejlepší ženský herecký výkon. A o něco později dostal režisér Erick Zonca Národní filmovou cenu Césara za nejlepší film. A další dva Césary obě herečky.

Ericku Zoncovi se podařilo najít a umělecky ztvárnit příběh, který podává svědectví o jedné vrstvě mladých lidí v současném světě, a zároveň se dotkl něčeho věčného, co je společné všem generacím. Isa a Marie, jednadvacetileté dívky, se nenarodily ve „správných rodinách“. Nemají vzdělání, a tak ani naději na slušné uplatnění. Obě opustily své rodiny. Isa se potlouká se svým objemným batohem po Francii, Marie putuje ve svém rodném Lille z bytu do bytu. Sejdou se v jednom z příležitostných zaměstnání a zdá se, že mají k sobě blízko. Sdílejí stejné sny a stejné naděje: Být milovány, najít své životní štěstí.

„*Pane, má kamarádka je nižšího sociálního původu. Vadí to, anebo je hlavní láska?*“ ptá se Isa neznámého muže, když se s Marií toulají večerním městem. Ale sama odpoví už zná. Nedávne milostné zklamání ji dostatečně poučilo. Také Marie je skeptická. Když se jí Isa později svěří se svou prohrou v lásce, přítelkyně věčně odpovídá: „*Nestál o tebe, byla jsi jen po ruce!*“ Později se sama Marie octne v roli dívky, která „*je jen po ruce*“. Ale to už není tak realistická. Lpí na své naději a tvrději věří, že ona své životní štěstí vyhraje. Marně jí Isa varuje.

Stále víc se ukazuje, jak rozdílné jsou obě dívky. Jejich osobnosti jako by byly modelem dvou základních životních postojů. Isa zklamání z nesplněných snů unese a přijímá to, co jí život nabízí. Zdá se, že jejím záchranným lanem je schopnost soucítit. Marie, vždy soustředěná jen sama na sebe, se svých snů nedokáže vzdát a nakonec po tíhou zklamání klesá.

Film *Vysněný život andělů* uvede začátkem listopadu do našich kin nová distribuční společnost „Artcam Praha“.

Nejúspěšnější film roku 1998

Dvašedesátiletý Francis Veber má za sebou úspěšnou dráhu dramatika, scenáristy a od roku 1976 i filmového režiséra. Jeho film, nazvaný *Blbec k večeři*, byl také odměněn třemi Césary. Ve Francii jej zhlédlo již devět milionů diváků a v minulém roce byl nejúspěšnějším francouzským filmem.

Francis Veber jej natočil podle své divadelní hry a převážná část příběhu se odehrává v interiéru. Tím se film - jako ostatně většina filmových snímků, které vycházejí z divadelních her - tak trochu zpronevěruje filmovému umění. Ale převedení divadelní komedie na filmové plátno má i své přednosti. Divadelní komedie - a jinak by to komedie nebyla - si nemůže dovolit žádné „prostoje“ a udržuje divákovu pozornost neustálými nápadly. Obvykle má i omezený počet postav, s kterými se divák rychle sblíží. Autoři komedií se také - na rozdíl od svých filmových kolegů - drží určitých osvědčených formálních pravidel, takže diváci se nestávají obět-

mi různých experimentálních výbojů, v nichž se dokáže orientovat jen sám tvůrce, popřípadě filmový štáb a příbuzenstvo.

At už je *Blbec k večeři* považován za skvěle nafilmovanou divadelní hru nebo za plnohodnotný film, diváci jej přijímají s nadšením.

A o čem tento úspěšný film vypráví? Několik přátel si pro své společné střední večere vymyslí poněkud nezvyklou zábavu. Každý z nich musí s sebou přivést hosta, který by společnost pobavil svou mimořádnou hloupostí. Vydavatel Pierre Brochant získá jednou zvlášť slibnou kořist. Jeho host François Pignon je přímo posedlý svými maketami staveb ze sirek a určitě poskytne přátelům očekávané povyražení. Ale ke společné večeři vůbec nedojde. Brochantova páteř po prudkém pohybu vypoví službu a Pignon uvízne v jeho bytě. A pak diváci s pobavením sledují Pignonovu dobře miněnou aktivitu. Nechtěně tak pomstí předešlé „hosty“, kteří byli obětmi cynické zábavy dobře situovaných přátel.

François Pignon leccos nepochopí dost rychle, ale zato se rychle dokáže vcítit do druhého a stejně rychle mu chce pomoci. Inteligence je dar, který člověk dostal z větší části bez vlastního přičinění, ale zač víc odpovídá, je jeho dobrý nebo špatný vztah k ostatním lidem. A také Pignonova záliba je směšná jen do té chvíle, než se dozvíme, že „sirkové makety“ pro něj představují jen jakési stěblo, jehož se v zoufalství zachytil, když jej opustila žena.

Když je nějaké dílo mimořádně úspěšné, není vždy úplně jasné, zač svému úspěchu vděčí. Možná že důvod, proč diváci přijímají tuto komedii tak vše, je fakt, že s Pignonom podvědomě sympatizují a někdy se s ním i ztotožňují. Koneckonců i ten nejúspěšnější člověk má svá slabá místa, v nichž si připadá jako hlupák.

Film uvede koncem srpna do českých kin nedávno založená distribuční společnost „Kino 2005 a. s. - Galafilm“, která si stejně jako „Artcam Praha“ dala za cíl kupovat jen evropské filmy.

Nejzávažnější film roku 1999?

Tvůrcem třetího francouzského filmu *Vše začíná dnes*, který se v českých kinech bude promítat od 9. září, je Bertrand Tavernier. Tento osmapadesátiletý režisér se pohybuje ve filmovém světě už téměř čtvrt století a za svá díla získal několik cen. V poslední době jako by už předem jeho jméno signalizovalo společenskou závažnost zvoleného námětu.

O jeho novém filmu, natočeném v letošním roce, se nejčastěji uvažuje jako o díle nové „Nové vlny“, která navazuje na filmy z šedesátých let. Není třeba znát podrobnosti ze zákulisí, divák sám okamžitě vycítí, že režisér si pro svůj film vybral příběh z reálného života.

Daniel Lefebre, hlavní postava filmu, je ředitelem mateřské školy kdesi na severu Francie, v kraji postiženém neuvěřitelně vysokou nezaměstnaností. Dennodenně se před ním vrší potíže a úkoly jako hora. Nezaměstnaní rodiče nemohou platit, děti jsou zane-

dbané, radnice nemá peníze, sociální služby nezvládají nápor povinností. Kde kdo potřebuje od Daniela ochranu. Zodpovědný a bojovný Daniel pomáhá, kde se dá, a je trnem v oku nadřízeným autoritám. K dovršení všeho nevlastní Danielův syn půjčí místním darebákům klíče od školky. Ti ji nejen vykradou, ale také poničí všechno zařízení. Danielovi se podaří škodu napravit, odolává i sekýrování inspektora a vydrží bojovat až do okamžiku, v němž nastane opravdová katastrofa: Jedna ze zoufalých matek, které jsou postiženy nezaměstnaností, zabije sebe i své děti. Vyčerpaný Daniel si klade za vinu, že jí neměl lépe pomoci. Cítí se být vším tím marným zápasením přemožen a chce opustit své místo ředitele školky. Naštěstí není sám. V těžké chvíli se i jemu dostává pomoci. Když příběh skončí, nechce se nám ani uvěřit, že jde jen o filmový snímek a že Daniel Lefebre ve skutečnosti neexistuje.

Nový film Bertranda Taverniera *Vše začíná dnes* zatím nezískal žádnou z filmových cen. Ale je téměř jisté, že toto závažné umělecké dílo bez ocenění nezůstane.

Film uvádí do kin distribuční společnost Sunfilm. Začátek školního roku si pro premiéru vybrala záměrně.

Ostatní festivalové filmy

Proč ne právě já? je posledním festivalovým filmem, který byl zakoupen do distribuce. Možná že Galafilm, který uvede v září na trh i tento snímek, byl reakcí festivalových diváků trochu zklamán. Na první pohled film splňuje všechny „parametry“. Je to komedie o mladých lidech, ve Francii byl zřejmě úspěšný a také dostal jednoho Césara.

Proč tedy vycházejí diváci z filmového sálu tak trochu s rozpačitými tvářemi? Rozhodně ne proto, že hrdiny filmu byli mladí lidé menšinového sexuálního zaměření.

Herec Bruno Putzulu, který byl hostem festivalu, řekl: „*Mluvit s rodiči je těžké jak pro homosexuály, tak i pro ostatní!*“ To je všeobecná zkušenost, ale u nás není zvykem, aby se mladí lidé neporozuměním rodičů příliš trápili. Spíš platí, že rodiče nejsou nikdy „v obraze“ a je „marnost nad marnost“ pokoušet se jim cokoli vysvětlovat. Je jisté, že mladí lidé s odlišnou sexuální orientací to mají mnohem těžší, ale to je specifická situace, s níž 96 % populace nemá osobní zkušenost. Jako náhradu za ni dosazují běžné generační neporozumění a podstata příběhu - to je obava z rodičů - se jim zdá málo přesvědčivá. Film pak pocítují spíš jako jakousi „výuku k toleranci“, zvlášť když některé výroky filmových postav občas připomínají úryvky z psychologických příruček.

Zdá se, že *Proč ne právě já?* patří k dílům, kde si tvůrce nejdříve vybere problém a pak si k němu dodatečně vymýšlí příběh.

Nový film Clauda Chabrola bohužel patří k druhé polovině festivalových filmů, které se k českým divákům zatím nedostanou.

Chabrol, scenárista, producent, herec a především režisér, natočil za čtyřicet let své umělecké činnosti padesát filmů. Říci o festivalovém filmu *V zajetí lži*, že je to detektivka se dvěma zavražděnými, by filmové dílo vystihlo jen málo. Zkušený režisér obratně spojil napětí příběhu s kultivovanou výpovědí o složitých a skrývaných dějích, které se odehrávají hluboko v lidských nitrech.

Tento film diváky v žádném ohledu nezklamal a také to svým vřelým přijetím dali najevo. Nelze pochopitelně čekat, že se všechny filmy z festivalu dostanou do distribuce, ale zralé a umělecky vyvážené dílo Clauda Chabrola, legendy světového filmu, by si to jistě zasloužilo.

Zdálo by se, že distribuční společnosti při výběru filmů spoléhají na „pojistku“, jakou představují ocenění porot. Patrice Chéreau dostal za svůj film *Kdo mě má rád, pojedede vlakem* tři Césary, ale film se k českým divákům také nedostane. V tomto případě však rozhodnutí distribuce docela chápu.

Patrice Chéreau patří nejen k nejlepším francouzským filmovým režisérům, ale je také mimořádně úspěšným divadelním režisérem. Jeho film *Kdo mě má rád, pojedede vlakem* by se dal přirovnat ke složitě a důmysl-

né konstrukci, sestavené z mnoha dílů. Žádný z nich nesmí být ztracen ani zaměněn, má-li se příběh správně a dokonale složit. Takový film klade na divákovu pozornost větší nároky, ale pokud znáte dobře jazyk, všechno je v pořádku. Jinak to ovšem dopadne, když značnou část vaší pozornosti spotřebuje čtení českých titulků, u nichž ještě není vždy jasné, z kterých úst vyšla. Bohužel film *Kdo mě má rád, pojedje vlakem* patří k těm dílům, která špatně snášejí „export“, nejsou-li dabována.

Režisér Patrice Chéreau, který byl také festivalovým hostem, velmi litoval, že už po promítání filmu nezbyl čas na besedu s diváky. Ale možná že by byl ještě víc zklamán, kdyby musel odpovídat na jejich zmatené dotazy.

Asi nebudeme daleko od pravdy, když za jakýsi zárodek filmu *Paparazzo* budeme považovat katastrofu princezny Diany, ke které došlo právě ve Francii. Hořká komedie režiséra Alaina Berberiana, ve které odhaluje nelitostnou profesi časopiseckých fotografů, nás nutí k zamyšlení: „Na kom spočívá větší část viny? Na časopisech, snažících se za každou cenu získat co nejvíce intimních informací o známých osobnostech, anebo na čtenářích, kteří nejsou schopni naplnit své životy vlastními prožitky?“

Alain Berberian působil řadu let v soukromé televizi a není tedy divu, že nás téměř dokumentárním způsobem seznamuje s povoláním, jemuž je možno propadnout stejně nebezpečně jako drogám.

Film *Paparazzo* představuje jakýsi protipól „filmových světů“, kde se všechno kosmeticky upravuje, kde se neštěstí, nemoci a dokonce i smrt obratně proměňují v líbivou podívanou. Tento druhý režisérův celovečerní film lze pokládat spíše za satiru než za komedii, a když skončí, začneme chápat, co je míněno onou novou „Novou vlnou“.

Také čeští diváci přijali film se sympatiemi. Nemalej podíl na tom má i zkušený Patrick Timsit, představitel hlavní role. Bohužel ani tento film se nedostane do běžné distribuční sítě.

Jméno Benoita Jacquoty není u nás neznámé. Jeho film *Sedmé nebe* mohli pražští i brněnští diváci vidět na letošních Dnech evropského filmu a před třemi lety uvedly *Svobodnou dívku* v České republice dokonce dva různé festivaly.

Snímek *Propadnout tělem*, který mohli diváci zhlédnout na festivalu francouzských filmů, je už režisérův desátým celovečerním filmem a je natočen podle románové předlohy. Hlavní role byla svěřena vynikající herečce Isabelle Huppertové. Jemný a neokázalý film o zvláštním vztahu nesourodé milenecké dvojice byl uveden v oficiální soutěži na MFF v Cannes, ale nezískal žádnou cenu.

Je s podivem, že ani jeden z Jacquotových filmů nezaujal žádnou porotu natolik, aby jej odměnila některou z cen. Jeho pátrání v složitých citech a vztazích nachází silnou odezvu u určité vrstvy diváků, ale těch je - zdá se - v kinech stále méně a méně. Je to začarovaný kruh. Určité typy filmů se v kinech téměř neobjevují, protože pro ně nejsou diváci, a diváci přestali chodit do kin, protože ztratili důvěru k filmovému repertoáru.

Ani tento festivalový snímek se v dohledné době neobjeví na plátech našich kin.

Když pan Daniel Toscan du Plantier zdůraznil, že Unifrance přeje všem evropským kinematografiím, aby mohly tvořit svá osobitá díla, nebyla to žádná zdvořilostní fráze. Evropské země se čím dál víc sdružují, aby uchovaly své národní kinematografie, a právě Francie je nejčastějším a nejtvanějším partnerem. Ročně se podílí na zrodu až čtyřiceti evropských filmů a je zemí, která nejpříbojněji chrání zájmy evropských kinematografií. Nemíní dopustit, aby evropské filmové umění zaniklo v nerovné konkurenci. „Ale opravdová konkurence,“ prorokují Francouzi, „bude možná, až se v USA zakáže ve filmech násilí.“

Není to úvaha tak úplně teoretická. Četné agrese na amerických školách způsobily, že se i ve Spojených státech čím dál hlasitěji ozývají hlasy, které důrazně požadují, aby násilí z amerických filmů už konečně zmizelo.

Milan Charoust

Párkrát u nás zaklepal a matka ho pozvala vždycky dovnitř, do kuchyně. Donesla mu polévku a čekala, až jí sní. Ani se jí netknul a tak mu naservírovala druhý chod na mělkém talíři a položila před něho vidličku a nůž. Trochu udiveně se kouknul na příbor, vyndal z potrhaného ruksaku plechovku, odšrouboval víčko, nalil do ní polévku, přidal jídlo z druhého talíře a zabručel, vono se to v žaludku stejně všechno smíchá, tak nač ty ciráty. Zabrumlal děkuju a měl se k odchodu.

Kdo to byl, ptal jsem se matky, když jsem ho viděl poprvé.

Člověk, který nemá co jíst, řekla máma. Bylo těsně po válce a krajíc chleba s máslem nebo brambor upečený v troubě, to byl malý zázrak, který aspoň na chvíli utišil můj hladem trýzněný žaludek. Dneska, po tolika letech, jsem matce vděčný, že se s tím člověkem nejen rozdělila, ale hlavně proto, že ho nenazvala žebrákem.

Ty žebráku - cítíte po ponížení!

Později jsem začal číst v knížkách a z nich jsem se dozvěděl, že na světě jsou taky lidi, kteří hlad nemají a peníze, které vyloučí, si epou do slanníků nebo do punčochy. Pan Pitchum z Brechtova Trýgrošového románu, stará žena z Nerudových povídek, chlap jako hora z Paustovského, kterého se obávala celá Oděsa. To byla ale jen literatura a já se nikdy s někým podobným nesetkal. Lidé, kteří měli hlad, najednou vymizeli, nebo byli, ale nesměli se na ulici ukázat, policajti by je hned zabíjeli. Člověk s plechovkou, s kterou třásl jako barman s mixérem, k nám už dávno nechočil a já jsem na tu příhodu už zapomněl.

Až jednou k nám vtrhla ženská a hned na prahu začala vriskat a bědovat a lomit rukama, že má pět hladových krků, a slzy se jí řítily z očí jak vodopády. Máma ji napakovala jídlem, dala jí pár našich svršků, trochu peněz a řekla, chudák ženská. Cítil jsem v tom levotu, ta ženská byla profi. Snažila se mámě líbat ruce a pod vousama se jí vysmívala. Druhý den jsem se šel koupat do oprámu a tu povedenou ženskou viděl. Rounila si to na peřině vhozené pod maringotkou a bezstarostně báníla z fajfky. Nedaleko se popásal koník kost a kůže, u kola vozů pár uvázaných olezlých psů a písklata, menší než já, se šfourala klackem v ohni. Visel nad ním kotlík a jedno to mládě mělo na sobě moje kalhoty. To už nebyl hlad a nouze, ale lenost a víra, že nárek okořeněný sepnutými rukama a slzami zlomí i skalního nedůvěřivce. A tím moje matka zrovna nebyla. O té ženské s fajfkou v hubě pod maringotkou jsem mámě nic neřekl, chtěl jsem jí nechat při tom, že udělala dobrý skutek.

Coubine (Kubín) Otakar, „Simiane“, kolem 1930, k článku na str. 15

Žebrák

Jan Kotěra, „Římský chrám v Pulji“, 1898, k článku na str. 15

Z příběhu, který se přihodil o mnoho let později mojí ženě, jsem si nic nedělal. Vrátila se z nákupu celá roztrášená a říká mi, představ si, tak jsem narazila na chlápka a ten mi povídá, paní, dejte mi pětikačku, tři dny už jsem nežral.

Takhle ti to řekl, zeptal jsem se nedůvěřivě.

Přímou tak a víš, kolik tam bylo lidí, ta ostuda, oškubanec jeden.

Jestli ten chlápek měl hlad, těžko říci, ale určitě zapadl do nějakého automatu a prolil peněz hrdlem, ani tenkrát ta pětikoruha moc nebyla a tak mu to příliš netrvalo.

A že si vybral zrovně mě, divila se žena. To pro tvoje andělské oči, řekl jsem.

Moc zkušeností s tímhle druhem obživy jsem tedy v zemi, v níž jsem se narodil, neměl. Později jsem z té země odešel, taky z hladu, v bříše mi nekručelo, ale chtěl jsem se vyrvat ze svěrací kazajky, na které stálo, to musíš, a to chtěl bych jsem si musel jen mlčky myslet. Procestoval jsem hodně zemí a s lidmi, kterým se říká žebráci, jako by se pytel protřhl. Byli všude. Postávali na nejrušnějších ulicích v centru měst, u kostelů, v rukou misku nebo na dlažbě položenou čepici, vyzbrojeni relikvií, která útočí na soucit chodců. Bylo to odšroubovaná protěza, noha vyzutá z boty a převázaná umouněným obvazem, pahýl ruky, slepecké brejle na očích, fantazie bez hranic. Primitivně nebo skutečně velmistři s bohatým arzenálem triků. Ať jsou jací jsou, někdy jim něco dám, podruhé ne, lítost žádnou necítím,

ale do žebráků jim nenadávám, mám to ještě od mámy.

Před několika lety, to už jsem žil v jiné zemi, u nás zadrnčí zvonek a moje žena na mě volá, máš tu návštěvu. Mezi dveřmi stál můj spolužák z gymnázia, neviděl jsem ho už skoro čtvrt století. Tenkrát jsme o sebe moc zájmu nejevili a tak jsem byl překvapen, že návštěvou poctil zrovna mě.

To zíráš, povídá.

Zíral jsem a v hlavě mi zavrtal brouk pochybnosti, že ode mne bude něco chtít. A taky že ano. Když jsme vystříleli všechnu municí na dávno zapomenuté časy, konečně to z něho vypadlo.

Víš, povídá, tak jsem navštívil toho a toho a jmenoval pár jmen, mě úplně neznámých, a ten přede mě plesknul na stůl dvoustovku, ten zase stovku, dokonce prý i pětikilo, a to je i pro našince slušný peněz. Koukal jsem na něho jako debil, jemuž se Einstein snaží vysvětlit teorii relativity. Abych se ho zbavil, dal jsem mu sto marek, žena to nesměla vědět, hned na první pohled uhádla, že je to rošťák. Strčil peníze do kapsy a chtěl mě podarovat obligátní lahví rumu. Rum nepiju, blbne se po něm. Nejraději by pár dní u nás zůstal, ale rychle jsem se vymluvil, že jedu pryč.

Chápu to, máš pěknou ženu, povídá.

Kdyby tak tušil, že ta pěkná ženská mě nabádala, hned jak ho spatřila, abych ho chytil za flígr a vyhodil.

V hlavěce to měl geniálně sesumírované, bůhví, kde si opatřil všechny adresy bývalých známých, kteří se ocitli za hranicemi Čech. Ale objel je, podaroval láhví rumu a od každého něco vysomroval. Stačil si za to koupit ojeté auto a jako přídatek televizor. Velmistř cechu žebráckého. A já, blb naivní, jsem mu ještě celý den dělal osobního šoféra a odvezl ho na adresu, kde ten auták koupil, a ještě pěkný kus cesty k jeho známým. Tam se se mnou hned na ulici rychle rozloučil a šel týrat další oběť.

Příští rok se objevil v Německu znovu, můj milý spolužák. S mojí ženou už jsem nežil, tak to někdy chodí, a ta mi zavolala, že je zase tady, že ho slušně odporučela a dala mu moje telefonní číslo. Nabádala mě, abych nebyl padlý na hlavu, a to číslo mu dala jen proto, aby věděla, zda jsem se v životě už něčemu naučil, oddělovat zrna od plev.

Už jsem to uně, a když mi můj milý spolužák zavolal, že má pro mě novinku ve stylu, to budeš vyvalovat oči, a jestli bych ho u sebe pár dní nenechal, řekl jsem, že je mi moc, strašně moc líto, ale že se právě budu ženit až v Nové Kaledonii a zrovna se chystám na letiště.

Zabrumlal, že jsem byl vždycky extrémista a špatný kamarád, a zlostně bouchnul sluchátkem. A já, abych si ulevil, poprvé v životě jsem vyslovil slovo, které mi nikdy nevyšlo z úst. Žebrák, žebrák, žebrák!

Literatura ve znamení Slunce a Iva

Setkání prastaré literatury, která jako by dochází do svého cíle, s literaturou mladou a nevyčerpanou má podobu střetu dvou planetárních těles. Zastrší oheň a někomu ze zoufalců hledačů náhle svítne. Tak by se v metafoře dalo vyjádřit setkání české literatury s literaturou perskou. Psát o veliké východní literatuře, jejíž rozsah se vyrovná kterémukoliv vyvinutému písemnictví Západu a která kořeny sahá mnohem hlouběji, na malém časopiseckém prostoru není snadná věc, vždyť iránská tradice a historie překračují daleko za hranice státu, který je symbolizuje dnes. Z hlediska vztahu k české literatuře lze skočit in medias res a zahájit výklad povídkou Oheň od Františka Kubky. Ta úsporným, ale historicky přesným sestřihem zachycuje epizodu z Prahy zjištěné husitským zélotismem. Neinformovanost davu Korandova zavinila, že byli zlikvidováni Peršané (moslimové, ale i zoroastrovci), které do Prahy (žili na teritoriu Petřína a měli zde i svůj hřbitov) povolal Karel IV. jako specialisty na tkaní kobereců a kteří patřili k uprchlíkům před velikým Timúrem.

Perská civilizace se formovala v širokém pásmu okolí Kaspického moře před třemi tisíci lety. Z chronologického hlediska Persie tvoří most mezi klínopisnou érou a antickým starověkem. Mezníkovými daty jsou rok 550 př. n. l., kdy Kýros III. sjednotil perskou říši, rok 330 př. n. l., kdy Alexandros přijal titul perského krále, a rok 644, který přinesl definitivní ovládnutí země islámem. Politická data nevyjadřují skutečnost, že se Persie snažila spojit veškeré země starověkého Středního východu, avšak že ne všichni vešli do tohoto státu, neboť velké nomádké kmeny při Dněpru, Donu, Amu-Darji a Syr-Darji si uhlájily samostatnost. Dodnes zachované zříceniny paláce Achajmenovců v Persepoli (s reliéfním vyobrazením panovníka pod královským slunečníkem a suitou národů) ilustrují vlastně stav světa více méně identický s biblickým podáním o národech. Antická tradice zná Peršany jako odpůrce Řeků, Makedonců a posléze Římanů, tj. jako stále antipody klasického světa. Bibličtí vykladači zpravidla nedoceňovali fakt, že Izrael a Palestina byly svého času součástí achajmenovské říše, jednoho z největších politických seskupení starověku, v němž se setkali v týchž hranicích obyvatelé Jeruzaléma s kmeny sousedícími se Sibiří. Na tento útvar navazovala říše Alexandra Makedonského a jeho nástupců.

Teprve když se iránistika zformovala jako odvětví, byly objeveny hlubší souvislosti. V českém prostředí např. F. Kovář vydal obsažnou studii Představy pársismu a židovství o posledních věcích světa a lidstva (1922).

Postupné znenápadnění Íránu (ve starověku byl jeho význam největší) bylo mj. způsobeno jedním zajímavým rysem: Achajmenovci a jejich nástupci nevyvíjeli žádnou břešknou propagandu, kterou by šířili vliv své kultury. Starověké perské náboženství, uvedené v systém Zarathuštrou v 7. století př. n. l., se jednoduše propagovalo zažehnutím ohně. V přírodní podobě tento oheň plápolal přímo nad vývěry nafty a zemního plynu. Svatyně

ohně byly vlastně věže pokrývající tyto vývěry. Jeden z posledních ohňových chrámů leží v naftových polích v ázerbajdžánském Baku.

Ochrana přírodních zdrojů byla charakteristickým rysem perského myšlení a přístupu ke světu. Za nejkrásnější činnost bylo považováno rolnictví a zakládání zahrad (z Íránu se např. rozšířilo pěstování révy); sám král s družinou značkoval stáda krav a koní, aby zvířata nemohla být beztržně zabíjena. Představa obory (paradeisos) z perské skutečnosti vešla do vidiny biblického Ráje.

Stylem každodenního života, zejména odívání, ovlivnili Peršané spíše Kelty, Germány, Thráky a pozdější Slované než Řeky, Římany a Arabů. Kalhoty a krátká tunika, případně pláštěk, se hodily do přírody, v níž žili barbaři, lépe než do Středomoří. Vidění starověkého Íránu antickými autory i pozdějšími evropskými dějepisci bývalo zjednodušující. Hodnotili jej jako prostor centralizované moci a hierarchizované společnosti oproti pluralitě a demokracii řeckého městského státu. Přitom však starověký Írán představoval naprosto jiný princip státu než například Egypt. Pozorovatelé ze svého úhlu nedohlédli ke všem iránským kmenům, které zahajovaly svůj historický život ve více ohniscích, s vlastními státy a dynastiemi. Mnohdy tyto jednotlivé kmeny (Médové, Parthové, Sogdové, Ibero- Armenové, Hyrkánové, Baktrové, Chorezmané, Skythové, Sakové) úporně bojovaly o nezávislost na centru anebo o prvenství v říši.

Literární znovuoživení Peršanů začalo v Evropě 18. století satírou Charlese Montesquieua *Lettres persanes* (1721), tedy Perskými listy, 19. století bylo překvapeno filozofickým spísem Friedricha Nietzscheho *Tak pravil Zarathuštra* (Also sprach Zarathustra) (1883-5).

V české literatuře se chopil tématu spisovatel naprosto odlišný svým zaměřením i zařazením do literárního kontextu - Rudolf Richard Hofmeister (17. 5. 1868 - 7. 10. 1934). Vypracoval se jako samouk, neboť původně byl rukavičkářským dělníkem. Vedle básní psal i vlastivědné studie či paměti, avšak hlavním předmětem svého zájmu učinil právě, staré Slované, Semity a Peršany. Z jeho rozvětveného díla jmenujme alespoň *Život v pravěku* (1918), *Pravěk Čech I, II, III* (1921-9), *V kolébe Praslovanstva* (1928), *Judith* (1923), *Pod žezlem Jahvovým* (1926), *Mojžíš* (1929), *Zarathuštra* (1930), *Obrazy z pravěku země české* (1924), *Spargapises* (1926). I když byl jeho námětový rejstřík širší, mohli bychom jej porovnávat nejspíše s Eduardem Štorchem. V literárním archivu Památníku národního písemnictví je jeho pozůstalost v rozsahu 18 kartonů.

Dvě Hofmeisterovy prózy jsou dochovány jako rukopisy v doslovném významu slova, jsou psány zřetelným písmem, perem a tuší. Liší se od sebe velmi podstatně, ačkoliv vznikly v časovém rozmezí tří až čtyř let. První je psána v duchu romantické indoeuropeistiky, opírající se o spekulativní a lingvistický dohad, druhá je založena na příběhu, vymezeném předlohou čerpanou z díla antického dějepisce.

Zarathuštra

Ani první prorok budoucího slavného a horoucně očekávaného příchodu Mešijáhova se ještě nezrodil v pravlasti starých Hebreů, když už na vysočinách iránských vzplanuly krvavé boje mezi dvěma skupinami kmenů indoárijských, z nichž jedni byli houževnatými kočovníky, honícími svá stáda ovcí, koní, velbloudů i skotu po zele-

ných nepřehledných pastvinách, které se jako široké převlaky táhly mezi solnými poušťmi a slatinami, a druzí byli pracovití rolníci usedlíci, zatlačeni už v dávných dobách hluboko na západ do Íránu, odkud se nyní v početném rozrodu tiskli zase nazpět, zabírajíce směrem k východu horský svah za svahem a údolí za údolím pro svá pole a zahrady. Svými primitivními pluhy, osekanými to jen kmeny stromů, u nichž byly suky a pahýly větví ponechány, rozorávali tito trpěliví a pracovití rolníci pastvinu za pastvinou a vláčidly ze svazků stromových větví je vláčeli pro obilnou setbu. Jejich osady s chatrčemi, vystavěnými z trámů a proutí a omazanými hlinou, se rozmnožovaly a rozšiřovaly po půdě, nemající dosud pána, a jejich obyvatelé zaháněli těkavé nomády rok od roku dále z Íránu, země světla, na východ ke hranicím Turánu, země tmy, a na jihovýchod k pomezí Pandžhabu a Hindustánu, kde však je zase odráželi bojovníci a nemilosrdní praobyvatelé staré Indie. Byl to první sociální zápas na světě, o kterém bychom však nic nevěděli, kdyby nám o něm nebyla slabě ohlasy zachovala Avesta, svaté písmo staroiránské, ve svých nejstarších zpěvech, gáthas. Kočovně kmeny považovaly všechny pastviny, lesy i pole téměř celého jihozápadu a středu Asie za své společné vlastnictví a postupující ze svého prasídla nad prameniště Oxu a Jaxartu (nyní Amu-Darja a Syr-Darja), vedli tu svůj potulný, nepřetržitě stěhovavý život. Bylo to věčné a obrovské závodění početných kmenů, ženoucích se jako široký příboj vln na ploché pobřeží. Kdo přišel dřív, zabral a spásal pastvinu a spěchal dále, aby rychle obsadil druhou, kdo se opozdil, nacházel holou, vypasenou pastvinu a stáda mu hynula hladem. Za několik málo dní stal se z majitele tisícíhlavého stáda žebrákem! Chtěje se zachránit, musel se doprošovati šťastnějších, aby mu přepustili část své pastviny, začez pak jim musel dát čtvrtinu nebo i polovinu vlastního stáda. Stávalo se však, že někdy dva mocné kmeny dorazily zároveň na jednu dobrou pastvinu, o níž se tu pak rozpoutal boj na život a na smrt. Oba protivníci měli přátele a příbuzné v jiných kmenech, k nimž ihned vyslali rychlé posly s výzvou o pomoc. A tu pak nastal gigantický zápas, o jehož velikosti a prudkosti svědčí jeho následky, které nejednou způsobily dalekosáhlé a mnohdy dějiny celých světadílů měnící převraty. Poslové obou stran se rozletěli do dalek jako ptáci. Jejich koně byli tak vytrvalí a tak neuvěřitelně rychlí běžci, že urazili za jediný den tolik cesty, kolik uběhne evropský kůň za čtyři až pět dní - a tak se stávalo, že se zvěst o bojové srážce obou kmenů roznesla po nesmírných rozlohách středoasijských s rychlostí téměř telegrafickou a ze všech stran letěly ihned zástupy jízdních nomádů se stejnou rychlostí na bojiště ku pomoci svým přátelům. V několika málo dnech stály tu pak proti sobě dvě jezdecké armády, bojující spolu jako Homérovi válečníci den po dni, přibírajíce stále nové posily, a zápas se rozšiřoval jako stepní požár v ohromnou bitvu a byl stále krvavější a rozhořčenější, až se ukázala nepřemožitelná převaha jedné strany. Poražení museli ustoupit z bojiště. - Prchali po celý den před pronásledujícími je vavstii, rolníky, jimž byla jejich stáda posílala pole a spásla štavnatě lučiny a kteří byli znamenitě ozbrojeni jako vojíní, jakž praví Vendidad, staroiránský zákoník náboženský, ve fargardu (kapitole) čtrnáctém:

Jaké jest náčiní a zbraně kšathrovo, bojovníkovo? První jest kopí, druhý jest nůž, třetí jest kyj, čtvrtá jest tětiva, pátý jest luk s bodcem a třiceti železnými šípy, šestý jest prak a třicet prakových kamenů, sedmý jest pancíř, osmý jest nákrčník, devátá jest paiti-dana (kus sukna, který si Parsové při odříkávání sv. písma Avesty dávali před ústa, zakrývající tak nečistý dech), desátá jest

přilbice, jedenáctý jest pás a dvanáctý jest plechovice na kyčle. - Nomádi byli už zvyklí těmto štvanicím, ze kterých vycházeli někdy jako vítězové, jindy jako poražení, a jejich stáda jako by tušila, jaké jim hrozí nebezpečí, když je jejich páni začali zuřivě popohánět, a ubíhala rychlým a vytrvalým cvalem po mnoho hodin denně, až všichni unikli svým pronásledovatelům. Paměť dávných těch lidí byla jako plastická hlína, ve které se všechny vtisknuté obrazce zachovávaly na celý život, nerušice se navzájem. (zkráceno)

To je úvod díla, které na rozdíl od *Tak pravil Zarathuštra* F. Nietzscheho si nekladlo filozofické ani estetické nároky; chtělo být literaturou oživených faktů a idejí, ztroskotávalo však na nedostatku konkrétnosti, o kterou by se mohlo opřít. Hofmeister neměl ještě k dispozici výsledky vykopávek, podnikaných v severním Černomoří, oblastí nomádkých iránských a turánských kmenů a později také v povodí Amu-Darji a Syr-Darji.

V díle menšího rozsahu (rukopis originálně dochovaný ve fondech Literárního archivu má 29 stran) s názvem *Spargapises* vychází Hofmeister z fabulačně a informačně nejbohatšího zdroje pro perské dějiny v období Achajmenovců, z Hérodotových Dějin (správněji jsou nazývány *Músy*, neboť devět knih mělo názvy podle devíti Mús). Úsek první knihy jej okouzluje zkratkovým vylíčením tragédie králevice Spargapise z národa Massagetů, v povodí Syr-Darji, proti kterému vytáhl Kýros s válečníky. Spargapises, syn schopné a bojovné královny Tomyris, nakonec s částí vojska upadl do zajetí nikoliv po bitvě, ale po vypití „ohnivé vody“, vína, které Peršané zanechali v táboře naoko opuštěném. Moderní interpret se pravděpodobně zalekl určitých chronologických nedůsledností u Otce dějepisu a zavádí do pozměněného děje místo Kýra Kambýsa.

Spargapises (závěr)

„Ať sem ihned přijde Spargapises!“ Chvilku hovořil král s Megabýzem a za okamžik už vešel Spargapises, neboť byl chován stále v domě králově, aby nemohl uprchnouti. Jeho dva stálí strážci šli těsně vedle něho. Massagetové se živě pohnuli, spatřivše svého králevice živého, a hluboké oddechnutí vydralo se jim z hrdel. Tisnila je po celou cestu sem těžká obava, nedal-li už dávno násilný Kambužija (Kambýsés) jejich králevice jakožto rukojmí odbojného národa usmrtiti. Nepohnuli se však ze svých míst. Zraky Spargapisovy vzplanuly, když spatřil známé náčelníky svého lidu, ale stanul nepohnutě, ruce před sebou, sepjaté pouty, spojenými krátkým řetízem. Po tvářích Turviových i jeho druhů kanuly těžké slzy. Syn veliké Tomyridy, která svůj národ ubránila proti celému světu - a s okovy na ruku! Štíhlý a rovný jako mladý kmen lesní stál tu jinoch, jeho pobledlé tváře byly jako z mramoru vytesány - nic neprozrazovalo, co se děje v jeho duši, co zachvívá jeho srdcem. Za dobu svého zajetí se stal uzavřeným, mnoho přemýšlel a uzrál v muže. Král Kambužija se vzpřimil a hledě na něho s vysokou, jako na kteréhokoliv ze svých otroků, promluvil k němu tónem svrchovaného despoty: „Slyš, Spargapise! Tito Massagetové, lidé tvého národa, přicházejí ke mně a slibují, že se mi bez boje úplně podrobí, stanou se mými poddanými a budou poslouchati mých rozkazů, vydám-li jim tebe za krále, neboť matka tvá Tomyris je mrtva.“ Rysy tváře Spargapisovy při těch slovech králových se bolestně stáhly, hned zase ztuhly jako prve, ale rýha bolesti kolem úst už zůstala. Nevydal však ani hlesu. „Rozhodl jsem se,“ pokračoval král, „vyhověti jejich prosbě. Moje první rozkazy jsou tyto: Ty, Spargapise, budeš mi přisahati věrnou poslušnost a věčné poddanství! Uprostřed vaší země založím pevný vojenský tábor a město, kde bude sídliti můj úředník, který bude dohlížeti na odvádění daní a na provádění mých rozkazů. Kdykoliv poručím, vyšlete každého desátého muže s plnou výzbrojí do mého vojska na tažení proti nepřítelům. Rci, přijímáš ty-

to podmínky, anebo chceš nadále zůstat v mém zajetí?" Na tváři Spargapisově nepohnul se ani sval, tak dobře znal ovládat své city. „Nesluší se, králi,“ odpověděl zvučně, „abych vcházel s tebou v jednání s okovy na ruku! Jen jako svobodný muž mohu odpovídati za svůj lid i za sebe. Dovol tedy, aby mi byly okovy sňaty, jak se sluší na muže, který má být králem!“ Král potřásl hlavou a pokynul, stráž sňala jinochovi pouta z rukou a Spargapises je natáhl před sebe, jako by je chtěl po tak dlouhém spoutání narovnat. „Svoboda, svoboda, tof každé druhé slovo těchto kočovníků!“ řekl si Kambužia pro sebe. „Však už toho dosáhnu, abyste na toto protivné slovo zapoměli!“ A v tomtéž okamžiku vytrhl Spargapises bleskurychle nic netušícímu strážci po svém boku kopí a vrazil si je přímo do srdce. Bez jediného výkřiku padl na zemi a skonal. Massagetové se vrhli k němu, král v strnulém úžasu stál tu ohromen, vojevůdcové vzrušeně přibíhali. „Spargapises odmítl být králem otroků! Obětoval svůj život, aby jeho národ nepřijímal na svou šíji jeho otrocké!“ (zkráceno)

V novodobé české historiografii položil základy k íránistice Justin Václav Prásek (1853-1924). Rozsah badání tohoto historika se pohybuje od Egypta a Blízkého východu k Řecku; v několika dílech se zabýval také dějinami staroperskými: Doba válek řecko-perských

(1920), Dějiny starověkých národů východních (1897) s vynikající poslední kapitolou Veleříše perská až po počátek válek s Hellény evropskými, Kambýsés a podání starověké (1885), Médie, Médové a říše Médská (1905), Z dějin Médských (1883), Die Geschichte der Meder und Perser (1906, 1913).

Zatímco portrét Zarathustry u R. R. Hofmeistera je beletristický a básnický, do literatury faktu patří Zarathustra Otakara Klímy (1908-1988) vydaný v roce 1964. Toto členité, i když nevelké dílo je výkladem nejen o prorokovi náboženství, ale také o tradici sahající do současnosti. Otakar Klíma také zpracoval ve významných Dějinách perské a tádzické literatury (1956), sestavených v československém prostředí, kapitolu o avestské, staroperské a středoperské literatuře. Těžko dostupný je dnes bohužel jeho výběr z památek této literatury s názvem Oběti ohňům (1985). Těmž autorovi vědíme za shrnující studii Sláva a pád starého Íránu (1977) s četnými fotografiemi míst událostí, uměleckých děl a předmětů.

Český čtenář si dovede mnohem názorněji a konkrétněji představit daleko vzdálenější svět Ameriky indiánů než dějiny oblastí mnohem bližších. Archeologie 20. století dosti podstatně zkonkretizovala idealistické představy o Indoevro-

panech, neboť rozlišila naprosto bezpečně Chetity, Médy, Peršany, Thráky, Skythy, Saky, Chorézmany, Baktry, Tochary. Výzkumy prokázaly, že původní Írán se rozkládal tam, kde skutečně mohla vzniknout civilizace zemědělců s městskými sídly, tedy v povodí Amu-Darji a Syr-Darji. Nejstarší děje Avesty a Knihy králů byly posunuty do oblasti těchto dvou řek, u nichž byly odhaleny zbytky impozantních měst. Náš čtenář má možnost dovědět se o tom v knize literatury faktu Po stopách dávného Chorézmu od S. P. Tolstova, vydané v roce 1951 (ruský originál vyšel poprvé 1948).

Ve starověku bylo povodí Amu-Darji a Syr-Darji vlastní civilizace íránských i turánských plemen. Tato „malá Mezopotámie“ patří k nejnověji odhalovaným civilizacím ohniskům.

Ke knihám, které bezprostředně oživují staroíránské texty a mají charakter krásné literatury, patří bibliofilsky vydaný Viděvat z Lyry Pragensis (1984), přeložený a komentovaný Otakarem Klímou, vyzdobený grafikami Oldřicha Kulhánka. Do sbírek Památníku národního písemnictví byl vřazen jeden výtisk, neboť bibliofilie byla oceněna v soutěži Nejkrásnější knihy. Současného čtenáře nepochybně zaujme, že text podává zjevení víry starých Íránců ve formě dialogu mezi člověkem a božstvem.

- Oba počáteční duchové, kteří se projeví ve snovém vidění jako blíženci, jsou to Velmi dobré a to Zlé v myšlenkách, slovech a činech. A správnou volbou mezi nimi je doba postihli ti rozumní, ne ti nerozumní. Když se oba duchové střetli, ustanovili na počátku život a smrt a to, že se na konci věcí dostane stoupenci Lži nejhoršího bytí, stoupenci Pravdy nejlepšího. Z obou těchto duchů si vyvolil nejhorší činnost ten, který se přidržel Lži, ale pravdu si vyvolil svatý duch, který nese nejpevnější nebesa jako oděv, a ti, kdo rádi uspokojují Ahuru Mazdu řádnou činností. Mezi oběma nevolili správně bůžkové, protože když se radili, přišlo na ně poblouznění, takže si vyvolili Nejhorší myšlení. A společně přešli pak k Aešmovi, jímž umožňují život lidí.

- Protože ta cesta, kterou je lépe zvolit, se nenabízí sama sebou, obracím se na vás všechny, jak tomu chce Ahura Mazda, jako rozhodčí mezi oběma stranami.

Náboženství Zarathuistrovo nebylo tedy založeno na direktivním příkazu, nýbrž ponechávalo individualitě vyznavače, aby volil mezi Dobrem a Zlem. Objektivizovalo pojem Dobra a Zla a v niterném etickém prožitku jej přiblížilo pojmu Pravdy a Lži. Vytvořilo soustavu základních sil i antisil, Azátů, Anazátů, sehrávajících šachovou partii o lidskou bytost a její osud.

Připravila HELENA MIKULOVÁ

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Výstava v Obecním domě, nazvaná CESTA NA JIH, právem aspiruje na to nejlepší a nejvyšší hodnocení, jaké lze v kategorii výstav udělit. Přesvědčivě splňuje nároky velkých evropských akcí podobného druhu. Je instalována v prvotřídním prostředí secesní budovy ve skvělé architektonické režii Daniela Špičky, přičemž jednoznačně popírá úvahy, že secesní interier nepřijme jiné aranžmá než zase secesní. K výstavě je vydán dokonale vypravený a obsáhlý katalog s více než třemi sty stranami, který zachycuje téměř všechny vystavené exponáty.

Hlavní ideou projektu je myšlenka ukázat vztah českého umění k prostředí země, které jsou rozprostřeny ve Středomoří. Jinak řečeno: vypráví poutavý příběh o inspiracích a cestách českých architektů, malířů, grafiků, archeologů a literátů na jih v 19. a 20. století. Málokdo u nás umí s takto poutavým materiálem naložit tak jako Josef Kroutvor; jeho osvědčený esejistický styl mísí melancholii a sentiment s jasnými fakty a historickými reáliemi.

Výstava je členěna do tematických rámců. V levé části nalezneme vše, co souvisí s 19. stoletím; přitom autoři výstavy poukávají na to, že zájem o antiku existoval již v 18. století, tedy v době „mezi epochami“, pro kterou je charakteristická touha po komunikaci a poznání. Velké cesty na jih podnikali jak aristokraté toužící po dobrodružství, tak i vzdělanci. Na objevech Pompejí a Herculaneu se podílel nejen sběratel Jan

Rudolf Špork, ale i Šternberkové či Fürstenberkové. Ze zájmu o starožitnosti a kuriozity těžila pochopitelně i vynalézavá vrstva nejrůznějších falzifikátorů. Výstava nám přináší mnohé ukázky z jednotlivých sbírek, od slavné sbírky barona Kollera, Napoleonova průvodce na ostrov Elba, až po drobné, ale vzácné exempláře ze slavné kolekce barona Vojtěcha Lanny, který však už reprezentuje sběratele závěru devatenáctého století.

V kapitole literárních cest nalezneme pochopitelně Johanna Wolfganga Goetha, jehož *Italská cesta* byla inspirována Winkelmannovými výzkumy. Máchův deník zase vypovídá o náročné pěší cestě na jih: „Leží dále... Blízko nahoře ztratili jsme se... Oblaka pode mnou. Sněhové hory. Oblaky u mne... Tma. Houkal jsem. Echo. Zvonky. Vitr rachotil kostlivci. Snášel žebra a kamení. Skalina jako strašidlo. Nikde žádný...“ Tento sugestivní záznam (jak uvádí autorka Věra Menclová), podobně jako jiné Máchovy zápisky pravděpodobně napsané až po návratu z Itálie, není veden jako u Kollera nějakou velkou ideou, je civilnější a možná dnešnímu divákovi bližší. S Itálií samozřejmě měli kontakt později mnozí čeští literáti, ať už to byl Jaroslav Vrchlický, Jan Neruda či Karel Čapek.

Radim Vondráček nám předvádí obrazy jihu v časopiseckém pohledu. Plodní autoři, jakými byli třeba Jan Berka či Jiří Döbler a později také C. W. Medau, nejen zachytili autentický výraz krajiny, života a prostředí,

ale vnesli do svých děl i motivy makabrozní, fantaskní a ve všech směrech inspirující.

Na výstavě je také připomenut Josef Bergler, první ředitel pražské Akademie, který sám prošel školením v Itálii, odkud přinesl do Čech řadu motivů, které byly v kreslířské škole kopírovány a později multiplikovány formou grafických vzorníků. Není bez zajímavosti, že Bergler přinesl do Prahy také sádrové odlitky antik, jež některé můžeme na výstavě vidět.

Jindřich Vybíral je autorem architektonické části výstavy, která představuje pozoruhodné Kotěrovy, Niklasovy, Hlávkovy a Barvitovy návrhy, příležitostně kresby italských památek a vlastní práce jimi inspirované. Unikátní jsou také syté barevné ornamenty a architektonické detaily zachycené Zítkem, Schulzem, Wiehlem, Osvaldem Polívkou aj. Jenom tato kapitola by si zasloužila samostatnou výstavu, neboť nebyla v podstatě nikdy prezentována. Výstava se letmo dotýká i díla Josipa Plečnicka, jenž do architektury Pražského hradu vnesl prvky středomořské kultury. Rostislav Švácha pak architektonickou část rozšiřuje o ukázky děl architektů známých spíše z avantgardního prostředí. Za všechny jmenujme alespoň jedinečný Obrtelův model vily na antické téma (1931).

Část věnovaná umění 19. století je zpracována Romanem Musilem. Ve výběru autorů nevynechává jak osobnost Josefa Berglera, tak především známá díla Karla Postla, ale i méně známá Václava Mánesa, Augusta

Piepenhagen až po romantickou generaci Josefa Navrátila, Piepenhagenů a malířů Hugo Ullika, Aloise Kirniga či Viléma Kandera. Jsou vystavena i díla těch umělců, kteří do Itálie jezdili. Jedním z nejtýpějších malířů moře byl Beneš Knüpfper; následoval jej Maxmilián Pirner. Zmíníme však také díla E. K. Lišky či Vojtěcha Hynaise.

Výstava má vyrovnané proporce, pokud jde o prezentaci většiny děl průkopníků moderního umění. Spatříme zde obrazy Jana Preislera, Antonína Hudečka a velkým objevem budou ukázky raného Bohumila Kubisty.

Světlo, které není nikde jinde než na jihu, získává své zřetelné místo v těch obrazech, které vznikaly přímo v krajinách slunce a teplého mořského vánku. Emil Filla, Václav Špála, Emil Artur Pittermann-Longen, Vincenc Beneš, Jan Slaviček byli poutáni ostrostí výrazných barev ať už v Dalmácii nebo Itálii, Georg Kars zase směřoval do španělského prostředí (Tossa de Mar). Těžko bychom mohli opomenout řecké inspirace Jana Zrzavého i jeho vztah k Římu a Benátkám. Otakar Kubín je nemyšlitelný bez Simiane; Rudolf Kremlíčka pak bez Fiesole. Velkým překvapením jsou akvarely Bedřicha Feursteina (Hendaye). Určitý prostor je ponechán i Františku Tichému a Karlu Černému. Premiéru mají díla Zdeňka Tůmy, o jehož připomenutí se zasloužila galerie Ztichlá klika. Pozoruhodný je Emil Orlik, ten dojel až do Egypta. Výstava je počtou modré barvě, je krásným výletem na prahu léta.

← August Piepenhagen, „Motiv z Itálie“, 1826

↑ Zdeňek Tůma: „Pergignan (NA kraji města II)“, 1936

Jaroslav Dewetter

Ponty

Pointa pro dragouny

O Diderotovi platilo rčení, že by přiměl k filozofování i dragouny. V Praze není dnes po dragounech ani vidu ani slechu, Diderot by tu místo nich sice našel řadu podivínů, kteří filozoficky „ošetřují“ to, čemu Angličani někdy filozofie říkají, ale míní tím něco zcela jiného, například prodej ponožek. S těmi by asi nic nesvedl.

Ale kdyby narazil na skutečného filozofa, mohl by se dnes ufilozofovat; dřív, než by se nadál, ocitl by se v prostoru, který analogicky s úžinou vědomí lze nazvat úžinou diskurzu, přetrvávající již tisíce let. Proud logiky má historická dna, na nichž uvázne veškeren

pohyb myšlení, a jeho vektorový charakter se zruší logickým zrcadlením zrcadel. Dochází ke konstrukci fiktivního prostoru, kde v protilehlých zrcadlech se jediný strom mění v nekonečné stromořadí a jediný pták na tom stromě v ptactvo nebeské. Vznikají pojmy vyššího stupně, mocniny sebe sama, jejich základ i exponent jsou jakoby totožné. Takto exponovaná polarita zakládá pole, které má jako každé pole nekonečné mnoho stupňů volnosti, avšak jediný obsah - sama sebe bez předmětu.

Namátkou známé příklady: noema noesis, predikát predikátu, smysl smyslu, identita identity, pojem pojmu atd. Pokud se logika odtud odrazí k zpětnému vzestupu a dalšímu pohybu, nelze nic namítat. Je ovšem dobré si

uvědomit, že úporná snaha Heideggerova, Husserlova a dalších určovat podstatu podstatou, bytí bytím, existenci existencí, člověka člověkem, psychologii psychologií atd. znamenala vždy přes všechny rozdíly a rozpory pokus překročit hranice aristotelismu jen důslednějším aristotelismem, jeho mocninou, systemizací systematiky, u Husserla pak navíc a výslovně překonání Descarta Descartem (dualistického monistickým).

Poznání se tudy uchýlilo do atraktivních metalogických mansard se zajímavým výhledem, chybí tam však nezbytný moderní komfort postdisciplinárních teoretických systémů. Jde spíše o improvizované nimrodské posedy pro metafunkce jakési metagnoseologie, metapsychologie, metahistorie atd. Ani nejdůmyslnější takto konstruované postupy nevyklučují nebezpečnost pušky, která (možná) vystřelí neprakticky v obou protilehlých směrech současně a ustřelí (uzávorkuje) jednou ranou hlavu střelícímu subjektu i zasaženému objektu.

To, co po nich zbude, nazve si dnes filozofie klidně příběhem, což bezstarostností trochu připomíná fanatické lingvisty, kteří své disciplíně přiřkli status ontologie. Jedná se zkrátka o další z antropomorfních úletů, s nimiž vědecká metodologie svádí drahnou dobu intenzivní zápas. Nejen „příběh“, ale již jakýkoliv jiný pojem je dnes považován za trochu pochybnou existenci vzhledem k svému podezřelému původu. Pojmy a pojmové systémy jsou dnes často viděny jako logické

konstrukty, odvozené z předpokládaných kauzálních funkcí definovaného jevu. Právě to se jeví sporným, podobně jako již v dobách Humových, zejména přírodním vědám. Protože princip kauzality považuje opět za pouhou antropomorfní projekci logických funkcí do nezávislé objektivní existence světa, založené ve skutečnosti třeba na principech jiných. Řád a nutnost, nebo chaos a nutnost náhody? I takhle se kladou otázky.

Kdepak vlastně má našinec brát odvalu vůbec něco tvrdit? Našinec je ovšem mazaný, a proto si vymyslel nezávazný „příběh“. Zcela nejmazanější jsou samozřejmě literáři, ti vymysleli dokonce dvojmocninu „příběh příběhu“ a jiní mazá(n)ci k tomu připojili slogan *Nová, nová je hvězda postmoderny a mimo ni není modernosti*. V duchu prostonárodního postmoderního příběhu příběhu o nápisu na desce mramorové a psovi, který jitričku sežral, mali se kopat hrob, z něhož vane příjemné a nadějně kulturní milieue současnosti.

V Praze dnes není po dragounech ani stopy ani slechu, což je velká škoda; jejich červené rajtky připoutávaly pozornost pražských paní a dívek, korzu na Národní třídě nebo na Příkopech dodávaly pak lesku podobně jako kdysi nádherné bílé pláště rakousko-uherských důstojníků. Diderotů tu také není a elegantní korza zcela zmizela. Něco „ošetřovatelů“ courá zasedačkami od něčeho k ničemu a těch pár filozofů sedí raději doma u svých zrcadel a nevyčází, jako by jim něco říkalo: Držte huby!

Biologicko-společenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Záblesk vědomí

Vědomí lidského typu je velmi specifickým „konstrukčním zlepšením“, které umožňuje zabývat se některými problematickými vlastního života způsobem dříve neznámým. Vědomí se pochopitelně může zabývat jen několika málo kardinálními záležitostmi, ostatní zůstávají nevědomé (zde nemá být řeč o otázkách vědomí u zvířat, zkušenost napovídá, že něco takového sice mají, ale jejich vědomí je dosti odlišné od lidského a nepochybně „užší“).

Lidskou vědomou sféru lze sice nejruznějším způsobem přesouvat a rozšiřovat (např. o jogínské ovládnutí mnohých fyziologických procesů), ale množství okamžiků „uvědomělé“, je vždycky malé - jako by na ně padl svazek paprsků zaostrěný lupou. I oblastí, které se nám zdají celé vědomé (např. řeč), to zdaleka nejsou - je vždy zajímavé sledovat, jak podvědomí našich bližních nás při nejruznějších příležitostech „testuje“ a nahazuje slovní udičky, které nám připadají jako vědomé rafinované narážky na různá naše skrytá témata - kupodivu tomu tak není a teprve, když na ně „zabere“, dotýčný začne věnovat věci pozornost a „uvědomí“ si ji. Nevědomé ponožky vždy skrytě ohmatávají cestu a vědomí nemá pokdy se zabývat každým detailem, nýbrž jen věcmi takřkájkajícím kardinálními.

Angažmá vědomí v nějaké věci umožňuje nejen rozšíření možných modů jednání i na ty netradiční a neočekávané, které pomalu se pohybující, archaické a tradicionalistické nevědomí nemá v repertoáru, ale zároveň zvyšuje nebezpečí jedné rizikové či špatného. Jako svoboda je i vědomí rizikové a přináší nejen nové možnosti, ale i nová nebezpečí, nevědomí je rizikové méně a nebytí už zce-

la bez rizika. To, čeho si nejsme vědomi, či to, na co „nevěříme“, nás skutečně svým způsobem méně ohrožuje než to, co jsme do svého vědomého průzoru zahrnuli, ale zároveň v tom nevědomém či domněle neexistujícím „jedeme“ zcela naplno a mimovolně to pomáháme šířit - jsme toho součástí. Základní Jungovou tezí bylo, že nevědomí nás vede většinou správně a že nevědomí je věc cenná, vitálně důležitá a hodná pozornosti a lásky; druhou jeho tezí bylo to, že vědomí je přes svou krajní rizikovost práce jen jaksi cennější.

Přízraky pokrevnosti

Lidové úsloví o tom, že „krev není voda“, poukazuje k jednomu z nejbazálnějších principů živé přírody obecně - ke lnutí k těm, kdo jsou s námi „pokrevně“ spřízněni, v nejtýpějších případech k potomkům, které protežujeme a jimž pomáháme. (Ač se mluví o „pokrevnosti“ a od nejstarších dob, literárně už od Hipokrata, je považována právě krev za nositelku a přenašitelku dědičných vlastností, jedná se samozřejmě jen o metaforu - snad proto, že krev je taková „zvláštní šťáva“.)

Je dobře vědět, že láska k pokrevnímu příbuzenstvu je sice jedna z nejsilnějších pohnutek vůbec a má obrovskou archetypální sílu, ale že je to (jako ostatně všechny přírodní síly) síla slepá, nevědomá a rozlišování mezi dobrem a zlem zhruba stejně schopná jako mořský příboj: Novodobé pokusy oživit rodovou společnost se vším vsudy („Blut und Boden“ nacistického Německa) sice měly obrovskou sílu čerpanou z největší hloubky, ale zároveň způsobily i největší zločiny v historii (systematické hubení jiných etnik bez jakékoliv „úprosnosti“).

V typickém případě je symptomem všech kulturních společností i vyvázání

s pokrevenských pout - rozpad rodové společnosti v Řecku na rozhraní bronz/železo a zařazení jednotlivců do fratrií mimo tento kontext, požadavek buddhismu na odchod do „bezdomoví“, rozchod s rodinou zdůrazňovaný křesťanstvím („Tvoje matka a bratři stojí venku a chtějí se s tebou setkat.“ — „Má matka a moji bratři jsou ti, kdo slyší Boží slovo a podle něho jednají.“ - Lk 8:20-21). Ne nadarmo se počátek islámského letopočtu nazývá hidžra - toto slovo znamená cosi jako odchod, zprerhání kmenových vazeb. (Zajímavou výjimku zde tvoří židovství, které tento nárok nevznáší, ač je mnohými rysy, např. raným monoteismem, proti okolním polyteistickým kultům neobyčejně pokročilé - snad proto se stalo terčem a obětí Německa, zažívajícího rovněž přechodnou konjunkturu tribalismu.)

Proto se simulovalo rodinné či rodové prostředí v rámci klášterních fratrií či některých politických hnutí oslovením „bratře“ či „otče“. Pozdní přezívání rodové společnosti má sice některé nesporné výhody - možnost absolutního spolehnutí se na příbuzné, laskavé péče a podpory z jejich strany za všech okolností (i za těch, které si to příliš nezaslouží; ostatně mafie jsou jihoitalského či československého, nikoli třeba holandského původu), celkově je ale jakousi klecí a vpsledku společenským „osudovým“. Právě z tohoto důvodu se otvírá peklo při různých „krevních“ mstách balkánských ve stylu Bosny či v některých oblastech Blízkého východu - z takto podmíněných nenávisti není východiska ani možnosti odchodu (byť jednotliví lidé v těchto societách jsou velmi příjemní, kultivovaní a zčásti i vzdělaní).

Není však třeba chodit do libanonských hor - v některých jihočeských dialektech označuje slovo „přátel“ prostě příbuzné - možnost „přátelení se“ s někým jiným než s bezprostředním pokrevním v zásadě nepřichází v úvahu. Mnohá venkovská žena u nás činí podnes dojem, že si právě přečetla Wilsonovu učebnici sociobiologie (ta ostatně svědčí o Wilsonově původním zájmu - mravencích, u nichž se příbuzenský výběr a pokrevní preference vůbec ukazují ve zcela elementární, prvoplánové podobě, která se u vyšších živočichů, a zejména člověka stává méně zřetelná, ač by si autor přál opak a výkladově se o to i snažil). Lidové písně o dětech, uměrných zlými macechami, patří dnes k folkloru pouze proto, že se ženská

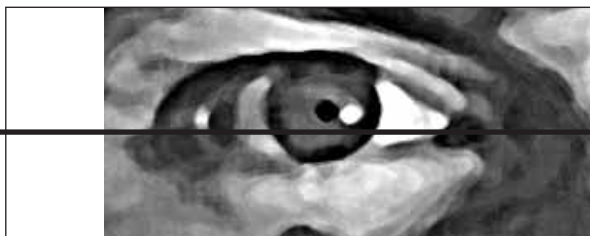
úmrtnost snížila na minimum (v mužském světě je tento faktor poněkud oslaben nutností určité citové vazby na druhy a kamarády, umožňující v dospělosti smysluplnou kooperaci s nimi a zakládající se v pubertě - původně se tyto vazby ovšem taky realizovaly v rámci kmene, byť širěji pojato).

Svět, v němž o míře všech sympatií rozhoduje pouze skutečnost a míra příbuznosti, je přízračnější tím více, čím víc se vzdaluje od černoohorských kopců či komančských týpí. V pokročilejších společnostech se stává čímsi anachronním a zdrojem utrpení pro všechny (na rodovém základě fungovaly i ještě některé bronzové kultury, např. aztécká - inkovská říše se už snažila různými prostředky tyto struktury rozrušovat).

Je sice pravda, že ve společnostech „nerodových“ typů mohou dlouho a úspěšně přežívat minority rodově organizované (společenská romská, česenská atd.), celek však na rodovém základě fungovat nemůže. Vyvázání z rodových pout dává samozřejmě možnost je nahradit pouty novými a bez rozmyslu upřednostňovat a podporovat toho, kdo je stejně jako my rosenkrucián (derviš, komunist, svědek Jehovův, anarchista, ekologista atd. atd.). Takové preference však už mají tu výhodu, že nejsou zcela fatální a lze je během života změnit, někdy i několikrát (v lepším případě i přestat takováto měřítka uplatňovat striktně a za všech okolností).

Cesta k diferencovanější osobnosti se širším zakořeněním ve světě vede nepochybně přes překonání fatality rodových vazeb a uvědomění si jejich úskalí (není to výzva k tomu tyto vazby zcela mýtít, což ostatně ani nelze, jde spíše o to jim prvoplánově nepropadat - sex či hněv jsou také mohutné archetypální síly, přesto v kulturní společnosti není radno se vrhat na objekt žádosti či zášti bez rozmyslu). V rodových vazbách se tak většinou děje - láska k dětem a blízkému pokrevnímu v úvahu. Mnohá venkovská žena u nás činí podnes dojem, že si právě přečetla Wilsonovu učebnici sociobiologie (ta ostatně svědčí o Wilsonově původním zájmu - mravencích, u nichž se příbuzenský výběr a pokrevní preference vůbec ukazují ve zcela elementární, prvoplánové podobě, která se u vyšších živočichů, a zejména člověka stává méně zřetelná, ač by si autor přál opak a výkladově se o to i snažil). Lidové písně o dětech, uměrných zlými macechami, patří dnes k folkloru pouze proto, že se ženská

Čítanka Václava Kahudy

„...Halič začíná za Karlínským viaduktem...“ Tak uvádí Bohumil Hrabal větu skladatele Rychlíka. Za močálovou zemí chasidských sedláků, za prostorem zbožných venkovských rabínů, zbožných tak, že nejlépe sloužili Bohu svou zpustlostí, svým šťastným zlodějstvím, modlili se k němu svým hříchem. Ale ten hřích cucali v ústech, dumali jako sladkou pokroutku. Za touto rovinatou zemí na rozhraní Polska a Ruských držav, tam někde dole k jihu a trochu na východ, zvedají se do výše zalesněné hřbety Karpat, tam začíná území Bukoviny. Stýkají se tam hranice Slováků, Rusínů, Maďarů a Rumunů. A ještě trochu dolů, ještě víc na jih, tam teče Dunaj. A tam už se rozkládá slunná, prašná Moldávie. A to je území, jež už provždy bude připsáno ochrnutému chroustovi, mladíkovi s velkou, rozcuhanou hlavou, ...jenž, jak se říká - v rozpuku mladosti, musel za živa ulehnout do sádrového lůžka, svou ztrouchnivělou páteř musel položit do té ortopedické rakve, do lodice provlhlé močí a hnísem z proleženin. A odtud, plující na rozhraní mezi slovy Já a Jiní, mezi Jsem a Už není, ...odtud se ostře podíval na sebe, skrz sebe, ...prohlédl celé to osvětlené doupě. A když první rázová vlna jeho pohledu oběhla celý ten zasněný, modrý svět, tehdy mu to laskavě poznání odvěké, bezelstné hanby existence, ta její bezedná bezbrannost vnesly do tváře tichý úsměv. A tehdy, pevně věřím, se v tom vředovém loži alespoň o milimetr, ale přece, povzněl.

V. K.

5. Max Blecher: Příhody z bezprostředního neskutečna (překlad Hana Janovská)

Když jsem poznal Claru, bylo mi myslím dvanáct let. Pokouším-li se vybavit si vzpomínky z hloubi dětství, nalézám je všechny, i ty nejbližší, nějak spjaté s poznávacím sexu. To mi připadá stejně nostalgické a čisté jako zážitky, jež přináší noc, strach nebo první přátelství. Ničím se neodlišuje od ostatních melancholií a očekávání, třeba od onoho úmorného čekání, „až budu velký“, jež jsem konkrétně odměřoval pokaždé, když jsem podal ruku někomu staršímu; snažil jsem se určit rozdíl váhy a velikosti mezi svou malou rukou a masivními prsty a obrovitou dlaní toho, kdo mi ji tiskl.

V každé chvíli svého dětství jsem si byl vědom rozdílu mezi muži a ženami. Možná existovalo i údobí, kdy mi veškeré živé bytosti splývaly do čiré jednoty pouhých pohybů a nehybnosti; na to však nemám jedinou přesnou vzpomínku. Tajemství pohlaví bylo vždy zjevné. Šlo přesně o „tajemství“, jako by šlo o nějakou věc: stůl nebo židli.

Když se ale pozorně probírám svými nejvzdálenějšími vzpomínkami, pak jejich naprostá „neaktuálnost“ přede mnou vystává právě z mylného chápání pohlavního aktu. Měl jsem úplně scestné představy o tvaru ženských orgánů a sám akt jsem si představoval mnohem okázalejší a podivuhodnější, než jak jsem jej pak poznal s Clarou. Všemi těmi - nejdříve mylnými a pak stále správnějšími - představami se však téměř nepostížitelně vznášel jakýsi nádech tajemství a hořkosti, který se pozvolna zhmotňoval jako obraz započatý z jen lehké naznačené črty.

Vidím sám sebe, jak ještě úplně malý, v košilce až na paty, zoufale pláču na prahu

dveří vedoucích na sluncem zalitý dvůr; jeho vrata ústí na pusté náměstí, na holé a smutné náměstí, kde v poledním žáru podřimují psi a ve stínu zelinářských stánků polehávají lidé.

Vzduch je plný ostrého pachu hničící zeleniny, kolem mne bzučí mouchy, vysávají slzy, které mi padají na ruce, a opisují v hutném, rozžhaveném jasu dvorku zběsilé kruhy. Vstanu a pozorně se vymočím do prachu. Tekutinu do sebe ihned lačně vsáknou hlína a na jejím místě zbuduje jen tmavší skvrna jako stín nějakého neexistujícího předmětu. Otírám si obličej podolkem košile, polykám slzy usazené v koutku úst a vychutnávám jejich slanou chuť. Pak znovu usedám na práh a připadám si hrozně nešťastný. Dostal jsem nařezáno.

Před chvílí mě otec v pokoji párkrát pleskl po holé zadnici. Ani pořádně nevím proč. Přemýšlím o tom. Uložili mě do postele vedle stejně staré holčičky, abychom si spolu zdírmli, a naši rodiče se zatím šli projít. Nevšiml jsem si, kdy se vrátili zpět, a vlastně ani nevím, co jsem té holčičce pod dekou dělal. Víím jen to, že otec nadzvedl pokrývku právě ve chvíli, kdy tomu začínala přicházet na chuť. Tatínek celý zrudl, rozčilil se a nařezal mi. To je všechno.

Teď sedím v slunečním žáru na prahu domu, dobřečel jsem, otřel jsem si oči a čmárák prstem do prachu různé kruhy a čáry; pak se posunu dál do stínu, usadím se na kamenném prahu jako Turek a hned je mi líp. Na dvůr přišlo nějaké děvče pro vodu a otáčí zrezivělým kolem pumpy. Pozorně naslouchám skřípění starého železa, sleduji, jak do vědra prýští voda podobná nádherné, stříbřitě lesklé koňské ohánce, pozoruji dívčiny veliké špinavé nohy, zívám, protože jsem ani chvíli nespál, a čas od času zkouším lapit mouchu. Tak po pláči znovu začíná všední život. Na dvůr neustále úmorně praží slunce. To je mé první sexuální dobrodružství a moje nejstarší vzpomínka z dětství.

Od té doby se mé temné pudry vzdouvaly, narůstaly a pokrivovaly, až se ustálily do svých přirozených mezí. To, co by mělo mohutnět, sílit a stávat se neustále narůstající fascinací, bylo pro mě jen řadou odmítání a neúspěšného upadání do banálnosti. Můj vývoj od dětství k dospívání byl po-

znamenán postupným úpadkem světa, a jak věci kolem mne nabývaly určitého řádu, tak zároveň ztracely svůj tajemný nepojmenovatelný vzhled a jejich zářivý povrch se zamlžoval.

Úchvatná, záračná postava Waltera je tou okouzující září obklopena dodnes.

Když jsem ho spatřil poprvé, seděl na kmeni stromu ve stínu akátu a četl sešitové vydání Buffalo Billa. Do ještě velmi chladného stínu pronikalo šumícím zeleným listím ostré ranní světlo. Jeho oblečení bylo přinejmenším neobvyklé: měl na sobě višňově červenou blůzu s kostěnými knoflíky, kalhoty z kozinky a na bosých nohou sandály spletené z tenkých remínků bílé kůže. Občas se dlouze zadívám na starou zažloutlou obálku bufalobilků a snažím se tu úžasnou chvíli našeho setkání prožít znovu. Ale skutečná Walterova postava, jeho rudá blůza v nazelenalém přísvitě akátového stínu je přece jen něco jiného.

Hned prvním pohybem pružně, jako nějaké zvíře, vyskočil na nohy. Okamžitě jsme se spáteli. Chvilí jsme si jen tak povídali a pak mi náhle navrhl něco, co mě úplně ohromilo: jíst akátové květy. Poprvé jsem se setkal s někým, kdo jí květiny. Walter byl v mžiku na stromě a natrhal tam obrovskou kyticí. Pak seskočil a ukázal mi, jak z květu opatrně odtrhnout korunní lístky a vysát jen jeho kalich. Zkusil jsem to také; květ mi mezi zuby lehce s příjemným prasknutím pucl a ústa mi zalila líbezná, svěží vůně, jakou jsem dosud nepoznal.

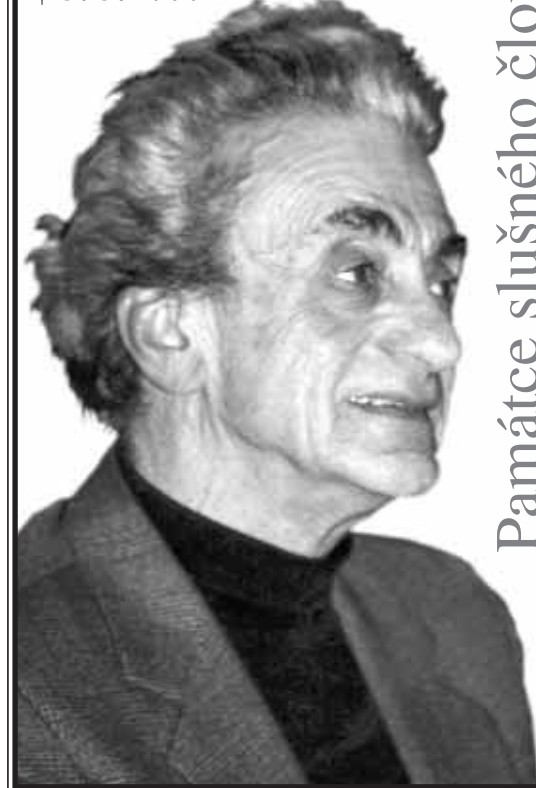
Chvilí jsme mlčky pojídali akátové květy. Najednou mě popadl za ruku: „Chceš vidět skryš naši party?“ Ve Walterových očích zajiškla světy. Dostal jsem trochu strach. „Tak chceš, nebo ne?“ zeptal se mě znovu. Na vteřinu jsem zaváhal. „Chci,“ odpověděl jsem hlasem, který mi už nepatřil, pln náhle probuzeného odhodlání riskovat, o němž jsem dobře věděl, že mi není vlastní.

Walter mě vzal za ruku a brankou na konci dvora mě vyvedl na pusté prostranství. Bujela tam jen tráva a býlí. Nohy mi na každém kroku sežehávaly kopřivy a rukama jsem musel rozhrnovat silné lodyhy bolehlavu a lopuchů. Prošli jsme tím zarostlým pláckem a ocitli se u polorozpadlé zdi. Těsně u ní byl vyhlouben příkop a hluboká já-

Miloš Vacík

* 21. 6. 1922

† 5. 5. 1999

Památce slušného člověka

Když jsme s Milošem Vacíkem v dubnu rozebírali na terase jeho domu smrt Ivana Diviše, tak mi naznačil, že co nevidět bude svého kolegu následovat. Poprvé za dobu našeho přátelství jsem nevěřil jeho slovům. Prostě se mi nechťelo uvěřit tomu, že mne nepřijde povzbudit na trati letošního pražského maratónu, že již neuslyší žádnou novou skladbu Slunečního orchestru, v němž hraje jeho starší syn Miloš, že se již nedočká vydání své nové sbírky. Leč jeho slova se naplnila, stejně jako v jeho verších. I přes nepřítel dějinných událostí (tím mám samozřejmě na mysli jeho život velmi ovlivněný fašistickým a komunistickým běsněním) navždy zůstal především slušným člověkem. Proti krutosti se bránil „jen“ verši, ale že to nebyly verše ledajaké, všichni zasvěcení vědí. Musím konstatovat, že masám je jeho dílo - bohužel - dosud ukryto, dost možná to však souvisí s tím, že většina lidí nemá potřebu hledat odpovědi na otázky týkající se životního údělu. Ano, opustil nás básník Miloš Vacík, ale neopustilo nás nic z toho, co ve svém životě vykonal. **LUBOŠ RÁKOSNÍK**

ma. Walter tam skočil a volal mě k sobě. Jáma ústila do otvoru ve zdi, kterým jsme prošli do opuštěného sklepa.

Schody byly rozbité a zarostlé trávou, stěnami prosakovala vlhkost a temnota před námi byla dokonale neproniknutelná. Walter mi pevně svíral ruku a vlekl mě za sebou. Pomalu, pomaličku jsme sešli asi deset schodů. Pak jsme se zastavili.

„Dole jsou železní lidé se železnými rukama a železnou hlavou, kteří tam vyrostli ze země. Nehnou se odtamtud, a když nás v té tmě chytí, tak nás zardousí.“

Zvrátil jsem hlavu a zoufale pohlížel vzhůru k otevřenému vchodu do sklepa, ke světlu, jež přicházelo z prostého, srozumitelného světa, kde neexistují železní lidé a všechny rostliny, lidé i domy jsou už zdaleka vidět.

Walter odněkud přinesl prkno a posadili jsme se. Pár minut jsme tak mlčky seděli. Ve sklepe byl příjemný chládek; ve vzduchu byla cítit silná vlhkost a já bych tam v ústraní mohl zůstat celé hodiny, daleko od rozpálených ulic a nudného, smutného města. Mezi těmi chladnými stěnami, hluboko pod povrchem klokotajícím v slunci, jsem se cítil bezpečně uzavřen. Marné bzučení odpoledního ruchu doléhalo do sklepa otevřeným vchodem jen jako vzdálená ozvěna. „Sem si vodíme holky, které chytíme,“ řekl Walter.

Matně jsem chápal, oč asi jde. Sklep náhle nabyl nečekané přitažlivosti.

„A co s nima děláte?“

Walter se zasmál.

„Ty to nevíš? Přece to, co chlapi se ženskýmá dělají, lehneme si vedle nich a... pirkem...“

„Pirkem? Jakým pirkem? Co to s těma holkami děláte?“

Walter se znovu zasmál.

„Kolik je ti let? Ty nevíš, co chlapi se ženskýmá dělají? Ty nemáš pírko! Koukni na to moje.“

Vyndal z kapsy u blůzy malé, černé ptáčkové pírko. V tu chvíli jsem ucítil, že se blíží můj obvyklý záchvat. Kdyby Walter to pírko nevytáhl, byl bych snad schopen snášet dokonalou a beznadějnou odloučenost sklepa až do konce. Tato odloučenost však náhle nabyla bolestného a hlubokého významu. Uvědomil jsem si, jak je sklep daleko od města a jeho prašných ulic. V té podzemní samotě, hluboko pod obyčejným letním dnem jako bych se byl vzdálil i sám sobě. To lesklé černé pírko, které mi Walter ukázal, znamenalo, že můj důvěrně známý svět už neexistuje. Propadl se do jakési mdloby, v níž uprostřed zvláštní místnosti zarostlé travou, v temnotách pohlcujících světlo jako chladná, lačná a doširoka rozervaná tlama podivně zářilo pírko.

„Co je tí?“ zeptal se mě Walter. „Já ti povím, jak to s tím pirkem děláme.“

Nebe venku nad vchodem do sklepa bylo stále bělejší a mlhavější. Slova se odrážela od stěn a měkce mnou procházela, jako bych byl pouhý fluidum.

Walter mi stále ještě něco vykládal. Byl však tak daleko a tak nehmotný, že vypadal jen jako světlá skvrna v temnotě, jako cár mlhy ve stínu.

„Napřed pohláď holku,“ slyšel jsem jako ve snu, „a pak tím pirkem zas pohláď sebe... To přece musíš znát...“

Najednou se ke mně Walter přiblížil a začal mnou lomcovat, jako by mě chtěl probudit ze spaní. Pomalu jsem zase přicházel k sobě. Když jsem konečně otevřel oči, skláněl se Walter nad mým podříškem s ústy přísátými k pohlaví. Vůbec jsem nechápal, co se to děje.

Walter vstal.

„Vidíš, jak ti to udělalo dobře... Takhle probouzejí indiáni v boji své raně. Naše parta zná všechny indiánské čáry a léky.“

Probral jsem se celý omámený a vyčerpaný. Walter se rozběhl a utekl: Já jsem také opatrně vystupoval po schodech nahoru.

V následujících dnech jsem ho všude hledal. Zbývalo už jen zajít za ním do sklepa, ale když jsem procházel opuštěným prostranstvím, náhle se mi zdálo úplně jiné. Válely se tam haldy odpadků plné mrtvých živočichů a různé shniloty, které na slunci přišemně zapáchaly. S Walterem jsem nic z toho neviděl. Dál do sklepa jsem raději nešel, a tak jsem se s Walterem už nikdy nesetkal.

SLOVESNOST

Ruský internetový časopis Slovesnost, plným a přesnějším názvem Síťová slovesnost, je síťový literární časopis, elektronická knihovna a laboratoř literárních výzkumů.

Je nutno brát v potaz prostředí, ve kterém projekt Slovesnosti vznikl a v němž se nadále rozvíjí - jedná se o internet. Toto médium smývá hranice mezi tradičními institucemi a rozličnými formami textové aktivity: rodí se hybridní, nestálé, dříve neexistující formy, které bude teprve nutno pojmenovat.

Slovesnost, podobně jako tolik jiných literárně-internetových projektů, zůstává časopisem, neboť prezentuje nová díla. U časopisu nicméně počítáme alespoň s částečnou periodicitou, s jednotlivými a oddělenými čísly. V případě Slovesnosti, která má pouze svou elektronickou podobu, však vzniká něco, co lze nazvat kolektivní publikací a kolektivním dílem, jednotlivá čísla nevycházejí, existuje pouze volně se vytvářející tvar, který vzniká sloučením jednotlivých textů, autorů, žánrů a motivů. V tomto smyslu Slovesnost časopisem není.

Čím tedy vlastně je? Knihovničkou textů? Ano, někomu Slovesnost může představovat knihovničku, která shromažďuje díla současné literatury. Ale v normálních knihovnách se nacházejí díla, která už samozřejmě byla vydána. Zde tomu tak není, ve většině případů se jedná o práce publikované poprvé.

Slovesnost je také laboratoř literatury v elektronickém prostředí. Laboratoř teoretickou (část Teorie síťové literatury) i praktickou (nejrůznější experimenty s tvorbou hypertextových a multimediálních děl).

Slovesnost vznikla na konci roku 1996 jako jedna ze součástí Žurnálu.RU. Od února 1999 se za pomoci Ruského žurnálu a projektu Literatura osamostatnila. „Otištěny“ jsou tedy příspěvky autorů známých i neznámých, kritéria uveřejnění jsou pouze dvě: text musí být nějakým způsobem zajímavý a musí být publikován poprvé. Přednost je dáována příspěvkům, u kterých lze využít možností hypertextu. Slovesnost je rozdělena do oddílů poezie, próza, překlady, teorie, za které zodpovídají jednotliví redaktoři.

Ukázka z textů časopisu Slovesnost:

MICHAIL BARU

Narodil se roku 1958 v Kyjevě. Jako tříměsíční se s rodiči přestěhoval do města Serpuchov, kde žil do počátku studií na Moskevském chemicko-technologickém institutu. Jak sám říká, tuto školu dokončil sice s velkou námahou (chronická nechuť k učení), ale získal zde zhoubnou vášeň k vědeckému výzkumu. V Puščině pracoval v Institutu bioorganické chemie a obhájil zde disertaci a doktorát. Své povolání miluje.

Mimo to se věnuje literatuře a vydal dvě knihy básní a próz. Sám sebe označuje za stoupence malých forem.

•••

Jak říkáš ty
krásné a přesvědčivé...
Popřemýšlej o tom!

•••

Ach, kolik radosti
skrýváme ve svých dětech!
Nepřátelích našich...

•••

Padá sníh
jaká novina!
A jestli ho přibude...

•••

Proč se tak najednou
stal život dobrým a lehkým?
Skutečně hloupnu?

•••

Jak toužil jsem po tobě!
S jakou urputností se domáhal!
A tak jsem dopadl..., idiot já nešťastný!

•••

Laskavě vane
jarem a svobodou dýchá
vítr po kapsách...

•••

Šelest sukni
ještě včera neznámých
služební cesta...

•••

Ty nenasytná!
Už i náš starý divan
přestal skřípat!

•••

Podzimní noc.
V tmách zhmotňují se přání,
klopýtáš na dlouhé
a nejisté cesty
k domu, který není...

•••

Jak je dobré
probudit se s hlavou bolavou,
jen popřemýšlet:
ach jo! asi umřu, jestli...,
když v tom už žena přináší lák z okurek.

•••

Rusalka zpívá
o něžném, smutném a zeleném.
K hrudi tiskne
nafouklý trup
utonulého mládence...

ANASTASIA CHARITONOVÁ

Narodila se a žije v Moskvě. V roce 1990 s vyznamenáním ukončila Literární institut Maxima Gorkého. Dosud vydala šest knih: Pohár (1991), Lampa (1992), Můj smutek (1993), Trpké poháry (1994), Pochod dezertérů (1994), Zbytečné pomníky (1996).

•••

Nikdo mne teď nepřemůže.
Už ztratil se smysl života nechtěného.
Od sebe jsem se oddělila zdí,
a ke vši hrůze skleněnou.
Sebe vidím v studu a zoufalství
a to s očima zavřenými odsouvám,
to znovu k sobě ruce vzpínám
a do průzračného chladu pronikám.

JELENA EROFEJEVOVÁ

Narodila se v Moskvě, nyní žije v Čitě.

•••

Odkývnu lehce: „milovala jsem“,
ale „miluji“
vyslovit už nedokážu,
protože je to nemožné.
Když to neřeknu rovnou,
vše bude lží.
Proto mlčím, nemluví.

•••

Verše stárnoucí krasavice
jsou plné bídy, fatálního oplakávání,
nepotřebných a nabubřelých učeností,
slabošských a banálních hloupostí.
Sedí, mezi palci mele prázdno
a vidí noc beztvarou špinu.
Milovala povaleče něžného
ale on ji urazil a se smíchem odešel...
A s ní to nedělá nic,
sedí tiše a bez pláče.
Ale on odchází, odchází každý den.
Odchází se smíchem: Cha-cha-cha...

VLADIMIR LITVINOV

Narodil se v Čeljabinsku, studoval v Tartu. Nyní opět žije v Čeljabinsku, kde pracuje jako manipulát s jaderným palivem.

•••

Ve městě je noc. Světlo lamp, nejasné a poklidné,
tiše stoupá k zachmuřené visícímu nebi.

•••

Země dýchá světlem a, vdechnuto oblačnou hrudí,
obloha daruje nám
svátek lásky a pokoje.

•••

Bože!
Dovol mi dožít do konce této zimy
čas, rozpustí za oknem zamrzající rtuť.
Přítelkyně moudrosti noc mě bez slunce bude svítit.

Bože!
Dovol mi dožít do jara.

Opět zima

Jestli se oteplí tak jenom ke sněhu,
syrému nebi a měkkému větru,
měkkému sněhu a pohodlnému životu
to dětem pro radost.

Jestli nám jednou napadne hodně sněhu,
s dětmi budem domky stavět:
teplé domečky z měkkého sněhu
aby jsme utišili zvedající se vítr.

Sníh

Stmívá se.
Všechno zasypává sníh:
ve dvoře stopy od sáněk, stopy
od dětských bot. Smích,
stopu průzračného světa,
na zemi též přikryje sníh.

A všechno kolem je v bílém,
prašném a chladném,
lehkém sněhu
a tomu se říká zima.

Jezdci

Jako ptáci nad planinou,
kteří zapomněli cestu zpět,
s žárem dýchající lavinou
jezdci letí vpřed.

Jeden za druhým, řada za řadou,
rachot ohlušuje, zapomenut je domov
jenom popel unáší vichřice.
Prach zvedá se k zenitu.

LEONID RUBENKO

Milovaná žena

Řekněte mi, proč bůh stvořil ženu? Řekněte mi aspoň jeden důvod, proč bych se jim měl ze všech sil snažit porozumět, usmívat se jejich hloupým žertům, snažit se nevnímat jejich primitivní schopnosti, proč bych měl zavírat oči? Aby fantazie, špatná paměť a živočišné pudry zaplnily mou mysl myšlenkami na ně?

Originalita průměru

Nazýváme je génii, pouze když je chápeme. Ale když je nechápeme, nazýváme je neschopnými. Nazýváme je neschopnými, když je chápeme. Nazýváme je génii, když je chápeme a když jsou originální. Když nejsou originální, nazýváme je neschopnými. Jestliže nechápeme, znamená to, že jsou génii, ale v tomto čase neschopní. Jak tedy můžeme pochopit, co je originální, když originalita a její vnímání jsou v tak diametrálním protikladu? Jak laciným se stává život bez talentu. Velmi zřetelně cítím neschopnost v sobě, ale v poslední době k ní přistupují náznaky šílenství nebo svobodného rozletu mysli, což je v konečném důsledku jedno a totéž.

DENIS SIBIRCEV

Narodil se roku 1972 v městě Sverdlovsk, nyní žije v Jekatěrinburgu. Po studiu na fyzikální fakultě absolvoval aspiranturu v Institutu fyziky kovů (IFM) v Jekatěrinburgu, kde nyní pracuje. Verše píše od roku 1988, s tříletou přestávkou v letech 1994-97.

Co se stane, jestliže z bodu „A“ odjedeš do bodu „B“?

Možná že v bodě „B“ tě čeká štěstí,
vdáš se tam, založíš rodinu, porodíš děti
a budeš hýčkána teplem a něhou.
Ale jednou, vždyť „B“ je celkem velké město,
uvidíš na své pouti název, ulici, průchod, dům,
a čert to vem, dejme tomu, že i keř šefíku a vzpomeneš si
na „A“,

a na všechno, co bylo v něm, všechno, co jsi chtěla
zapomenout a skoro zapomněla.

A vše se ti vybaví, tak živě, jako by to bylo včera.
A znovu budeš neklidná, půjdeš na vlak,
možná si koupíš i lístek... ale neujedeš z bodu „B“
do bodu „A“.

A znovu se budeš sebe ptát. A znovu takřka zapomeneš,
vždyť „B“ je celkem velké město
a je v něm plno jiných domů, názvů, ulic.
Ale jizva na srdci zůstane a bolet bude.
A bolet bude vždycky. A je to pravda.
Jako je pravda, že toto nejsou verše.
Jako je pravda, že tě miluji.
Jako je pravda, že každým dnem přibývá šrám na mé duši.
Jako je pravda, že den splývá s nocí
a nerozerveš je od sebe do konce života.
Tak jako tebe a mne.
To je cesta mezi body „A“ a „B“ a pro tebe a pro mne.

Za použití materiálů redakce
Slovesnosti připravil a z ruštiny přeložil
PAVEL KOTRLA

Jan Leończuk

Mysterium

otec
před žněmi
kladl dlaně
na poslední
zlatý bochník
a žehnal
dobu sytosti

nyní před noci
také napřahuje ruce
chce je položit
na zapadající
slunce
aby zastavil
běžící čas

...

ještě se vracíš ve snách
mámo
ulidňuješ kolébku rozhoupanou životem
větry zaháníš za horizont
a odcházíš beze slov

bledne tvůj odchod
mámo
v tylovině mládí
schováváš svůj dokonaný
čas
a není v něm stín mé kolébky
ani kopeček za vsí
ke kutálení se v první lekci
padání

slunce ještě nezapadlo
a měsíc nevyšel

a jenom hajej můj maličký
a jenom - hajej a spi - - -

...

Krystianu Piwowarskému

temno v kolébce
utichly rozzlobené hračky
pláč se schoulil do studeného slamníku

ještě pavouk dobrý den
do mého dětství zavítá
vyplašené sny odletí
v kolébce houpe se brouk

čas skončil v kolébce
falešnou melodií utápí se matčin hlas
zahrajte smuteční hudbu
pohřební tango - - -

la la la cukrátko v puse - - -

...

Jaši Kluczewské

kokrhá ve mně kohout stesku
tříkrát kokrhá za náhlého rozbřesku
váznou slova šifrou zpívá
hořké stesky moje žaly
vymotané z husté noci
hrozený chléb v hrdle tlačí
slova plynou svítání hasnou
do spáleniště veplouvá ráno
obvazy sešněrování
křik zamykaný do mlčení
kouhout kokrhá zvoní ticho
Petr utíká do pustého pole
Mistr v pokoji už bez klik
trnem měří místo rány
natažený budík zvoní

Mistře slovo na počátku
Mistře teď jen slova slova slova
Mistře do těch hořkých stesků vejdi
marginálie posplétej

čistým listem
den se láme

Koleda I

Paní Erně Sandelové

proletěla hvězda nebem
nejkratší cestou

zazpívali andělé
nesrozumitelnou modlitbu

narodilo se Dítě
neobvykle
v jesličkách
na seně
bůhvíjak

a pak pozhášeli hvězdy
voli odešli
pastouškové usnuli

Tři Králové
přišli
se samopaly

Koleda II

s hvězdou
pod hvězdou
z hostince

šli do betlému
potajmu
podle svého zvyku

aby ho přivítali
na zdraví se zeptali
a skleničkou si cinkli

šli se poptat na zdraví
za zdraví
za hvězdu

ale stáj byla prázdná
nebylo koho chovat
a vítr nařikal v okenních tabulkách

v den svatý
zakletý
s přáním šli

polibek nesli
a zmrzlé nosy
a horkou páru od úst

a koledu nesli
v půli přetřzenou
že Kristus odjel
černým mercedesem

s hvězdou
pod hvězdou
z hostince

...

Andrzejovi a Wladkovi

vrůstáš noci pod víčkem
vrůstáš hnízdem křikem vrůstáš
hlas zapadá temnota puká
srdce pádí koně planou
hřívou do slunce zapadají
žár utíká prsty láme
zůstáváš v prázdném rámu snu
rozřatý křížem útěku
a v nebi pláčí plačky
hroš vialiki zahoryusie
nuoč zostala za stodolaj
šviatyj čas v zorkach moj Hospod
išče slonce za plečami

v lese letí koně krvavé
krví barví se stromy svaté

HOMEOPATICKÁ HLÍDKA

11. ochranná dávka historického optimismu

Vyzývám tě přirozenosti která vládneš životu
nepřetržitosti spojující všechno se vším
nezničitelnosti trvání
sílo která způsobuješ rovnovážnost myšlenky a srdce
Chválím každý den kalendáře
sestaveného z dějin lidské práce z naší přítomnosti
z dětí ze slunce z milování

Teprve teď doceňuji
dlaň země v níž jsem přišel na svět
krajkovanou horami
její strmé stoupání po schodišti dějin
sadaře kteří oštěpovali divoké keře a podnože
a sázejí růže do tvých zahrádek

Teprve teď ti mohu poděkovat
za to že jsem

(Z básně Jana Pilaře Na to že jsem)

podkovami štěstí kované
nebe nabírá pařížskou modř
na koni na koni
kopyta nesou zítřek tam
kde nikoho vrůstá do mého
mého nevímkoho
za tučného čtvrtku ržají vracejí se
na švu a stehu každé chvíle
srdce jenom setřásá do paměti
moje snové putování
koně mé neosedlané
nedělemi vyvolané
v hořkost vcházejí pelyněk kvete
hrst pro štěstí rozhovoru
výsměch na požádání pláč
na rozkaz mlčení

za závorou dne čekání

Portrét

otec s matkou
s křídly
schování ve svatém rámečku

černý otec
matka bílá
do rukou květiny jí strčili

a udivená hledí
kolem
uchem všechen šepot loví

a tady nebe
otevřené
rozkoš se v hrdle třese

a tady lože
neustlané
vášní se ruce chvějí

a tady hosté
pozvaní
pod stropem tančí

matka zesmutněla
otec nakroutil knír
a pohroužil se do mlčení

Rodičům

čas zapřel se nohama
roztáhnul se v rámu
a dotěrně čeká

matka v závoji
otec hlasitě pokašlává
vždyť je doba líbánek

teď jenom za noci
matka hlavu klade
na otcovo rámě

pořád uplakaná
kapesník v dlaních mačká
a sněhobílou kyticí

matka moje
v zlatých rámech
stále čeká na zítřek

...

na odchodu
necháváš čas
nezamčené dveře
a kliku naděje
jednou
se rozhodneš očistit
své jméno
rozdělit čas
mezi paměť
a zapomenutí
na odchodu
se ohlédneš za sebe
jak čas ti krátí
cestu
útěku

Přeložil LIBOR MARTINEK

Jan Leończuk - básník, prozaik, literární historik, překladatel. Narodil se 24. června 1950 v Lubnikách v bialostockém regionu. Vystudoval polonistiku a slavistiku na Varšavské univerzitě. Vydal dvanáct sbírek poezie, publikoval i prózy. Překládal z běloruštiny, arabštiny, ruštiny a němčiny. Zde uvedené verše pocházejí z výboru *Wiersze wybrane* (1996, ed. M. Bocianová) a z poslední Leończukovy básnické sbírky *Dotykanie ziemi* („Dotýkání země“, 1997).

Im

Ejhle
člověk!

Je zajímavé, že v absolutní většině českých novinových článků i odborných statí o přistoupení tří nových států k Severoatlantické smlouvě se nováčci uvádějí v tomto pořadí: ČR, Polsko a Maďarsko. Teď nechci žehrat na to, jak moc nám chybí jednoslovný název státu (to bych pak taky mohl bez výsledku zkoumat, proč je NATO pro někoho aliance, a pro někoho Aliance). Mě zajímá, proč jsou státy uváděny v tomto sledu. Kdyby byly srovnány podle rozlohy či podle počtu obyvatel či podle „důležitosti“ v regionu, pak by na prvním místě muselo být Polsko. Ze slušnosti by ČR měla zaujímat až třetí místo. Mělo by se tedy

psát: Polsko, Maďarsko a ČR. Jiný způsob uvádění by byl abecední; pak by se mělo psát: ČR, Maďarsko a Polsko. Nikdo mi to nebyl schopen vysvětlit, a prej že se takovejma volovina nemám zabývat, až ... až jeden známý, školený a praktikující muzikant, se chvíli zamyslel, a pak si zanotoval: „ČR, Polsko a Maďarsko, mta mta mtata! No jasně, to jde o rytmus! Mta mta mtata, mta mta mtata...“ žádný mta mtata mta, no jasně!“ A zmizel v dáli a stále si něco bručel. A pak že je hudba jen v životě Čechů. I z Bruselu jsou věci viděny ryt-mic-ky...

Ejhle člověk! Za 847 360 minut začíná 21. století.

Knihy

Úzkost jako
emocionální únik
člověka 20. století

Nové vydání románu **Egona Hostovského Sedmkrát v hlavní úloze** (jako 5. svazek autorových spisů vydalo *Nakladatelství Franze Kafky*) evokuje opět, jak to v případě spisů bývá, dosavadní hodnocení tohoto díla, o němž psali např. Jan Grossman (v 1. ročníku Listů 1946-47), Jan Machoň (v 1. ročníku Listu Sdružení Moravských Spisovatelů 1946), Evžen Jiříček (v 13. ročníku Akordu 1946-47), Kamil Bednář (ve Svobodném slovu 1946) nebo František Kautman a Vladimír Papoušek ve svých monografiích o Hostovském.

Literární kritika většinou zdůrazňovala etické problémy, jež kniha předkládá: střet humanistické civilizace s násilím, se zlem, zde reprezentovaným totalitním režimem, který se dostal k moci a expanduje po celé Evropě. Značně patetický jazyk, který Hostovský zvolil (patetičnost je jedním z rysů jeho poetiky, ale tentokrát, podobně jako v dalších textech vzniklých za války, je tento rys ještě hyperbolizován), dovoluje rozvíjet myšlení tímto směrem i dnes.

Kromě toho se nabízí úvaha o typech hrdinů, které v tomto románu Hostovský nabízí, neboť se pokusil vytvořit osm výrazných postav a ukázat jejich život na konci 30. let, stvořit hrdiny, kteří budou reagovat na dobu ohrožení národní i lidské existence, na dobu ohrožení evropské (a v podstatě též světové) kultury a civilizace. Tuto úvahu je možné vést, třebaže Hostovský věnoval více prostoru jen některým postavám (Kavalskému, paní Ireně, v jistém okamžiku herci Hrubínovi a profesorovi Marcelovi), zatímco jiné omezil prostorově i významově: použil k tomu např. změnu ich-formy v er-formu (čímž přenesl, resp. rozšířil zájem z Jaroslava Ondřeje na ostatní postavy textu, neboť z vypravěče a autora prologu, jímž je čtenář zasvěcován do situace, se stala jedna z postav). Kromě toho autor zvýraznil některé své hrdiny jen v některých epizodách. Přenáší na ně patetičnost a jejich slova jsou značně proklamativní až nevěrohodná, a to proto, že jednání a rozhodování těchto hrdinů je podáno především prostřednictvím jejich mluvy. Čím méně prostoru od autora dostanou, tím více jsou patetičtí. Patetičnost jazyka tak hypertrofuje, vrůstá do postav, jestliže je představena zejména jejich mluva. Nejvíce je to patrné na Kavalského ženě, když se rozhodne svého muže opustit. „Já vás dlouho měla ráda, pane Ondřeji, ovšem že vám teď údivem přechází sluch i zrak, vy jste mě nikdy neviděl, vy jste viděl jen jeho. A tak bych vám ráda už jen řekla sbohem, víte, za tu hloupou a nešťastnou paní, že jsme se oba včas mohli zachránit, kdybyste byl viděl. (...) Já budu mít dítě, pane Ondřeji, ano, po tolika letech bezdětného manželství! To není nadarmo, že právě teď, kdy se všechno kolem nás kácí. A odejdu od svého muže, už jsem mu řekla, že odejdu, teď ho to bolí, teď kdesi pije, ale večer se vrátí.“ (s. 139) Hostovský si zde vypomohl motivem očekávání dítěte (navíc Kavalský rozhovor tajně vyslechl), který měl této postavě pomoci se rozhodnout a má být symbolem naděje v budoucnosti. Příznačné je, že se tato proměna Kavalského ženy děje zároveň s uvědoměním si, že „našla sílu k řeči“. Vypravěč druhé části románu říká: „Oblékla se v horečném chvatu. Pociťovala závratnou rozkoš z toho, že už není mimo hru, že je v jejím víru, že už se nepohybuje jako loutka na drátích v cizích rukou, že naopak ona si s lidmi pohrává, napovídá, překvapuje, že jedná a mluví, že se jí konečně, konečně vrátila řeč!“ (s. 138)

Slovo, řeč hraje u Hostovského důležitou roli: prostřednictvím řeči se lidé vyjevují, řečí se vnějškově projevuje Hrubínova kolaborace (řečí a gesty se jako herec živí), záchodový dědek používá slova v jiných významech - je to jakýsi předchůdce postav absurdního dramatu (vzpomeňme na nesmyslné rozhovory např. v Plešatě

zpěvačce mezi manželi Smithovými a Martinovými), Kavalský a další představitelé evropské kultury a vědy rozumějí řeči zastánců totalitního režimu zcela jinak apod. Vždyť i vypravěč druhé části odhaluje, že také paní Kavalské se vrátila řeč a současně s tím našla schopnost pohrávat si s lidmi. Snad proto Hostovský tolik posunul řeč do centra své knihy, na úkor toho, že řeč vypravěče i postav je mnohdy ovládána patetičností a pompézností. Možná za každým proklamativním rozhodnutím jednotlivé postavy něco skrývájí.

O 2. polovině 20. století se mnohdy hovoří jako o věku stresu, věku úzkosti nebo věku „copingu“, přidržíme-li se označení Normana Endlera. Zatímco stres a úzkost jsou univerzální pro lidské prožívání, povaha specifických podnětů prostředí, které vyvolávají emoce stresu a úzkosti, se v průběhu let mění. Seymour Sarason k této problematice již v roce 1959 napsal: „Žijeme (...) v kultuře, ve které život lidí je částečně determinován jejich zkouškovými výkony.“ Přeneseme-li jeho konstatování do obecné roviny a budeme-li za zkoušky považovat jakékoli náročné či stresující životní situace, pak jsou Hostovského hrdinové vystavováni permanentnímu zatížení. Na toto zatížení jsou potom nuceni reagovat.

Obecně platí, že ženy jsou spíše socializovány k vyjádření souhlasu s úzkostí. Úzkost je totiž vnímána jako femininní rys. Naopak u mužů je spíše očekáváno potlačování úzkosti. Muži mají být spíše socializováni ve vztahu k náročným životním situacím tak, aby je považovali za výzvu k zvládnání a překonávání, zatímco ženy mohou vykazovat ohrožení, jež se projevuje zejména v emocionálně zaměřeném zvládnání nebo únikovém chování.

U Hostovského emocionálně zvládají situace či emocionálně unikají často muži, resp. právě u nich se projevuje emocionálnita jako komponenta úzkosti, případně se rozdíl v mužském a ženském jednání ztrácí. „Poslední věty pronášela jinak. V jakési podivné extázi se smíchem či pláčem na krajíčku. Ondřeji se trásla kolena i hlas. Obsah toho, co řekla, spíše cítil, než chápal.“ (s. 139) Podobných příkladů by bylo mnoho. Mužští hrdinové v románu *Sedmkrát v hlavní úloze* nedokáží v náročných životních situacích jednat, neberou je jako výzvu: opíjejí se, hledají únik v sexuálních orgiích, kolaborují s totalitním režimem nebo emigrují - v obou případech je to útek, jednou k podřízením se této náročné situaci, podruhé od řešení problému k vyhledávání jiných životních situací, těch, při nichž doufají, že problémové situace buď nenastanou vůbec, nebo budou alespoň útekem oddáleny.

Úzkost nepotlačují ani ženské postavy. Ty jsou buď pomocnicemi mužů v jejich útechách a snaží se tedy uniknout spolu s nimi (Irena poskytuje své tělo k sexu), nebo hledají řešení pro sebe v odtržení od muže (Kavalského žena, jíž napomohlo to, že čeká dítě, o které se bude starat), nebo se spojují s muži, aby jim pomohly najít východisko (Růžena Lazalová je spojenkyň doktora Kaliny a vytváří s ním v podzemí, spolu s dalšími, jakousi podzemní armádu). Avšak ani tento poslední typ nenachází, zdá se, odvahy k přímému boji, resp. k řešení náročných životních situací. I když závěrečná řeč paní Lazalové je příkladem patetičnosti románu, vyhlíží spíše jako únik: „Ať také ví, že jsme našli podzemní chodbu. Ukázal nám k ní cestu zahradník z našeho bývalého statku. Bratr si jistě na něho vzpomene. Ta chodba je dlouhá a vede do jeskyně, kde se kdysi scházivali čeští bratři. Teď se tam scházejí poslední spravedliví. Byli jsme mezi nimi, já a doktor, to mu také povězte. Našli jsme tam dělníky, služky, švadleny, studenty, vojáky a jednoho básníka. Docela mladického. Jeho slova se podobají slovům mého bratra, ale mří jinam. Jemu jsme složili všichni přísahu. Stále hloub a hloub se budeme zarávat do země, tisíce podzemních chodeb vybudujeme, pod zemí najdeme nové a nové spojení, víme, kde je schován prach, dynamit a zbraně. Budeme podrývat tento svět a jeho babylonské věže, víme, co nás čeká, ale jsme klidní. Bratr objevil podzemní chodby, lekl se jich a utekl před vidinou zmaru. My nemáme strach, my nemyslíme v jeho čase, my se nemusíme dočkat míru, my nemusíme

chutnat ovoce vítězství, našim spojencem je všechno, co je věčné a co nelze uvěznit: země, nebe, řeky, ohně - i smrt. Zde nahore jistě vypuknou války, čekáme na ně, ale nebojíme se jejich výsledků. Neboť my budeme žít třeba staletí, nás nelze vyhubit do posledního! Dokud si šilný člověk neujarší zemi a čas a nebe, dotud budou skryté bytosti v podzemí podrývat svět tyranů, křivých soudců a falešných proroků. Podzemní armáda je nezdolatelná, protože je nesmrtná! To všechno mu řekněte! A že už nejsme nešťastní!“ (s. 198-9) V tomto obrazu odporu, je-li to skutečně odpor, ukázal Hostovský východisko, které ve 40. letech v české próze najdeme častěji (např. též u Weila), ve spojení s obyčejnými lidmi, dělníky, služkami, studenty atd. Řeč mladého odvážného básníka - není nikde v románu už blíže specifikována - je onou řečí, která umožní člověku uvědomit si sám sebe a jednat. Avšak stejně jako u Kavalského ženy i u tohoto básníka platí její neurčitost.

Často byla zmiňována v literární kritice i monografiích o Hostovském jistá správnost Egona Hostovského a Jana Čepa. Oba spojuje, kromě literární kritikou pojmenovaných shod, ještě úzkost. Hostovský přenesl femininní rys na muže; ve své próze ji představil jako obecně lidský emocionální únik. Je to tedy úzkost jako emocionální únik člověka 20. století.

MICHAL BAUER

Neztracený Křepelka

13. dubna tohoto roku zemřel ve věku třiapadesáti let básník **Karel Křepelka**. Chtělo by se napsat brněnský básník, nakoľik už jeho studentská léta jsou spojena s Brnem, nakoľik v tomto městě vystřídal v sedmdesátých a osmdesátých letech řadu nepřilíhových dobrovolných zaměstnání, nakoľik ve stejnou dobu zde psal a vydával v samizdatu a nakoľik posléze po roce 1990 zakotvil v brněnských literárních redakcích, naposledy v Proglasu. Ale narodil se v severočeském Frýdlantu, což zřejmě v jeho životě a tvorbě obzvlášť nehrálo nijak velkou roli, nicméně připomíná to jiné paradoxy s ním spjaté. Byl znám jako básník (citována je např. jeho sbírka *Hořká sůl*, pod stejným názvem se však objevuje jak samizdat z roku 1984, tak „oficiální“ výběr z celé tvorby z roku 1993), ale poslední a také zdaleka nejobsažnější jeho knihou, vytištěnou krátce před smrtí, je soubor esejů, glos a recenzí **Ztracené kuře** (nakl. Vetus Via).

Knihy ve čtyřech oddílech shrnuje prakticky celou Křepelkovu publicistiku z 90. let, starší - z roku 1969 - je podle editora Igora Fice jen text *Smutek země*, první, který Křepelka věnoval ještě za studentských let Bohuslavu Reynkovi. Některé texty však měly původně charakter proslovu (viz *Postmodernismus - skutečnost nebo fikce*, přetištěný pak v *Tvaru* č. 15/97), dopisy nebo ankety, část úvodů k výtvarným dílům ve čtvrtém oddíle je publikována poprvé. Editor množství příspěvků neřadí chronologicky, ale celkem zřetelně předřazuje všem ostatním oddíl *Job* hledající, který je „podstatný pro zdůvodnění všech dalších kritikových soudů v následujících textech“. Zároveň I. Fic opakovaně zdůrazňuje, že Křepelka je básník a „kritičnost jeho postřehů je odvozena z básnické zkušenosti“, že tedy soubor *Ztracené kuře* rozhodně není běžným uvažováním o literatuře, ale téměř neustálým zamyšlením nad životem člověka i nad životem umění a nad vírou (Křížem) a Bohem. Vskutku - na to vše nelze při čtení zapomenout, texty nejsou „jen“ kritické, ale spíše metakritické, nároky na čtenářovu vnímavost a analytickou schopnost mimořádné. Z čistě praktického a třeba i doslova studijního pohledu by však vůbec neškodilo uvádět roky vzniku příspěvků hned za jejich koncem a možná i vybavit knihu poznámkovým aparátem, přinejmenším pak zpřehlednit a zpřesnit ediční poznámku. V doslovu by obdobně neškodilo více věcných informací jak o Křepelkově díle, tak o jeho literárních vzorech a přátelstvích. Vzpomíná-li například Křepelka na Reynka, Bochořáka a Skácela, jsou to pochopitelně spíše epizody, které tak trochu volají po dalším komentáři.

Není tedy snadné Křepelku zvláště v onom inkriminovaném prvním oddíle přečíst a aspoň částečně pochopit, není ani příliš jednoduché i v „běžných“ recenzích vstřebávat onen básnický jazyk, moudrost a poznání, jak o nich editor píše. Tedy - není snadné přijmout všechny ty nejrůznější odbočky, vsuvky, odkazy na Starý a Nový zákon, přenést se okamžitě z věcné, faktografické roviny do zašifrovaných úvah a vizí. To, co se možná porouzu tu a tam objevovalo v časopisech, je v „koncentrované podobě“ opravdu velkým a poněkud chaotickým metatextem. Ztracené kuře je knihou vypovídající v míře málokdy vídané a v literární kritice snad až troufalé přímo o Křepelkovi - básníku a až posléze informující o příslušných autorech a dílech. Paradoxně však z čtyř možná v paměti zůstane víc než z „klasických“ kritických souborů. Tady je na místě mluvit za sebe: považuji za vynikající například Křepelkovu malou studii o Františku Hrubínovi („tragédie básníka, jenž mohl být velký a zůstal prostřední“), pozoruhodnou i tím, že prakticky bez použití jediného letopočtu je skvěle zachycen Hrubínův vývoj v lidské, umělecké i čistě chronologické ose. Jiný příklad: Milan Kundera a opět naprosto výstižné odlišení toho, co Křepelka označoval jako „poézii“, tedy svrchované umělecké dílo, od „pouhé literatury provozované excelentním literátem“. Přitom Křepelka nebyl nikdy jakýmsi sekýrníkem, který by toužil knihu, respektive jejího autora „popravit“. Je sice místy až krutě sarkastický (M. C. Putna, J. Kuběna), ale s elegancí a noblesou - bez hnidopišství, bez výčitek a zbytečných otázek. Samostatný rozbor a ocenění by pak zasloužily příspěvky věnované tzv. zapomenutým jménům i přímo epigonům - měl cit a pochopení pro ty, kteří poctivě následovali velké vzory.

Je logické, že prakticky nejvíce prostoru věnoval Karel Křepelka ve své publicistické či redakční činnosti moravským katolickým tvůrcům a svým věřícím přátelům a jména z těchto kruhů jsou hojně zastoupena - Jan Zahradníček, Ivan Slavík, Věroslav Mertl, Jana Štroblová, Ivan Diviš a mnozí další. Stránky jim věnované přesahují rámec „povinných“ recenzí a studií. Někteří byli tak trochu jeho učitelé (připomeňme ještě znovu B. Reynka) a teď, po Křepelkově smrti a možná už před ní, nastal okamžik učít se od Křepelky... Vždyť dobrý učitel sice seje z očí, ale nesejde z mysli, nemusíme a nesmíme se po něm opičit a mnohdy s ním nesouhlasíme a někdy nám nějak divně leze na nervy, ale ctíme ho jako velkou osobnost. A tou Karel Křepelka nesporně byl.

VLADIMÍR PÍŠA

Radostný útok
na kalhoty

„Když se na přelomu roku 1830 - 1831 objevila v Praze Napoleonova neteř Camerata, bez muže, bez syna, zato s milencem, v mužském oblečení a se zapáleným doutníkem, vzbudila nevoli pražských urozených úředníků a vydělala ženskou veřejnost. V českých zemích ženy po kalhotách neprahly, o politiku jevíly zájem ojedínele,“ vypráví **Milena Lenderová** v závěru své knihy nazvané **K hříchu i k modlitbě** s podtitulem *Žena v minulém století* (vydala Mladá fronta v edici Kolumbus).

Záměrně zdůrazňují sloveso *vypráví*, protože ta práce není sociologický suchopár plný tabulek a grafů, ale proud radostí a trable, někdy slz, jindy vzduchu, vynaládaných ženami na *seberealizaci*. Je to báječná četba, ustavičně podněcující k porovnávání s dneškem, ozdravná a optimistická. V retrospektivě jediného století se přesvědčíme, že žijeme nesrovnatelně lépe - okamžitě se nám zlepší nálada, rozplynou se chmury.

Autorka Milena Lenderová vystudovala v šedesátých letech historii a francouzštinu na Filozofické fakultě UK, dnes působí jako docentka na Jihočeské univerzitě.

To, co by jí některý kritik mohl snad vytknout, totiž že přespříliš excerptuje z korespondence, deníků, memoárů příslušnic a příslušníků vyšších kruhů (a opo-

míjí chudinu) - zejména pokud pojednává o první polovině 19. věku, považují napak za hlavní přednost díla: je živé, vždyť pod problémy se objevují známé tváře, jména, historické postavy v jiných souvislostech.

Třeba Karel Havlíček Borovský píše v roce 1854 své švagrové o šestileté dceřence Zdence: „U nás jen ode mne dostane Zdenka bití, když je toho potřeba, ale moje pravidlo je: málokdy, nikdy ve zlosti, ale zato vždy do krve, aby děle držela paměť, ale ona přece proto mě má tak ráda jako Julii, ba skoro víc.“

Příznávám, že mne to šokovalo, i když metla bývala výchovným instrumentem ještě sto let nato.

Tělesné tresty „do krve“ uštěďrované maličkým dětem a nejednou i manželkám - to je jen jeden z dokladů proměny, jíž společnost prošla. Jiný fakt je také hodný pozornosti: manželství se uzavíralo natrvalo, rozvod byl výjimkou, a přece průměrná délka tohoto nezrušitelného svazku byla třináct roků! Končilo smrtí jednoho z rodičů, často ženy vyčerpané četnými porody či tuberkulózou. A otcovým rozhodnutím přivést houfku sirotek novou maminku - s ní mít další potomky. Soužití F. L. Čelakovského s Bohumilou Rajskou nám ostatně přiblížil Vladimír Macura v Guvernantce.

Za třetí: i svazek, jenž se z hodin literární historie mohl jevit bezproblémový, míval své stíny. Kulatá tvář M. D. Rettigové neprozrazuje slzy, které prolila - jako manželka, matka i jako učitelka vaření a péče o domácnost.

S blízkím se koncem století se začínaly ukazovat první vlašťovky emancipace - s bojovnou Eliškou Krásnohorskou v čele - touha po profesionálním uplatnění schopností, talentu, vědomostí.

Tak daleko ovšem v knize zatím nejsme, musíme s autorkou probrat všechno dopodrobna, srovnávat stav v Čechách a ve Francii (s občasným pohledem jinam, nejraději do Vídně). Plesy, módu, kosmetiku, tělocvik, sport, výživu, výbavu, mzdy, vzdělání později středoškolské, nebo dokonce vysokoškolské (jeho odpůrcem - pokud jde o ženy - byl sám velký profesor Purkyně!) a samozřejmě celou oblast umění - od literatury, malířství k herectví a hudbě. Kolik ženských jmen, tolik pohnutých osudů.

Obdivuji autorku, jak přitom dokázala své vyprávění o minulém století - viděném z nejrůznějších stran, přitom důsledně ženským očima a srdcem - usměrnit a udržet čtenářský zájem a tempo. Naleznete zde skoro všechno - alespoň zmínku, a nevyčázíte z údivu, když píše třeba o tom, jak první česká lékařka Bohuslava Kecková, která promovala v Curychu v roce 1882 a jejíž rigorózní práci publikoval Časopis lékařů českých, musela po doktorátu absolvovat ještě kurz porodních asistentek ve Vídni, aby mohla jako „bába babic“ působit v pražském zdravotnictví (otevřít si soukromou praxi jí bylo dovoleno teprve po dvanácti letech).

Začala jsem od konce - o kalhotách, atributu mužství, a ženském uplatnění ve veřejném životě. Kalhoty se ujal, významné političky jsou dodnes vzácností. Milena Lenderová jich sice našla několik, ale první českou poslankyni zvolenou v roce 1912, Boženu Vikovou-Kunětickou, zná jen pár literárních historiků a Bertu Suttnerovou, rozenou Kinskou, první laureátku Nobelovy ceny (obě byly spisovatelky) - spíše Rakušané.

IRENA ZÍTKOVÁ

Sůl, ale bez slánky

Články v časopisech, ve sbornících a vystoupení na vědeckých konferencích obvykle úspěšně zapadnou. Kdo by si dal tu práci probírat se desítkami současných tiskovin, či dokonce shánět informace o tom, co kde zaznělo a jak se s tím seznámit? Není divu, že se za této situace mnozí literární vědci pokoušejí aspoň část své práce z několika posledních let shrnout do knižní publikace a dát ji tak k dispozici širšímu publiku.

Tímto způsobem vznikla i nová kniha **Z obzoru tvorby (Kapitoly z české literatury)** ostravského badatele **Jiřího Svobody**, vydaná loni Ostravskou univerzitou a nakladatelstvem Tilia. Jednotlivé studie, které obsahuje, jsou z let 1984 - 1997.

Není obvyklé začít psát o knize zprostředka, udělám však výjimku. Z obzoru tvorby je totiž nejzajímavější ve své třetí a nejdelší části Kontinuita tvorby, která se skládá převážně z monografických prací věnovaných českým spisovatelům různých období, ať už se týkají celé jejich autorské i lidské osobnosti (např. Božena Němcová, Petr Bezruč), nebo jen vybraného úseku jejich tvorby (např. Jan Neruda, Josef Kainar). Projevuje se zde naplno autorův badatelský zájem - snaha pochopit tvůrčí proces spisovatele, důvody a způsoby vzniku literárního díla. Jiřímu Svobodovi se přitom daří podat celkový obraz, který není metodologicky omezen na vnější okolnosti nebo naopak pouze na literaturu jako svět o sobě, ale dochází zde k prolnutí obou vzájemně se doplňujících pohledů. „Obzory tvorby“, k nimž směřuje, nejsou navíc úzké, ale dosahují dalekých mezí různých oblastí literatury: časové, regionálně i vzhledem ke vztahu literárního centra a periferie (zabývá se i natolik specifickým básníkem, jako je Ondra Lysoský, nebo z dnešního hlediska pouze okrajovou básnickou tvorbou Milana Kundery).

Sestavit knihu jako aposteriorní konstrukci však v sobě skrývá i četná nebezpečí. Málokdy se podaří články původně na sobě nezávislé skloubit ve vnitřně soudržný celek. Zjevně je to na prvních dvou částech Souvislosti a vztahy a Kontexty a konfrontace, které mají vytvářet jakýsi všeobecný úvod či všeobecné východisko k jádru knihy. Na čtenáře působí spíše jako nesourodá tříšt okrajových poznámek (snad s výjimkou zhodnocení díla Oldřicha Králíka Kritik a jeho idea básníka). Objevit „souvislosti“ mezi noetickým problémem literárních dějin a tržními vztahy, popřípadě „konfrontovat“ česko-polský literární kontext a máchovské téma v české literární vědě vyžaduje značné množství fantazie. Kvůli nedostatečné finální úpravě článků a jejich nevhodnému výběru musí čtenář zapomenout, že drží v ruce knihu, a představit si zase jen časopis. Vágní povětšinou zůstává vztah prvních dvou částí k závěrečné: vůdčí téma knihy - tvůrčí proces - se v nich prosazuje jen ztěžka, obvykle tehdy, když se autor v rámci dané problematiky začne více věnovat jako ilustračnímu příkladu jediné osobnosti (v rámci česko-slovenských literárních vztahů např. Ivanu Kraskovi). Pokusy o syntetický pohled obvykle vyznívají rozpačitě a zdá se, že příliš nového nepřináší. Navíc jsou jednotlivosti často spíše dosazovány do daného schématu, aniž by ho samy vytvářely, a to dost násilně tak, aby za každou cenu doložily předem danou tezi. Ve studii Utopie a novější česká literatura je tak kupodivu nacházen utopický princip nejen v díle Boženy Němcové, ale i v Evropě Svatopluka Čecha.

Zanechme však výhrad, daleko důležitější je, co - jak jsme poznamenali výše - kniha přináší pozitivního. V badatelském díle Jiřího Svobody zjevně existuje podobná *kontinuita tvorby*, jakou se snaží odhalit a doložit u „svých“ autorů. Velká materiálová základna pak čtenáři přináší i množství užitečných, jinde mnohdy těžko objavitelných informací. Doufejme jen, že při přípravě další knihy projeví Jiří Svoboda více soustředěnosti.

LUKÁŠ MALÝ

Nad básněmi Petra Kabeše

V doslovu ke knize **Pěší věc a jiné předpokojky** vysvětluje Václav Bělohorský původ metafory, která se dostala do jejího titulu. Jde o citát z přednášky J. P. Sartra, kterou držel na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy: »pěší věcí« tu je míněno lidské tělo, které by prý (jako existenciální téma) mělo obohatit »dobu«, které by však (jako reálná věc) nemělo »vystupovat« z »vlaku řízeného komunistickou stranou«... **Petr Kabeš** patří k těm básníkům, kteří vyrostli z uvolněného kulturního ovzduší 60. let (řídil mj. Sešity pro

mladou literaturu) a jejichž svobodný projev přetála dráha rychlovlaku, jehož depo a dispečink se tč. nalézaly v Moskvě; od sedmdesátých let publikuje ineditně a r. 77 podepisuje Chartu. Podepsal TO tenkrát (podobně jako jiní) za všechny: za mlčícího občana i básníka, a za to se sluší poděkovat - už proto, že v dobách příznivějších z toho nevytloukal kapitál. Básník zůstal básníkem. Pokud bychom však P. Kabeše chtěli vidět jako básníka politického, simplifikovali bychom existenciální rozměr jeho poezie. Vyhlášení »války chatrčím« představuje v každém případě trefnou metaforu zvratu, který se v tehdejší společnosti udál. Existenciální a politické téma tu tvoří jednotu.

Kabešova kniha obsahuje tři sbírky: **Pěší věc** (1979-85), **Předpokojky** (jejichž jednotlivé básně jsou datovány v rozmezí let 1985-97) a **Soukromí trojzubce** (1996-98). Z redakční poznámky se dozvídáme, že jde o první svazek svérázně komponovaného konvolutu, který autor pořádá z dřívějších sbírek a textů dosud nepublikovaných. Takové syntetizování a kritické třídění je myslím pro starší básnické generace dneška příznačné: po letech, v nichž byl svobodný literární život potlačen, se mnohé přece jen jeví jinak. Jinou otázkou je, zda to je »přirozené«. Leckdo by dal možná přednost čtení »první ruky«, jiný zas »ruce poslední«. Která z nich byla šťastnější, o tom rozhodne čas a vpsledku literární kritika, bude-li mít ovšem chuť se v mnohavrstevném a různosměrném proudění 90. let přehrabovat. V každém případě máme před sebou autorizované vydání, a to je třeba respektovat.

S fenoménem plynoucího a přehodnocovaného času souvisí také komplikovaná dedikativnost Kabešovy knihy. Jde o věnování trojího druhu: předně jsou to »dedikace« literárního typu »Leonid Andrejev: Satanův deník«, což jsou inspirace a genetické příbuznosti, dále jde o věnování literárním přátelům (např. A. Klimentovi, J. Zábranovi etc.), kde si můžeme určitou souvislost zkonstruovat ze znalosti jejich osudu a díla. Okonečně tu jsou dedikace ideální, osobám pro čtenáře neznámým: zde jde o vnitřní souznění v situaci, duchu i duši, o vděk za spolubytí... Zvlášť citlivý může být problém věnování ženám: Kabeš jejich jména nepotlačuje, jednotlivým básním a sbírkám však nadřazuje dedikaci dodatečnou, současnou, dedikaci své manželce. Umím si v této souvislosti představit různé reakce... Měli bychom však vědět, že žensství je u Kabeše fenoménem ideálním: jeho poezii prochází spíše »věčná žena« než jednotlivé ženské podoby, rozdrobené v čase do mozaiky příhod.

„*Přesahy vymezují celistvist,*“ píše P. Kabeš v jedné z básní a předsazuje tento verš do (zmiňené) úhrnné dedikace... V tom je tresť smyslu knihy. Přesah je v ní důležitým formálním prostředkem. Užívá-li Kabeš na konci verše rozdělovník, který odsunuje část slova do verše následujícího, má to svůj významotvorný smysl: ten tkví v anticipaci významu a jejím potvrzení či zklamání. Octne-li se např. v takové poloze slovo »za-tím«, jde o antiklimax: »ZA« mohu chápat jako předložku (před-ložku), signující metafyzické očekávání, příslovečný dovětek mne však srazí do provizoria chvíle; podobně u slova PRO-pouští nebo PŘED-poslední. Kabešův verš je úsporný a úporný, strohý, někdy civilní, má však citlivou metaforickou a eufonickou tkáň. Už volba slov je zvláštní: na jedné straně vulgarismus, na druhé poetismy jako »zlatistý« a jeho neologická fólie »ocelistý«. „*Začnu-li mžít, nelehko bude lijáku,*“ píše Kabeš v jedné ze svých nejzavrativějších metafor... Bytí »natvrdo« a křehkost lyrické věčnosti si tu podávají ruce, jako by se u keře pámelníku potkal na sklonku podzimu Li-Po s V. Holanem... Metafora »ten svlačec sladkovodních ach« je sama o sobě něžně eufonická: kruh na vodě lyriky. Charakterizuje-li Kabeš existenciální situaci 80. let verši »Čtyřicet let s náústkem z vykáceného višňového sadu«, je to mistrný emblém: být umlčován tím, co milujeme, v čem rezonuje naše jméno, je obzvláště hořké.

Těch »kruhů na vodě« má Kabeš víc. Jde o troj- a víceveršové, také však dvouveršové básně: je příznačné, že právě v takových doznívá celá jeho kniha... Zdá se, že básníkův naturel je od přirozenosti

měkký: ne však křehký! Vždyť: co přemůže vodu, když se napře na všechno tvrdé a silné? Básník i voda jsou trpěliví. »Utkvělý prostor po odvátém větru« je jejich prostorem, »socha vzduchu před odhalením« jejich monumentem. Tam, kde se žvlům přírody (k nimž patří také básníkovy nitro) postaví do cesty nějaká překážka, palisáda z višňových kmenů například, ztvrdnou a zakalí se: takový je i Kabešův verš. Je tu však i Kabeš avantgardní: umí básnický ohledat prozaický příručkový text, umí vysázet báseň/dialog plný lyrické dramatickosti... Jeho zájem se předem nezavírá ničemu. Realita je taková, jaké je básníkovy nitro. Ne naopak.

»Roztržitý čas«, čteme v jedné z básní, a je to opět slovo o více významech... Je skutečně »štěstí proti přírodě«? Politická realita je tu opravdu spíše povrch, moment spuštění a dopuštění, ne jádro pecky, kterou tyto texty drtí v zubech. »Neztratit cestu« znamená »neztratit cestu«: k tomu dostal ten, kdo se přebíral v archivech StB, jistě nejednou impulz... Kabešovy básně mají spíš permanentně dvě roviny, než že by se třibily do textů dvojitě linie a druhu. Jejich povrch je znamenán realitou, která může být případně politická, v jejich hlubinách však tepe chlapecké srdce. Čteme-li: »PAMATUJU SI, ALE NEVZPOMÍNÁM NA TO. / Ráj, jak jinak, / zkamenělý. Dovede kámen vyblednout?«, jsou to verše konturované realitou, jejich hlubinu však tvoří archetyp. Rovina existence a rovina bytí se k sobě mají jako označující a označované. Věčnost v pohybu, ať už na sebe bere jakoukoli podobu. Moře na svém povrchu bouří a rozehrává odstíny dnů a nocí, v jeho hlubinách je ale klid. Básníka nejmá závat, když se nakloní nad hladinu... Co však cítí, je spíše bolest než klid. To, co musí být přijato, si nevybíráme.

Významy takto intencionálních veršů krouží kolem tématu Boha, kterého lyrik opustil, a ztraceného Ráje. Obojí těsně souvisí, zdá se však, že druhé je příčinou prvního... Ani své ztráty si nevybíráme. Není TO v naší moci: v tom se tradiční náboženství mýlí. Je v naší moci (takovou) ztrátu přijmout: a co z ní vytvoříme, nikoli zda ji (v konverzi) potlačíme... Bůh přebývá v našich ztrátách. Pěší věc přiznává, že nemá křídla. Kabeš usiluje o hlubinu, nikoli reflex nějakého dogmatu. V tomto smyslu je třeba chápat verš »byl jsi tónem, stal ses notou na papíře« (ztráta původního) i »budu se muset opakovat, abych si řekl něco nového« (touha po znovunabytí). Podobně, avšak nebezpečně blíž sobě: »Cromagnon mého stínu, skorověčně zelený«... Verše, v nichž básník zápasí s fantomem ztraceného boha (»MUSEL BYT ŠÍLENÝ TEN BŮH«; »Když jsi nás přinutil žít, ať je po našem«), hovoří zvláštní řečí: Prométheus, unavený z vlastní vzpoury, podléhá nostalgii... Je to (totiž) právě »věčné žensství«, v němž se obrozuje básníková duše: »přišel jsem do tebe umřít, právě když jsem se měl narodit!« Vztahy mezi »zde« a »jinde«, mezi »snem« a »bděním«, které konotuje báseň Cestou, otvírají v skalině bytí prasklinu, vyjevující podstatnou pravdu o hlubinách, jimiž jsme my sami. »Praskalina«, řekne básník... Takové má být slovo: jedno místo dvou, dvě místo deseti. Bytí je v jejich spárech. Metafora »Předpokojky« tak nabývá zvláštního významu: metafyzika konkrétního, které vždy uniká, protože je příliš blízko nás samých, ztrácí svou negativitu, stává se předpokladem setkání...

MILAN EXNER

Jizvy Hany Fouskové

Zvykli jsme si vnímat produkci současné české poezie jako záležitost zájmových uskupení, houfujících se kolem krystalizačního jádra, jímž bývá největší literární časopis či nakladatelství. Vnímáme autory Petrova, Hostu, Větrných mlynů či Welesu. Občas dochází k prolínání a fúzím. O to zajímavější se mohou zjevit osamělci, křídající nezařaditelně po ekliptických drahách vlasatic „mrazivé prázdno zbytku“. Podobají se rotujícímu bolidu, aby zazářili, zhasli či naopak svou vlastní přitažlivostí zavdali podnět k tomu, aby něco krystalizovalo skrze ně, díky nim, kvůli nim.

Nevíme o nich mnoho. Oni sami se pramálo starají o vlastní prezentaci, leží na samém okraji sfér jejich zájmů. Jaké to jsou zájmy? Ani o nich mnoho nevíme. Případají nám tak trochu neracionální, ba podivínské. Ale neupomínají na postavy váchalovské, reynkovské či klímovské? Příznačná je pro ně nemožnost, ale i nechuť komunikovat běžnými prostředky s tímto světem, odchod do exilu srdce, zevně demonstrováný odchodem do skutečné, nejčastěji venkovské, samoty. Svět je pro ně všechno ostatní mimo normativní a normující společnost, tedy příroda, z živých tvorů především zvířectvo. Často nadání schopnosti vyjadřovat se více prostředky než pouze slovy. Jsou hrdí a raději strádají, než by prosili o pomoc zásadního významu, leč nepřijde jim zatěžko vyžebrať nevelký obnos na cigarety...

A protože jejich dílo je věrným zrcadlem jejich duše, neretušované čtenými literátskými manýrami, stojíme v rozpacích i nad ním, váhající, je-li to geniální, nebo - jaké vlastně? Jaromír Filip Typlt, observující u teleskopu, zpozoroval jednoho krásného večera vlasatici a okamžitě se rozhodl se svou pověstnou brizancí rozžhavené kry stát se jejím manažerem. Neboť jak jinak nazvat vše to, co musel vykonat pro paní **Hanu Fouskovou**, její poezii a texty, obrazy? Navštívit autorku. Opsat nadvakrát texty ze záznamníku. Poprosit pana Karla Doška, aby nafotografoval autorku v jejím domácím prostředí umělecky a černobíle. Naopak v barvě zachytil její oleje. Sedět nad texty, přemýšlet o nich, zeditovat je. Kontaktovat Ministerstvo kultury ČR, Magistrát města Liberce, Fokus- MYklub a pana Suchla v záležitosti až trapně prozaické - sehnání potřebné sumy na technickou realizaci díla. Jednat o grafické úpravě s Janem Měříčkou a tiskárnou J. I. M. Liberec. Korektury. A s hotovou knihou v ruce začít její distribuci: Vážený pane! Považujeme Vás za milovníka poezie a doufáme, že Vám nebude příliš proti mysli vydat za tuto knihu.... Takže ono to rytířství nezůstalo bradou vzhůru u Crécy a heslo Ich diene je nesené na štítě dál. A je to p r i m á r n ě služba poezii. Pevně věřím, že o barevné tvrdé expresi obrazů Hany Fouskové ještě časem kunsthistorik napíše erudovaněji.

Typlt rozvrhl texty knihy **Jizvy** do šesti oddílů: na zsinalých skalách doutná sen, zastřelili každou škvíru a pověšen svět čtyř stěn mimo svět, já špatně zajizvená rána, až den bílý až noc svůj černý klín zavře do svítání, my všichni se spálenými mozky, zítra se pouta rozpuknou a spletu si žily do tářní. Názvy oddílů, vypreparované z kontextu, jsou ostřejší, razantnější a surreálnější než básně samy a prozrazují mnohem více mužskou racionální práci. V oddíle III je kromě osmi básní vřazeno i čtvěro textů Ze zápisků, v polovině sbírky tak básnička podává o sobě svědectví formou prozaických miniatur.

Škatulkovat Hanu Fouskovou není jednoduché, jsou to básně samostatné a téměř nepoučené na vzorech či naopak v nich lze najít ode všeho, fosforeskují chvějivým vnitřním spiritismem. Jejich atmosféra je noční, hvězdná, letící, magická, beztláčná, přetěžká. (Ach hořká nebesa / zhasněte své nevidoucí oko / jež pelyňkem proděravělo klín tmy.) Světy, o nichž autorka vypráví, nejsou z tohoto světa, jsou jen vyjadřovány pojmoslovím tohoto světa (My lidé se zřícenými mozky / pronikáme za hranice osudu / létáme vesmírem / a o černý Aldebarán / si trháme křídla / řídíme pohyby planet / jediným šklubnutím kyčlí). A nám se mimoděk nedostává schopnosti uvěřit, že ten, kdo proniká za hranice osudu, létá vesmírem a řídí pohyby planet, touží být stigmatizován jizvami.

Ale všechno je současně i jinak. Nepřemýšlejme, čtème. Knihu **Jizvy**, rozhodně zajímavou.

Díky, pane Typlte.

Díky, paní Fousková.

JIRÍ STANĚK

Poezie jedné pani

Básnickou knihu **Nadězdy Plíškové** (1934) **Hospodská romantika**, kterou vydalo nakladatelství Petrov ve své edici

NEW LINE, je asi radno nazvat spíše poemou než sbírkou. Jednotlivé „básně“ v ní nejsou totiž samostatným hledáním jako spíše součástmi celku: jednoho určitého pokusu, jednoho *tvářičho gesta*. Chápat celou knihu jako poemu, jako mozaiku, koláž (neboť Plíšková je výtvarnice) je tedy asi šťastnější a přesnější. Zároveň by tak bylo možné alespoň zčásti obhájit i onu jednotvárnost a monotónnost celé „sbírky“. Vždyť i „báseň“ Nula od nuly pojde znicí pouze: „Pani, / život s ním byl hroznej, / ale / bez něho taky.“, by sama o sobě vytržená z kontextu „poemy“ vyzněla snad až příliš jednoduše.

Jak už název sbírky-poemy napovídá, drtivá většina promluv se odehrává na místě tolik plodném pro českou kulturu: v hospodě. Básnička v nich nefiguruje jako mluvčí, ale spíše jako účastník hospodského dialogu, ba dokonce jako jeho posluchač a pasivní zaznamenavač: „Už si zase píše. / A tu si taky napiš...“ Z jakýchsi fiktivních hospodských hovorů je sešita takřka celá kniha: „Pane, tady je záchod podvobojí, já za to nemůžu. / Pani, já vám řeknu, mejt to po chlapovi, to je úplně jiný / než po ženský. / Snad že to nesplachujou, ne? / Ale prosím vás, to je z toho jejich pivochlastání.“ Kontakt mužského a ženského světa v hospodě je samozřejmě prost tradičního básnického napětí mezi mužem a ženou. A když již zde erotické napětí je, pak získává poněkud zdeformovanou podobu. Erotické jsou zejména právě bizarní rozdíly mezi pohlavími: například že muži za sebou nesplachují, ženy splachují.

Jinak je ovšem hospoda mimo svět civilního erotična, erotický svět je venku: „Voni sou kurvy všechny, PANI, ty co nejsou kurvy, sou eště větší kurvy.“ Manželky (kupříkladu) jsou mimo tyto životní sféry, jsou doma: „Filoména bláznivá. Kupuje mu AFTERSHAVE. Chlap má prostě smrdět.“ Erotika je ale v hospodě aspoň přetřásaná. Je samozřejmě přítomna verbálně v chlapáckých hovorech: „Pani, kde to žijete! Panenství do svatby vole. Mně bylo / dvanáct a půl a poprvé mi přefikla patnáctka.“ Je to ale erotika, řekněme, nižšího druhu, stejně taková, kterou evokují i postavy hospodských prostitutek „za patnáct set a nic moc“. Vždyť této „pani“ říkají „my jsme tady všichni samci / Akorát tendle je děvkař“ právě proto, že svět civilního erotična je navzdory všemu řečenému „venku“ a musí s ním „pani“ seznámit, aby vzniklo ono verbální „sexuální“ napětí.

Kromě „poetiky“ hospodských hovorů jako by byla Hospodské romantice vlastní také poetika oněch lidových prasárníček vyrytých třeba zrovna na zdi záchodku: „BRUM BRUM / z hovna / kulička / a z hovna bič / BRUM / BRUM / či spíše z prdu? / No bůže! / nebyde / tě BRUM BRUM / BRUM / BRUM“. „Pivo nanebraní / Pivo ranní / Pivo za maminku, za tatínka / Pivo první pomazání / Pivo přijď království tvé.“ Je samozřejmě otázkou, zda je toto chápání poezie něčím skutečně novým, zda básnička nahlíží na svět a na veškeré dění s touhou a nutností nalézat silné impulzy. Zda je tato poezie o něčem a zda nejde o pouhé prázdno gesto „být (post)moderní“. Básnička v pojetí Plíškové si ale jakési poslání poezie volky nevolky uvědomuje. Ví aspoň, že je metafyzické putování za veršem obtížné: „Když právě na záchodě mi napadla / TA PRAVÁ básnička / ta nejspřávnější / kde / BYLO VŠECHNO / a o VŠEM / co já kdy / kde / a jak. / A bylo mi jasné že je to vono / že je to světový / ale! / při všech těch potížích jsem / HNEDE / neměla u sebe TUŽKU / a je to v hajzlu. (...) / VŠECHNO / mi vždycky zkazí něco tak obyčejného jako například / potřeba.“

Svět intelektuální však do básní také proniká. Nadpisy jednotlivých „básní“ jsou někdy mota - od Ch. Bukowského přes Pasternaka a J. Hanče po Goethovo „Zastav se okamžiku, jsi tak krásný“. Z hlediska intertextuálního báseň májící ve svém názvu citát třeba zrovna z Goethova díla je alespoň do jisté míry variací, proměnou tohoto citátu, respektive jeho rozvedením, odkazem k autorovi již uvedením jeho jména. I to charakterizuje postmoderní tendence vracet se k minulosti, odkazovat k ní s určitou ironií. Vždyť tato, Goethovým motem uvedená báseň zní:

„Stáño, víš, kdo to byl JOB? / JOB? / A vodkud? Je mi to povědomý. / No z BIBLE. / Už zase blbneš! / A co jako, pani, v tý Bibli děláš? / Ten Job? / Votoč se vole. Ta je má vole. / A blbý nohy. / Moje teorie vychází: / PĚKNÝ PRSA, BLBÝ NOHY.“

Plíšková odkazuje ve své básni Magor navíc i k známé postavě české literatury: „Když mi Ivánek Jirous psal KATALOG do Špálovky...“ Ovšem není to pouze odkaz na nějakého přítele. Je nutno jej chápat i jako odkaz ke konkrétnímu básníkovi, k jeho dílu, k jeho mýtu. A to, že autorka Plíšková v básni naznačuje, že jej zná, je do jisté míry emblematické. Vzpomeňme na pozdní Seifertovy verše, ve kterých vzpomíná na své přátele - básníky. Vzpomíná na ně tehdy, když zjišťuje, že je posledním žijícím básníkem své generace. To je samo o sobě závažnou a tíživou pointou celé Seifertovy básně. V textu Plíškové je naopak vzpomínka na Magora zcela všednodenní. I to je svým způsobem symbolické. Samotné básni, která v sobě neskrývá závažnější poselství, by asi sotva rozuměl někdo, kdo NÁHODOU nezná jméno Jirous, Jirous-kult. Jde prostě o postmoderní odkaz k někomu SLAVNĚMU, mediálnímu, a tak se s touto možností ani nepočítá.

Plíškové kniha vyvolává řadu otázek jako například: Co ještě je poezii? Není ona přestylizovanost hovorů ukazující nejnížší sféry a vulgaritu „hospodského“ myšlení v rozsahu osmdesáti stran již pouze klíšé? Je to ovšem kniha, která již svou existencí svědčí o tom, že na tyto otázky zatím (v devadesátých letech) neexistuje jednoznačná odpověď, tedy odpověď obecné platnosti.

ONDŘEJ MACURA

Autorská hypertrofie Drago Jančara

Ve svých nostalgických po světe, který se poděl neznámo kam, skromně pozapomínáme třeba na to, že vůbec první projekt naší nové a báječné - *budovat vlastní říš*, pravil o tom pan básník Dyk - samostatnosti české, ten první projekt, kterým T. G. Masaryk oblažil roku 1915 Buckinghamský palác, byl projekt Česko-slovenského království, spojeného koridorem po rakousko-maďarské hranici. Ostatně ještě mapa odevzdaná Masarykem Wilsonovi v červenci 1918 nese titul *Spojené státy země koruny české...* Se Slovinci se tam už nepočítá, ale třeba Velký Žitný ostrov je tam zanesen jako území maďarské.

Nakonec všecko dopadlo jinak, a to navzdory našim představám o světě. Třebaže ve shodném červenci 1918 píše z Lublaně Masarykův agent Hajšman svému šéfovi, že „jednota Jihoslovanů je neměnné *factum*“, konce národa jugoslávského jsou shodné s koncem národa československého, ale civilizovaní Slovinci z toho vyšli díky své spíše evropské než balkánské tradici se ctí. Nacionalismus se v jejich případě neukázal tím úděsným kyjem opatřeným neandertálcem jako ve zbytcích bývalé Jugoslávie. V tom jsme si blízcí. V tom, že svého cíle musili dosáhnout a dosáhli branností, jež se neobešla bez obětí, arcí nikoli. Dnes ovšem, stejně jako my, sedí uprostřed svých vlastních ideologických trosek s pocitem oproti nám o cosi lepším euforii úspěchu, protože poprvé v historii naplňují svou vlastní státnost, ale poprvé v historii se také musí zabývat myšlenkou co s ní.

Shodou okolností v těchto dnech vyšlo také 41. číslo revue PROSTOR, zaměřené právě na obecně evropský a in species náš problém, jak se vyrovnat s minulostí, která se neosvědčila, a s budoucností, jejímž věrozvěstem je americký způsob života. Životní styl, který nám až více než občas připadá záhadný a nesrozumitelný. Své obavy, že v něm nedokážeme obstát, pak evropský člověk, a zvláště člověk z Evropy žijící ve stínu sociálního zla komunismu, všelijak kompenzuje a snaží se obraz této alternativní budoucnosti (další alternativou je peklo) poměřit svou dosavadní empirií. Podobaje se onomu soudci, který roku 1966 a zhruba čtyřicetiletý, soudil dopadeného kápa z Mauthausenu podle mě-

řítek Evropy roku 1966, nikoli podle měřítek platných v Mauthausenu roku 1942, a kápa, kterému tehdy bylo pouhých 18 a ipso factum podle zákona země tehdy platného ještě nedosáhl měřítek zletilosti.

Slovinci, stejně jako my, potýkají se s problémem, co se svými podděnými kápy, kterak se vyrovnat s jejich známou minulostí v podmínkách nové přítomnosti a jak to vše srovnat s příkladem americké budoucnosti a odpovědností své neočekávané zletilosti.

O tom a právě o tom je Jančarova knížka (**Drago Jančar, Chtíč chtíc nechtíc**. Překlad František Benhart, 255 stran, vydal Volvox-Globator 1999, cena neuvedena); pokud jde o realie zpracovávající stipendijní pobyt v americkém New Orleansu a USA vůbec, pokud jde o literaturu u Jančara už tradičně přesahující někam do surrealismu *jiné* přítomnosti, realitou avšak podmíněné, ale vyvíjející se mimo ni. Což u Jančara, spojeno s přesností observace, tvoří základ čtenářského požitku, který nás ani tentokrát nemají.

Obvyklá potíž evropských *amerických zápisníků* je v tom, že americká realita a realita amerických univerzit, kterou zažívají k nejrůznějšímu hostování generosně přizvaní evropští vzdělanci i nevzdělanci, jsou světy značně rozdílné. Kdo měl příležitost poznat obě, ví, že základní americká premisa je jinde a diametrálně se liší. Podobně jako se nutně liší realita pražská, zažíváme-li ji jako domorodec, anebo jako návštěvník vnímající ji zvenčí. Používat jen jednu jako všestranný americký axiom nutně vede k falešným závěrům. Jančar se, naštěstí, o konkluze nesnaží. Na to je příliš dobrý spisovatel a navíc i vhodně skromný člověk. Podmínky Mauthausenu roku 1942 a muže osmdesátiletého nelze použít v okolnostech této situací neodpovídajících. Jančar se rozlučovacím dvojbojů vhodně a bez snahy o dialektiku, umění to podvodu, vyhnul, tak jako my všichni občas činíme, odklonem do své surreálné fikce, právě té, která ovšem vždy tvoří naše intelektuální jsoucné, naše pocity úzkosti a nejistoty i jejich opaků. Zde nacházíme nespécifikovatelnou autorskou velikost, činící literaturu literaturou a vymykající se oblíbeným poučkám o tom, co literatura je či není. Co je či není povinen autor, co si žádáme či nežádáme od zboží zvaného knížka.

Chtíč chtíc nechtíc je uváděn jako román, ale nejsem si jist, zda vžitým kánovním románem právě odpovídá, jenže proč by měl? Odpovídá na otázku, co s našimi životy, kterak je poměřit s existencí vzdáleného snu, náhle se ocitajícího na dosah. To je literární poslání. To je ta neustálá otázka, co si s tím vším počít, jestliže jsme se učili a naučili obstát v Mauthausenu, ale náhle jsme jinde a naplněná očekávání tohoto jinde neodpovídají našim představám, které přece musily být správné, nemohlo tomu být jinak, protože přece byly naše.

Ku svému štěstí a ku štěstí svého produktu autor na správnosti svých představ netrvá, ale pouze je zaznamenává, podobně jako tvárně a funkčně v textu použité analytické tabulky, oblíbené to hračky psychologů a psychoanalytiků, trochu připomínající literární pruněk, který druhy použil John Dos Passos, třebaže závěr, pokud k němu už docházíme, bude až překvapivě jinde.

Odněkud z rádo by dávného Kiplinga, případně Spencera, ale přesto i memento přicházejícího XXI. století. *Když snítí znáš, leč nepodlehnot snění*. To vše pozorované tu je, to vše existuje, ale řečeno s Kunderou, Jančar nás poučí o tom, že život je jinde. Věci se dějí jen proto, abychom si o nich mohli vyprávět, a literatura ještě neznamená, že musí sledovat příběh. Pokud mohl Karel Čapek kdysi prohlásit, že Kipling byl nejen básníkem britského impéria, ale také právě tak básníkem celého světa, Drago Jančar zde vyjadřuje totéž, neboť literatura je jenom jedna, a to ta dobrá, je to ta laskavá k člověku a jeho chybám.

Což dokazuje také to, že spisovatel „provinčního a nepočteného národa“ vychází a hraje na jevištích čtyř kontinentů. České vydání Chtíče, mimochodem v excelentním překladu Františka Benharta, přichází po vydání anglickém, německém a maďarském. Jančar není už dlouho čes-

kému čtenáři neznámou veličinou, ale touto knížkou postupuje opět o krůček dál.

JAN BENEŠ

Noc lidskosti

„Válka je specifický (...) vztah, pro nějž je typické používání násilných prostředků,“ říká se v Encyklopedickém slovníku (1993). Spisovatel a filozof **Elie Wiesel** zasvětil celý život i většinu díla snaze objasňovat onu „specifičnost“ vztahu, ukazovat takové podoby „násilných prostředků“, jejichž účinky jsou patrné nejen na zdevastované zemi a na počtu mrtvých lidí, kteří padli v boji či zemřeli následkem jeho nepřímého působení, ale také na psychice a citovém světě jedinců. Neboť měřitelná kvantita nemusí být nutně děsivější než obtížně vyjádřitelná kvalita. Elie Wiesel prožil déle než rok v koncentračních táborech, nejdříve byl v Osvětimi, potom v Buně a Buchenwaldu. Teprve po více než deseti letech byl schopen popsat své zážitky v autobiografické próze **Noc** (*Serfer, Praha 1999, překlad z francouzštiny Alena Bláhová*).

O nelidskosti koncentračních táborů existuje velké množství literatury. Buď je zaměřena dokumentárně a očití svědkové v ní popisují každodenní hrůzy i konkrétní otřesné zážitky z koncentračního života, nebo ukazuje proměnu lidské osobnosti v extrémních podmínkách. O degradaci lidskosti je i Wiesellova Noc. Původní verze knihy byla napsána v jidiš a vyšla roku 1956, o dva roky později ji autor převedl do francouzštiny, zkrátil a vydal v Paříži. V této podobě byl text přeložen do mnoha jazyků.

Děj začíná, podobně jako v řadě dalších Wiesellových povídek a novel, v městečku Sighet v rumunských Karpatech, kde se spisovatel, nositel Nobelovy ceny míru z roku 1986, narodil. Jako šestnáctiletý mladík byl s několika tisíci dalších židovských obyvatel odvěčen do koncentračního tábora. Okolnosti předcházející bezprostředně transportu, utrpení transportovaných Židů a život v táborech líčí autor téměř kronikářsky. Sleduje, jak se život, v němž platí základní normy chování, střetává s bestialitou a krutostí, jak se náhle všechny hodnoty převrací a začínají převládat atavistické pudy zachování života za každou cenu. To jsou osobní zážitky, které Wiesel literárně ztvárňuje, aby se s nimi vyrovnal a zároveň jejich prostřednictvím ukázal, jak těžké je tváří v tvář zlu a násilí zachovat i tak elementární mezilidské vztahy, jako je synovská láska k otci.

„Je-li toto člověk,“ ptal se italský spisovatel Primo Levi, když se ve stejnojmenné knize snažil zkoumat lidskou duši, kterou zdeformovala ideologie nacionálního socialismu. Elie Wiesel soustřeďuje svou pozornost na deformace citu a myšlení způsobené téměř už neúnosným fyzickým a psychickým strádáním. Lidé, kteří v ghettu dodržovali zásady sousedského soužití, řídili se zákony danými společností i ortodoxně uplatňovanými náboženskými předpisy, už po třech dnech a nocích strávených v krutých podmínkách transportu souhlasně přihlížejí, jak se někteří z nich bitím snaží umlčet křik ubohé ženy, jež se pomátla žalem ze ztráty rodiny.

Z perspektivy chlapce Eliezera, duševně dospívajícího v utrpení, ponižování a strachu, vypráví Wiesel o dojmecích, jež ho navždy poznamenaly, o selekcích a kouři nad krematorii v Osvětimi - Březince, o šikanování a bolesti, o jediném smyslu, který tehdy vložil do svého života: zůstat pohromadě s otcem. Nejprve ještě jako dítě, které se ho ve chvílích nejvyšší hrůzy křečovitě drží za ruku, později jako silnější a odolnější mladík, který se snaží zesláblého starce chránit před zlobou dozorců, bezohledností spoluvězňů a dokonce i před smrtí. S nesmírnou obětavostí pečuje o otce, jehož po útrapách pochodu z jednoho tábora do druhého zachvátla úplavice. V podmínkách, kdy ubohý přiděl jídla může zachránit život, se s otcem dělí o svou polévku, a přesto má v hloubi duše pocit, že ve zkoušce lidskosti vlastně neobstál, protože právě takový čin dělá proti své vůli, s přemáháním, nikoli samozřejmě a přirozeně. Strachy se nedokáže pohnout, aby otce sténajícího v agonii bránil před

ranami esesáka. Večer usíná na palandě nad otcem, ráno je na pryčně pod ním jiný nemocný. Eliezer není schopen oplakat otcovu smrt. Strádání a utrpení ho už dávno odnaučily pláči. Jen hluboko v nitru opět cítí záblesk té člověčí slabosti, téměř podvědomý pocit osvobození od tíže povinnosti. A přesto s otcem zemřelo všechno, co mu ještě dodávalo sílu přežít a zachovávat si zbytek citů a lidské důstojnosti. Měsíce zbývající do konce války už myslel jen na jedno: najít se. Po osvobození Buchenwaldu těžce onemocněl na otravu potravinami.

„Změnil jsem se“, tak nazval Elie Wiesel esej napsanou o mnoho let později. Ale v jeho životě i díle zůstávají určité konstanty. Vedle tradice ortodoxního a chasidského judaismu, zachovávané v paměti a srdci od dětství, je to právě zkušenost holocaustu, kterou nejen promítá do tvorby, ale předává ji jako varování dále i ve své veřejné činnosti.

IVANA VÍZDALOVÁ

Češi a Slováci 1945-1992

V posledních měsících se na českém knižním trhu nečekaně objevila celá řada historických syntéz k novějším českým dějinám zahrnujícím období 19. a 20. století. Je to trend poněkud neobvyklý a při převažující tradiční impotenci českých historiků po zobecnujícím zachycení větších časových a tematických celků i překvapující. Nakladatelství Libri přispělo dvěma tituly k dějinám „dlouhého“ 19. století, které koncepcí, zpracováním a celkovým informačním a myšlenkovým přínosem neopouštějí půdu rozsáhlejších kompilací učebnicového typu. Ze zcela jiného soudku pochází naopak přehledné dějiny českých a slovenských vztahů druhé poloviny tohoto století. Autorem knihy **Češi a Slováci ve 20. století** s podtitulem „Česko-slovenské vztahy 1945-1992“ je renomovaný český historik **Jan Rychlík**. Knihu ve vzorné podobě - bohužel bez fotodokumentace - vydalo slovenské nakladatelství Akademické Electronic Press Bratislava a pražský Ústav T. G. Masaryka.

Jedná se o druhý díl syntetizující práce zabývající se česko-slovenskými vztahy v letech 1918-1992. První díl byl na trh uveden v minulém roce. Již na tomto místě je třeba předeslat, že J. Rychlík se svého úkolu zhostil opět na výbornou. Čtenářům nabízí vyvážený pohled na prakticky všechny polohy a problémy česko-slovenského soužití v daném období, a to nejen v rovině politického vývoje, ale i v oblastech hospodářství (zejména poválečný problém industrializace Slovenska), sociální politiky a kultury. Rychlík, stojící mimořádně na československém stanovisku, aniž by však byl na štíru s potřebnou mírou objektivitu a nadhledu, zvolil v podstatě chronologický postup s několika tematickými odbočkami věnovanými nadčasovým problémům a konstantám česko-slovenských dějin. Jeho hlavním cílem bylo ukázat hlavní rozdíly v myšlení a konání české a slovenské politické reprezentace poválečného období, vysvětlit jejich zdroje a zároveň je zdůvodnit. Pravidelnost, s jakou se tyto difference vždy znovu a znovu objevovaly na povrchu v krizových okamžicích Československa (1938-1939, 1945, 1968, 1989-1992), ukazuje, jak hluboké byly jejich kořeny a jaké nebezpečí pro existenci společného státu znamenaly. Můžeme-li alespoň v kostce shrnout hlavní výsledky Rychlíkova snažení, dojdeme k závěru, že hlavním problémem česko-slovenských vztahů bylo nestejné pojmání funkce společného státu, kdy si slovenská politika v podstatě nikdy nepoložila otázku, do jaké míry jsou její státoprávní požadavky oscilující od autonomisticko-federalistických koncepcí po volné konfederativní spojení ještě přijatelné pro české protějšky. Na druhé straně však ani česká politika mnohdy úplně nechápala slovenské tužby a neprokazovala dostatečnou vstřícnost letitým slovenským požadavkům. Vzdálenost pozic obou národů byla zapříčiněna celou řadou odlišností v pojímání společné historie. Jinak nazírali na první republiku Češi a zcela jinak Slováci.

Odlíšná východiska zaujaly obě politické reprezentace již na přelomu válečných let 1944-1945, kdy Češi v ústupcích Slovenské národní radě viděli spíše jen dobou vynucené provizorium, které bude po válce znovu přetvořeno ve více či méně centralizovaný stát. Slováci se na tuto problematiku dívali pochopitelně přesně naopak, leč v následujících letech byli jednoduše „převálcováni“ silnějším českým partnerem. Do vzájemných vztahů a rozdílů se však nepromítaly pouze odlišné názory na státoprávní svazek obou národů, nýbrž i rozdílná mentalita, nespolečná hospodářská základna a sociální zakotvení obou společností.

Rychlíkův zobecňující výklad lze charakterizovat jako velmi důkladného průvodce po složitých vztazích Čechů a Slováků s uvedením konkrétních projevů nespolečných východisek a odlišných názorů na jednotlivé problémy a události. Český čtenář bude asi mnohdy překvapen věcmi a souvislostmi, které mu v letech společného státu nedocházely či zcela unikaly. Mimořádně cenné pasáže představuje zachycení vývoje posledního dvacetiletí trvání Československa, které se dosud dočkalo jen několika dílčích studií rozestých po nejrůznějších sbornících a periodikách. Čtenářsky obzvláště zajímavé zřejmě budou kapitoly hodnotící rozpad Československa na začátku 90. let, které může každý z nás konfrontovat s vlastními prožitky a vzpomínkami. Při své vlastní konfrontaci jsem byl nemile překvapen, jak je lidská paměť krátká a děravá.

Autor přistupuje ke zpracování tématu s nevšední znalostí domácí i cizí (zejména emigrantské) literatury, archivních pramenů, ale i vlastní slovenské reality, se kterou se seznámil během svého mnohaletého pobytu na Slovensku a výzkumu ve zdejších archívech. Nejednou má autorovo vyprávění i charakter pramene, neboť autor sám se jako expert jistou měrou podílel na řadě česko-slovenských jednání počátkem 90. let. Rovněž se mu podařilo nejednou spojit výklad ze světa *velké politiky* se všedním životem a názory řadových občanů. Rychlíkova práce je tak jedinečnou syntézou o vývoji obou národů a jejich společného státu, jakož i potřebným a kvalitním doplňkem k české literatuře věnující se nejnovějším dějinám. Velmi cennou je i rozsáhlá ediční část připojená na závěr knihy, která zájemcům přináší možnost podrobně nahlédnout do dosud nezveřejněných nebo těžko dostupných archivních pramenů.

LUBOŠ VELEK

Kořalkův Palacký

František Palacký, jedna z nevyzránejších osobností novodobé české historie, čekal na důstojnou monografii skutečně velmi dlouho. Co potenciální autory od tak zásadního díla odráželo, se dnes můžeme jen dohadovat, že by to ale byly pochybnosti o Palackého významu pro dějiny devatenáctého století, lze bezpochyby vyloučit. Historik, který se nakonec sisyfovské práce na Palackého biografii ujal, není v českých dějinách minulého století žádným nováčkem. *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815-1914* představují **Jiřího Kořalku** jako výraznou osobnost, schopnou systematického a objevného přístupu k tématu. Svědčí o tom právě vydaná publikace **František Palacký (1798-1876) životopis** (Praha 1999, nakladatelství Argo, 661 stran).

Obrovské množství dosud neuspořádaných faktografických údajů donutilo autora důsledně dodržet chronologický přístup k výkladu Palackého života, což sice poněkud omezuje možnost výrazněji tematizovat jednotlivé oblasti jeho všestranné činnosti, ale zároveň, a to je bezesporu pozitivní, umožňuje číst knihu jako příběh, psaný sice jazykem historika, ale přesto nepostrádající onu tajemnou schopnost vtáhnout čtenáře do děje. Psát v dnešní době klasický životopis tak plodně osobnosti, jako byl František Palacký, je práce tak trochu nevědčnání právě pro svou klasicistnost. Moderní úvahy o historii přitahují spíše provokativní myšlenky, překvapivé detaily, konceptuální generalizace, zkrátka nové přístupy; v tomto kontextu působí

Kořalkův Palackého životopis poněkud staticky. Díky své komplexnosti a vysoké úrovni práce s prameny tak spíše než inspiraci či provokativní podnět Kořalkova práce přinese ucelenou sumu faktů o Palackého životě, pevný a přesný tvar, dosud chybějící kámen do základů, nezbytných pro odborné diskuze o zrodu moderní české státnosti a nacionality.

Ucelenost a vyváženost Kořalkova portrétu „největšího Čecha 19. století“ staví vedle Palackého historika a politika, což jsou dnes bezesporu nejnámější oblasti jeho činnosti, i jiné společenské aktivity, jimiž významně přispěl k rozvoji českého kulturního a politického života. V novém světle se objevují již Palackého studia na evangelických školách v Trenčíně a Prešpurku (dnešní Bratislava). Mohou překvapit podivuhodnou nezávislostí na soudobé německé vzdělanosti, ale i rodící se vlastenecké společnosti v Čechách. Snad právě ona nezávislost dovolila Palackému vstřebávat různorodé podněty a uvažovat v souvislostech překračujících diskurz tehdejší pražské vlastenecké společnosti. Životopis vykresluje Palackého cestu od mladické básnické tvorby k studiím o české prozodii, v nichž se prozradila mladíkova orientace spíše na teoretické problémy - spolu s celoživotním přítelem Pavlem Josefem Šafaříkem napsal spis o nutnosti prosazení stylově vyšší řecké časomíry proti Dobrovského pojetí prozodie. Palackého vědecké založení a touha dostat se k podstatě problému se projevila v tom, že ve svých úvahách neskončil u literární teorie, ale vrhl se na estetiku. Kořalka sugestivně zobrazuje rozdíl mezi intelektuální úrovní a ambicemi mladé estetiky a pražskými vlastenci, kteří jeho spisům téměř nerozuměli, ale přesto pochopili, že v jeho osobě národní hnutí získává silný odborný potenciál. Palackého příchod do Prahy byl již velmi úzce spojen se zájmem o dějiny. Podobně jako barokní historiografové se Palacký prosadil fundovanými genealogickými studii o české historické šlechtě, které mu pomohly získat kontakty a později i místo stavovského historiografa. Vlastenecky smýšlející šlechta (hrabata Šternberkové) pomohla Palackému proniknout i do soudobých vědeckých institucí (Vlastenecké muzeum, Královská česká společnost nauk), v nichž později zásadní měrou uplatnil svůj vliv a stal se tak skutečným organizátorem českého vědeckého života. Tento Palackého přínos národní kultuře dostatečně zvyrazňuje právě až Kořalkova monografie. Palackého vzdělání, schopnost přejímat zahraniční, nejen německé podněty mu umožňovaly zásadním způsobem ovlivňovat průběh konstituování moderního českého národa. Jeho názory, plány do budoucna a interpretace české minulosti měly pro tento proces, zdá se, klíčový význam. Kořalkův portrét tak dává Palackému dostatečně vyniknout jako osobnosti, která svou intelektuální kapacitou determinovala směřování české společnosti 19. století a neměla ve své době ve vlasteneckém hnutí konkurenci. Odpovídající pozornost autor životopisu věnuje samozřejmě Palackého monumentálním Dějinám, procesu jejich vzniku, ohlasu díla mezi evropskými historiky a významu první ucelené interpretace české minulosti pro národní hnutí. Svě místo v biografii nalezla i Palackého politická činnost. Podle Kořalky byl Palacký svým založením spíše politický komentátor a „prognostik“ než praktický politik. Kromě toho, jež postrádal řečnické nadání svého zetě (F. L. Rieger), chyběla mu i schopnost v politických jednáních přistoupit na kompromis, neboť jako racionalisticky smýšlející evangelík byl velmi důsledný ve věcech morálky. To mu ovšem nebránilo v tom, aby v duchu smířlivosti působil nejen mezi katolíky a evangelickými církvemi, ale i mezi momentálně nepřátelými skupinami vlastenců.

Životopis Františka Palackého z pera Jiřího Kořalky úctyhodně splácí dluh jedné z nevyzránejších osobností českých novověkých dějin. Spolu s Palackým se můžeme dostat ke kořenům české národní identity, jejíž uchopení a pozitivní definice je tváří v tvář globalizaci a procesu evropského sjednocení velmi potřebná. Životní odkaz Evropana Františka Palackého by nám v tom mohl výrazně pomoci.

KAMIL ČINÁTL

Na kulturní a literární koncepci májovců ztělesňovaných dominantními postavami Jana Nerudy a Vítězslava Háška organicky navázala generace další, seskupení spisovatelů shromážděných kolem almanachu Ruch a časopisu Lumír. V situaci sedmdesátých a osmdesátých let přetvářaly požadavky dat literatury společensky aktuální myšlenkovou náplň a především ji ideově i tvárně zapojit do mezinárodního kontextu. Změnila se však doba. Vývoj kultury v českých zemích se stejně jako vývoj hospodářský a politický odehrával ve znamení zápasu německo-rakouského nacionálního útoku a emancipačních tendencí českého národa. V naději, že dojde ke státoprávnímu vyrovnání, vládla v Čechách atmosféra aktivity a vzduchu. Člověk vnímal pocit zřetelného psychického i fyzického zrychlení života. Měl potřebu se sdružovat, ale zároveň i individuálně uplatňovat. Almanach Ruch, vydaný poprvé roku 1868 u příležitosti položení základního kamene k Národnímu divadlu, se stal centrem mladších spisovatelů naladěných na národní notu. Od poezie požadovali aktuální a bojový smysl, zdůrazňovali historické tradice, idealizovali slovanskou solidárnost. Vzrušené city a patos ovládaly tvorbu i estetiku této větve „školy národní“ představované například jmény Svatoopluk Čech a Eliška Krásnohorská. Druhá větev se přimkla k vlastenecké romantice. V tónech lidových balad u Josefa Václava Sládka a Ladislava Quise, v próze pak studiem lidového ducha a života na venkově v románech Josefa Holecčka a Terézy Novákové, stoupenců, nikoli přímých členů ruchovského kruhu, připravovala půdu pro literární realismus. Okruh Ruchu byl převážně orientován na vlastní národ, proto byl i vztah většiny jeho příslušníků k překládání z cizích literatur velmi zdrženlivý. A pokud někteří ruchovci překládali, pak většinou z literatur slovanských, případně ještě z angličtiny. Spíše výjimkou byl Ladislav Quis, který přeložil *Ballady* Johanna Wolfganga Goetha a překlad vyšel v roce 1880. Také ve své pozdější překladatelské činnosti si Quis vybíral z německé literatury autory, kteří mu byli blízcí. A tak v roce 1891 vychází jeho „přebásnění“ Schillerovy *Marie Stuartovny*, v roce 1894 překlad Goethovy *Ifigenie v Tauridě*. Překlad druhého dílu Goethova *Fausta* zůstal v rukopise.

V duchu slovanské orientace byly z němčiny překládány verše básníka a spisovatele německého i českého jazyka Siegfrieda Kappera (1821-1879). V letech 1872 - 74 to byly *Zpěvy lidu srbského I, II*, kde je překladatel podepsán pouze šifrou S. K., zatímco pod přeloženým titulem *Pohádky přímořské* z roku 1873 není překladatel uveden vůbec a stejně tak zůstává v anonymitě překladatel sbírky *Gusle (Ohlasy černohorské)* vydané v roce 1875 a po druhé v roce 1882. Česká vydání Kapperovy poezie však neodpovídají německým protějškům, jsou spíše jejich volnými mutacemi.

Vedle školy národní se rozvíjela především kolem časopisu Lumír škola označovaná hanlivě miněným přívlastkem kosmopolitická, lumírovci. Osobností spojující oba směry byl Josef Václav Sládek, tón v lumírovském okruhu udával především Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. I když ani lumírovci se nezřekli národní kultury a povinnosti k národu, hlásali nutnost vyrovnávat se také s kulturou všech minulých a přítomných národů. Součástí jejich programu bylo seznamovat čtenáře s klasickou i současnou literaturou celého světa. Z toho vyplývaly mezi lumírovci a ruchovci odlišnosti v názorech na umění. Překlady se v lumírovské koncepci staly integrovanou součástí národní literatury, avšak kulturní orientace celé lumírovské školy byla výrazně románská, eventuálně angloamerická. Výraznější zájem o německy psanou literaturu projevil v rámci své neobyčejně rozsáhlé překladatelské činnosti jen Jaroslav Vrchlický, který přebásnil oba díly Goethova dramatického básnického eposu *Faust* (1890, 2. vydání 1907). Překonal tak starší překlad Kollářův z roku 1863 i překlad Vlčekův z roku 1890, neboť v obou těchto případech byl přeložen pouze první díl tragédie. V devadesátých letech Vrchlický ještě přeložil drama *Vilém Tell* od Friedricha Schillera (1892) a k témuž autorovi se vrátil ještě v roce 1924 v překladu básní a balad *Píseň o zvonu a jiné básně*. V roce 1900 zaujal Vrchlického rakouský lyrik a autor veršovaných eposů Robert Hamerling (1830-1889). Jeho dílo poznamenané schopenhauerovským pesimismem ztvárňuje celoživotně pocitovaný rozpor mezi ideálem antické krásy a touhou po duchovním a mravním povznesení. Vrchlický si nejprve zvolil k překladu epos *Ahasver v Římě*. O několik let později, v roce 1907, vychází ještě překlad eposu *Amor a Psyché*. Hamerling se zřejmě v zástupu překládaných autorů z řady dalších jazyků dokázal u Vrchlického prosadit tak silně, že se k němu básník překladatelsky vrátil ještě v roce 1928, kdy přeložil *Výbor lyriky*.

Jako ohlas německého pozdního romantismu zazněl roku 1887 v české literatuře překlad *Výbor čtrnácti pohádek bratří Grimmův*, u kterého však nebyl uveden překladatel. Pohádky, které bratři Grimmové sbírali z různých pramenů ústně i písemně dochované lidové slovesnosti nejen německé, ale například i francouzské, a vydali je ve svazku Kinder- und Hausmärchen, představu-

jí v německém písemnictví umělecké dílo, jež zachovává a obnovuje lidové tradice.

Situace na společenském, politickém a kulturním poli v Německu se po předělu, jaký ve všech ohledech znamenal rok 1848, vyvíjela poněkud jinak. Literárněhistorické období od poloviny století do počátku devadesátých let poznamenal především realismus, označovaný později jako „poetický“, „psychologický“, případně „měšťanský“, aby tak byl pojem užíván pro tento úsek dějin německé literatury odlišen od uměnovědného pojmu realismus užívaného v mnoha jiných souvislostech. Politika uplatňovaná Bismarckovou vládou nenabízela většině umělců duchovní uspokojení ani inspiraci, a postoj realistických spisovatelů vůči jejich současnosti byl tedy chladný a vyčkávací, případně rezignovaný. Kontext české literatury oproti tomu reflektoval soudobé politické nálady, národní orientaci, státoprávní požadavky a názorový obzor české veřejnosti. Navíc byla německá literatura ještě pod značným vlivem idealistické filozofie, která se na území Německa stále udržovala. A tak do ní dlouho jen pronikal odlesk realistické tvorby ze zahraničí, především z Francie.

Dějiny překladu z německy psaných literatur od 2. poloviny 19. století do roku 1918

Ivana Vízďalová

Němečtí realističtí autoři ve svých knihách pouze neustranně pozorovali a líčili události, záměrně se vyhýbali subjektivním citům a názorům. Nenáviděli patos, byli skeptičtí k heroismu. Prostředí pro ně představovalo protipól člověka, vytvářelo napětí, v němž se postavy pohybovaly. Středem spisovatelského zájmu se v 2. polovině 19. století stal jedinec viděný v každodenním životě a všedním světě. Spisovatelé se pokoušeli dobrat se podstaty fungování duše a najít vztah mezi duší a tělem. Poetický realismus ještě neviděl člověka jako produkt materiálních sil, jak tomu bylo u pozdějšího naturalismu, ale ukazoval ho v boji s těmito silami, který byl, jak věděli i bojující, předem pro individuum prohraný. Žánrově byl nejsilnější román. Nejvýznamnější autoři tohoto literárního hnutí jako Theodor Fontane (1819-1898), Theodor Storm (1817-1888), Wilhelm Raabe (1831-1910) a další však většinou nenašli v dobovém českém kulturním prostředí žádného prostředníka a jejich díla musela na svůj překlad čekat, někdy i déle než půl století.

V posledních dvou desetiletích 19. století se v české literatuře postupují a spolu soupeří mizející svět nesoucí ještě obrozenecké rysy a nastupující moderní umělecké směry nové éry. Literární tvorba i horizont čtenářského očekávání se rozrůžňují. Hodnotový systém opírající se u starší generace o ideu prospěchu národa a blaha vlasti se střetává s deklarovanými právy jedince, který má mít podle mladších umělců nárok svobodně vyjádřit své subjektivní citění, prožitky a smýšlení bez ohledu na společenské konvence.

Na jedné straně stojí ideové a literární hnutí realistické, na druhé individualistický postoj a subjektivizace tvorby. Realismus vyznačující se analytickým pohledem, averzí k esteticismu a silným sociálním vědomím zavrhl rétoričnost a patos, dbal na věcnost a střídmost, přesnost a názornost. S úsilím o realistický postoj byl spjat kritický prvek, a to platilo hlavně o próze a dramatu. Stylizace a dějová vykonstruovanost ustupovaly obrazům skutečných životních konfliktů. S nimi vstupovala do prózy i regionální specifita. Tyto aspekty se promítaly také do výběru literárních titulů pro překlad. Stále ještě přetrvávala tendence osamostatnit se od vlivu německé kultury a perspektiva německého poetického realismu plně nekorespondovala s orientací české realistické prózy, která v novelistice a románech z venkovského života vycházela z národního tradicionalismu a stále ještě souvisela s národně obrannými tendencemi. Proto je pochopitelné, že jedním z mála německy pišících a do češtiny přeložených spisovatelů byl švýcarský autor Jeremias Gotthelf (1797-1854). Ve svých prózách, v nichž se mísil spisovný jazyk s dialektem, líčil život bernských rolníků. Výchovní tendence jeho románů se opírala o křesťanskou mravnost a tradiční společenský pořádek. První díl jeho dvousvazkového románu přeložil do češtiny nejprve v roce 1849 Josef Kajetán Tyl pod názvem *Wogta, chudý čeledín*, druhý díl pak o rok později Jan Václav Rozum pod titulem *Vojta, povitý nájemník*. V roce 1889 „dle staršího překladu Tylova a Rozumova k novému vydání“ pod názvem *Cyril čeledínem*, „upravil“ Jan Bartocha. Totéž vydání vyšlo ještě v roce 1894. Dobrota

SOCIÁLNÍ REALISMUS

a humor, pedagogická tendence i pocit odpovědnosti k sociálně slabým jsou základními ideovými principy také v románu *Božena* od Marie von Ebner-Eschenbach (1830-1916), německy pišící spisovatelky z Moravy. Tento titul přeložil roku 1896 do češtiny Josef Karásek.

Chápeme-li českou národní literaturu jako sociokulturní systém, lze konstatovat, že její diferencovanost je v posledních letech 19. století stále výraznější. Vymezují se v ní jednotlivé různě hierarchizované subsystémy a z hlediska výzkumu dějin překladu je podstatné, že vedle původní české literatury, ať už pojímané v duchu obrozeneckých tradic či usilující o myšlenkovou, obsahovou i tvárnou „modernost“, je to především literatura překladová, která se v literární ko-

a dramatické díle Gerharta Hauptmanna (1862-1946) spěje ke své vrcholné fázi. A v posledních letech 19. století se objevují i v českém literárním kontextu první překlady Hauptmannových děl. Drama *Osamělé duše* - překlad Matěj A. Šimáček, 1895 - však líčí psychické procesy v člověku, rozpor mezi ním a konvenční společností, která ho nedokáže a nechce pochopit, a uvazuje o sociálních problémech. Druhý Hauptmannovo drama, s nímž se český čtenář mohl seznámit, byla sociálně revoluční hra *Tkalci*, kterou roku 1898 přeložil Josef Krušina ze Švamberka. Poté, roku 1899 v překladu „rozměrem a rýmy originálu“ od F. S. Procházky, následovala básnická pohádková hra *Potopený zvon*, tragédie umělce odehrávající se ve světě vodních víl. Lyrická alegorie stylizovaná v duchu německé lidové mytologie a německé vlastenecké atmosféry patří však do novoromantické fáze Hauptmannovy tvorby. Tuto část jeho díla, v níž se silně uplatňuje složka pohádková, snová a symbolická, uváděl do českého literárního povědomí také Bedřich Šaloun, když roku 1902 přeložil tragédii zneužívaného nemocného dítěte *Hanička*. Další Hauptmannova naturalistická dramata byla překládána rovněž na počátku 20. století. V roce 1903 přeložil P. Nebeský hru *Bobří kožich* a o pět let později, roku 1907, bylo českým čtenářům opět v překladu Bedřicha Šalouna předloženo jedno z vrcholných Hauptmannových naturalistických děl, hra *Forman Henčl*.

Naturalističtí autoři, jako například Ludwig Anzengruber (1839-1889) a Julius Otto Bierbaum (1865-1910), byli překládáni až v prvních letech dvacátého století. Anzengruberovu tragédii sebeklamu *Sedlák křivopřísežník* přeložil roku 1903 J. E. Šlechta, komedii ze selského života *Červ svědomí až roku 1915* František Josef Janke. Bierbaumova próza *Markéta a tři mládenci* se objevila v českém překladu K. Janského v roce 1910 a v překladu Jaroslava Josefa Svobody roku 1915. První dvě kapitoly Bierbaumova groteskního románu Prinz Kuckkuck přeložil roku 1917 pod názvem *Milostné styky krásné Sáry* anonymní překladatel.

Zřejmě úspěšně byl českou literární veřejností přijat dramatik a prozaik Hermann Sudermann (1857-1928), jak tomu nasvědčuje řada překladů jeho děl. Sudermann včleňoval do svých her a románů naturalistickou složku, ukazoval morální rozklad měšťanské společnosti, ale vyhýbal se silným „antiestetickým“ prostředkům a zůstával poplatný francouzskému konverzačnímu dramatu i ryzšímu sociálnímu románu. Efektivní zápletky a jejich někdy povrchní řešení přivádějí Sudermannovy tituly do blízkosti kolportážní literatury. V roce 1893 překládá Ignát Herrmann jeho drama *Čest* o relativnosti pojmu čest v rozdílných sociálních vrstvách společnosti. O dva roky později překládá J. Kühnl hru o konfrontačním pojetí morálky umělkyně a jejího maloměšťáckého okolí *Domov*. Roku 1896 následuje překlad románu *Dědic prokletého jména* od Václava Kucinského a tento román s původním titulem *Der Katzensteg* byl pod názvem *Kočičí stezka* přeložen ještě dvakrát, a to v roce 1915, kdy překlad Josefa Hodka vyšel v Rokycanech a téhož roku překlad J. Skaláka v Praze. V roce 1902 přeložil Karel Mašek vývojový román *Starost* a tentýž román vyšel roku 1908 v překladu Louise Křikavy. Sudermannovy novely a povídky *Indická lilie* přeložil roku 1913 Pavel Dušan.

Naturalismus se v německé literatuře prosazoval především na přelomu 80. a 90. let. Ale už v roce 1891 uveřejnil rakouský spisovatel a publicista Hermann Bahr (1863-1934) polemickou esej *Překonaný naturalismus*, která vyvolala kritickou diskuzi o teoretických základech, názorovém pozadí a estetice tohoto směru. I když naturalismus nesporně i do budoucna ovlivnil německou literaturu, z procesu názorového třídění na počátku 90. let vyšly vítězně literární proudy stavící se do protikladu k literatuře naturalistické a často, i u Bahra, označované nepřesně vymezeným pojmem „moderna“. Naturalismus i moderna vyrůstaly v politickém a sociálním prostředí druhého císařství a přestože hospodářský růst Německa dokázal kolem roku 1900 poněkud uklidnit poměry v zemi, atmosféra komercializované společnosti doléhala na umělce, vyvolávala v nich nespokojenost, a tak je nutila, aby se s ní, v souladu se svou myšlenkovou a tvůrčí orientací, vyrovnali. Mladá tvůrčí generace sice ztrácela zájem o sociologický pohled převládající v naturalismu, o jeho snahu objektivně vidět a zachycovat život a svět, a přikláněla se k subjektivismu a individualismu, avšak i v její tvorbě byly obsaženy kritické pohledy na společnost, vyjadřované však spíše formou zobrazování psychických a citových krizí.

Pokračování příště